

Skorpeskolen

- på den yderste pynt

Jubilæumsskriftet er udgivet med støtte
fra "Gamle Skorper", Børne- & Ungdoms-
Pædagogernes Landsforbund m.fl.
En særlig tak til de to forfattere.

Skorpeskolen

- på den yderste pynt

Det Kongelige Opfostringshus
og Den Thorupske Stiftelse
igennem 250 år

Forord

Det kongelige Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse - eller i daglig tale Skorpeskolen – blev oprindeligt skabt som en anstalt for fattige drenge. Siden blev det en skole for flittige og velbegavede drenge af enlige forældre, og i dag er det en kostskole for de lidt for "rapkæftede" børn, for børn fra familier med sociale problemer og omsorgssvigtede børn.

Skorpeskolen har gennem de 250 år været igennem mange forandringer. Det gælder såvel de økonomiske forhold og bygningsmæssige forhold som elevklientellet.

Oprindelig havde Skorpeskolen en betydelige formue, som støt voksede takket være lotteriprivilegiet. Det kunne statsmagten selvfølgelig ikke acceptere, så formuen blev inddraget, og lotteriindtægterne blev erstatet af årlige tilskud som kompensation. Det betød, at skolen i mange årtier led af økonomiske problemer og flere gange var truet af lukning.

Så sent som i 1990'erne blev der sat spørgsmålstegn ved skolens eksistensberettigelse set i forhold til de millioner, som det ville koste at renovere de gamle bygninger. Heldigvis lykkedes det at rejse de nødvendige 22 mio. kr. ved fælles hjælp fra private og det offentlige, og i dag fremstår Skorpeskolen som en tidssvarende kostskole.

Siden 1993 har elevgruppen også omfattet piger. Eleverne er såkaldt normalt begavede i alderen 12 – 18 år. Eleverne går på skolen i et til fem år og tilbydes specialundervisning efter folkeskolelovens § 20, stk. 1, og det er målet at kvalificere eleverne til at gå op til folkeskolens afgangsprøve eller 10. klasseeksamen.

De bærende elementer i skolens pædagogiske arbejde bygger på samtale og relation og de erkendelsesprocesser, der erstatter straffende konsekvenser. Skorpeskolen er den eneste skole under Københavns Kommune, som har disse elementer indskrevet i sit pædagogiske grundlag.

Vi er ikke i tvivl om, at Det Kongelige Opfostringshus også i dag har en meget stor mission som et tilbud til unge mennesker i den "gråzone", der omfatter unge med alvorlige adfærds-, kontakt- og trivselsvanskeligheder.

*Trine Schaltz
Bestyrelsesformand
fra 2004*

*Per Bregengaard
Bestyrelsesformand
1998 - 2003*

Indhold

Forord	4	Under Den almindelige Plejeanstalt	35
Indledning	7	Kongen og konferensråd Struensee	35
De fattige børns Opfostringshus	9	De første ydmygelser	36
Finansieringen	11	Militærmand eller dannet person	37
Frivillige gaver	11	Ny pædagogik	38
En storslået gave	12	Flagskibet sænkes	39
På den yderste pynt	13	Flytningen til Store Kongensgade	39
Opfostringshus og kongeligt pengeinstitut	15	Edukationsinspektør Baagø	40
Kongelig bankfilial	16	Under Magistraten	41
Hovedpersonernes engagementer	16	Drivhus for vantrivninger	42
Kongelige lånere og spillere	17	Royalt besøg med bagtanker	43
En lykkelig idé	18	De grønne drenge på landet	44
Idealer og virkelighed	19	Dansk guldalder i Opfostringshuset	46
De første drenge	19	Et nyt århundrede	46
Bekymrede mødre	20	Kongens lyse ideer	47
Modstræbende herremænd	20	Liderligt pak	49
Sigøjnere nej tak	21	Smalkost på græsk og latin	49
En broget skare	21	En udvalgt skare	50
Babel på Opfostringshuset	24	Inden for murene	51
Opfostringshusets skole	25	Skovture og svømmetræning	52
En bizar lærerstab	26	En rigtig forstandertave	53
Sygelighed og sengevædning	27	Truende revolde og syvårskrig	55
Erhvervslivets krav	27	Borch ved korsvejen	56
Inhumane straffe	28	Fatter Vivat på porten	57
Desertering fra Stiftelsen	29	Pædagogisk kraftanstrengelse	58
Halvandet år uden Guds ord	30	Kakkelovn og juleaften	59
Sorrig og glæde i Vor Frelzers sogn	31	Blidhed, inderlighed og spanskkrør	60
Med pomp og pragt	32	Myretuen i St. Kongensgade	60
Rådvilde læger	32	Oldingen på pension	62
Indpodning på Solitude	34	Eibes korte sommer	63
		Holmsteds spøgelse	64
		Rasmus Emil Elvius	65
		Ud af Fattigvæsenets skygge	65
		Pædagog og moralist	68

Skolen i Randersgade	69	Dagligdag og undervisning	107
Otto Jensen og de nye ideer	70	Hænderne over dynen	108
Jubilæum med lommesmarter	71	Det sindige stilbrud.	111
Livremmen strammes	71	Skoleloven af 1958	111
Kamp for eksistensen	73	Business as usual – og dog	112
Pædagogik og dagligt liv	75	Lærerkollegiet på godt og ondt	113
Et sandhedsvidne	76	Den glemte institution	114
Kvindelig omsorg og militær justits	77	Nødvendighedens lov	115
Den lille skrædder	78	Opbrud	116
Med klap eller med stok	79	Vendepunkt og krise	117
Tribunalet i legestuen	80	Administrative omlægninger	117
Opfostringshuset og Thorup	82	Nye tider, andre elever	119
Kvindelig lærer	83	Udslusning til samfundet	120
Kostskole eller børnehjem	83	Nationale brydninger	121
Under linden	84	Slut med den klassiske skorpe	122
Magtudøvelsens veje	84	Pædagogisk omstilling	123
Skjolddrengene	85	Almene færdigheder	124
Den sorte bog	87	Drenge som drenge flest	125
Forbudte lege	89	Den moderne familie	126
Midt i en jazztid	89	Fra socialpædagogik til individualisme	126
Fremmest i idræt	90	En ny start	128
Svend Nordby Holck	90	Relationspædagogik	129
Overtrukne elevkonti	91	Fundraising og renovering	130
Karl Duus	92	Økonomisk rod	131
Krigsår i Randersgade	93	Bænkemad og buksevand	132
Freden sænker sig	94	Tradition og fornyelse	134
Den sidste skoleret	95	Opfostringshusforeningen af 1872	135
Til Hellebæk	98	Kammeratskabet	136
Protester og splid	98	Den økonomiske støtte	136
Ballade på Rådhuset	99	Forholdet til skolen	137
Ar på sjælen	101	Kildemateriale	139
Indsamling og afklaring.	101		
200 år	103		
Halvtredserne in memoriam	104		
Livet på en kostskole	105		
Optagelseskriterierne	106		

Indledning

Det Kongelige Opfostringshus, i nyere tid kaldet Skorpeskolen, fejrede 250-års jubilæum 29. juni 2003. Skorpernes historie går tilbage til 1753, da udenrigsminister Bernstorff på sin konges, Frederik V's bud oprettede stiftelsen De fattige børns Opfostringshus.

Bernstorff får stadig æren i Opfostringshusets kantate, men virkeligheden var mere nuanceret. Før Bernstorff kom ind i billedet, havde den idealistiske engelskfødte dronning Louise, gift med Frederik V i 1743, arbejdet for oprettelse af asyl for nødstedte fattige børn af begge køn, deriblandt et Opfostringshus for både drenge og piger.

Dronning Louises humanistiske tankegang havde båret frugt, da Bernstorff, efter hendes død i 1751, stiftede Opfostringshuset efter sine idéer. Baronens plan gik ud på at udvælge de fysisk bedst udrustede drengebørn og opfostre dem til duelig arbejdskraft i rigets gryende fabriksvæsen. De skulle have føden så nødtørftigt, at de udviklede kræfter til at passe maskinerne, men på den anden side så simpelt, at de til enhver tid kunne tolerere de kommende arbejdsgiveres smalkost.

Ud over målrettet uddannelse i relevante håndgerninger skulle drengene bibringes grundige kundskaber i religion, men kun basale færdigheder i regning og dansk.

Disse målsætninger blev realiseret gennem jernhård disciplin, båret af straffe, der matchede militærets eller flådens brutale afstraffelser. En direktion under Bernstorff overvågede afstraffelserne, der spændte fra hundrede

Dronning Louise gift med Frederik V i 1743.

Johan Hartvig Ernst Bernstorff (1712-72), jorddrot og adelsmand af hannoveransk æt. Fra 1732 knyttedes Bernstorff til det danske hof, i mange år som gesandt i Paris. Udnævnt til udenrigsminister i 1751. I denne stilling formulerede han 16. marts 1753 med sin sekretær Baumgarten som pennefører ordene til Opfostringshusets fundats.

af slag med ris eller endog tamp – det sidste dog kun til syndere over 8 år. De mest brutale straffe blev afskaffet efter Bernstorffs fald, hvor nye folk vedtog at opdrage drengene med ros før ris og spanskrør. Siden 1800-tallet har Stiftelsen fulgt samfundets normer for straf, fra 1930'erne med tre slag af spanskrøret som maksimum.

Med en lille lærerstab til at styre over 100 drenge døgnrundt måtte skorperne troligt lægge krop til flere afstraffelser end de jævnaldrende drenge i folkeskolen. Fra 1967 fulgte man lovgivningen og erstattede korporlig straf med en mere civiliseret pædagogik.

Nogle erindrer opholdet på Opfostringshuset som en kæde af traumatiske oplevelser, men mange har meget positive erindringer om skolen og føler sig med den hedengangne borgmester Kapers ord på højde med soranere og herloviaanere. Et står fast: Opfostringshuset har skaffet tusindvis af drenge indgang til diverse uddannelser inden for håndværk, søfart, industri, handel og kontor. Skorperne har også ført sig frem som kunstnere og akademikere, nogle er nået til tops inden for finansvæsen og politik, positioner de næppe havde nået med de ringe odds i deres hjemlige miljøer. Denne opgave har Stiftelsen løst til gavn for samfundet trods tidvis beskedne ressourcer.

I dag står Det kongelige Opfostringshus, trods samfundets materielle overflod, over for store udfordringer. Skolen modtager i dag drenge – og siden 1993 piger – der har været ude for dramatiske omsorgssvigt i deres barndom.

Det er Opfostringshusets meget vanskelige opgave at bringe disse børn på fode, så de kan komme til at fungere i samfundet.

Gennem 250 år har det været Skorpeskolens højeste formål.

De fattige børns Opfostringshus

I efteråret 1755 forlod et hundredtal drengebørn deres hjemstavne i det danske monarki med kurs mod residentsstaden København. De begav sig til fods eller med kærre over heder og gennem falmede skove. Til søs krydsede de efterårskåde danske farvande i smakker og andre ukomfortable fragtskibe. De 5 til 10 årige drenge skulle "indlægges" på institutionen "De fattige børns Opfostringshus", et asyl oprettet på kongelig majestæts bud. Her var det meningen, at drengene skulle opdrages til nyttig samfundstjeneste.

Det kongelige Opfostringshus havde været under overvejelse i flere år, men var blevet endeligt planlagt og konkretiseret i et kongeligt reskript af 16. marts 1753. Heri resolverede Friedrich den Femte, af Guds nåde hersker over et monarki, der omfattede Danmark og Norge, Slesvig og Holsten, ikke at forglemme Færøerne, Grønland og Island, af omhu og kærlighed for sine tro undersåtter allernådigst at lade indrette og fundere "et særdeles etablissement til at underholde og forsørge af den fattige ungdom et så stort antal børn, som ske kan, for at oplæres og vænnes til fornøden og nyttig håndgerning, Fædrelandet og især manufakturer og skibsfarten til tjeneste og bedste".

Kongen bød, men inspirationen til Opfostringshuset kom fra hans engelskfødte gemalinde, Louise, datter af Kong George. Efter brylluppet i 1743 havde den purunge dronning med stor energi lært sig dansk, hun engagerede sig i sine undersåtters ve og vel, og hun lagde en dæmper på sin vidtløftige ægtemands udskejelser. Det lykkedes ikke helt, men sammen med kongens mangeårige fortrolige rådgiver, Adam Gottlob Moltke lykkedes det at distrahere majestæten så meget

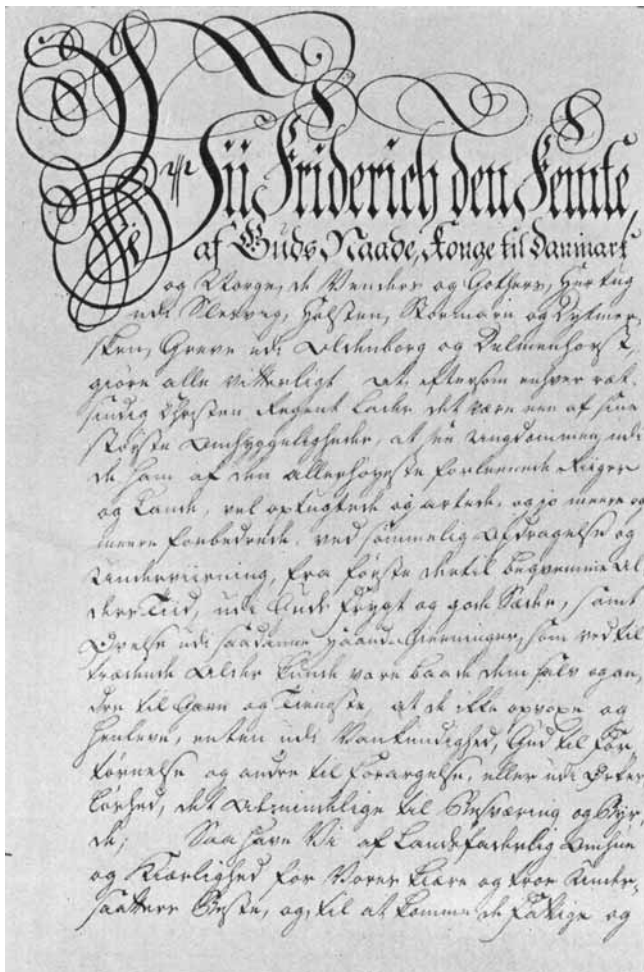
fra druk og kvinder, at han fik tid til at underskrive de nødvendige dokumenter angående opførelsen af flere vigtige asyler for kongerigets enorme skarer af syge og nødlidende. Planerne omfattede to Opfostringshuse for fattige børn, et for drenge og et for piger, men det faldt ikke i den sympatiske dronnings lod at se dem opført. Louise døde i 1751, kun 27 år gammel.

Derefter blev initiativet lagt i hænderne på den nyudnævnte udenrigsminister, Johan Hartwig Ernst von Bernstorff, diplomat af hannoveransk adel. Den afdøde dronning havde prioriteret de menneskelige hensyn til børnene højt, men Bernstorff så nøgternt på tingene. Hvad om man skabte en anstalt, hvor børnene foruden passende pleje blev uddannet til nyttig arbejdskraft til det gryende erhvervsliv? I Tyskland og Frankrig fandt man modeller til den kommende stiftelse, som med lidt behændighed kunne forene de to formål.

Frederik V, dansk konge 1746-1766, var meget lidt engageret i tidens filantropiske tanker. Hans dronning, den engelskfødte Louise, tog sammen med hans rådgivere initiativ til betydelige reformer. Hendes visioner om opfostringshuse for både drenge og piger nåede ikke at blive realiseret før hendes død 27 år gammel i 1751.

Den 10. marts 1753 formulerede han med sin sekretær Baumgarten som pennefører ordene til det kongelige reskript, hvormed majestæten 16. marts meddelte

Det kongelige Opfostringshus blev stiftet 29. juni 1753 med Frederik V's signatur under fundatsen og det detaljerede reglement.

undersætterne sin vilje vedrørende den vordende stiftelse. Bernstorff stod også bag fundatsens formuleringer, der i korte artikler angav retningslinier og bestemmelser for de op til 200 drenge, der indtil videre skulle være institutionens grænse for elevantallet.

De yngste "må være så gamle, at de kunne undvære kvindepersoners stadige varetægt", og de ældste ikke over 12 år. Grænsen for de yngste var efter vore dages begreber helt uforvarselig. Den var sat til fem fulde år, en alder, hvor de færreste børn dengang som nu ville kunne begribe årsagen til en så radikal ændring som fjernelse fra familie og miljø. Det gjorde det ikke bedre, at skolen i bekneb i de første år lod enkelte børn under de fem år indlægge.

De yngste kunne se frem til 10 år på De fattige børns Opfostringshus, og - i fald de levede så længe - til yderligere ti år i lære. I henhold til fundatsen befandt de sig indtil det fyldte 24 år under det kongelige asyls jurisdiktion. Til gengæld kunne de her forvente en forplejning, der var bedre end den, de havde kunnet opnå i hjemmet. Føden skulle være nødtørfvig, så de kunne erhverve tilstrækkelig styrke til at bestride deres kommende arbejde, men måtte på den anden side ikke være så god, at de ikke kunne goutere den ofte simple kost, de måtte forvente i deres kommende erhverv. De linier skulle blive et tilbagevendende refræn i Opfostringshusets lange historie.

Hvad angik undervisningen skulle kristendommen indtage en suveræn førsteplads på skemaet med grundig indlæring. Fundatsen foreskrev videre "tilstrækkelig" læsning og skrivning, mens drengene udi regning kun skulle "underrettes i lidet til fornødenhed". Det var ikke imponerende, men var dog for noget at regne i en tid med meget sparsom skolegang. I håndgerning anviste fundatsen praktisk undervisning og udlæring i

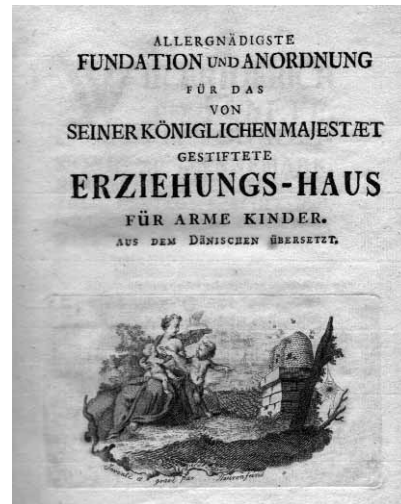
"spinden af ulden og linned, siden vævning og andet i fabrikker forefindende arbejde, med videre deslige håndgerning".

Efter nogle års oplæring var drengene "efter enhvers konstitutions beskaffenhed" og "efter deres egen tilbøjelighed og befindende bekvemhed" klar til at blive overladt til producenter, handlende eller søfarende, som var rede til at modtage dem. Disse principaler kunne for 50 rigsdaler disponere over dem til deres 24 års fuldendelse uden anden løn end kost og klæder.

Finansieringen

Budskabet om den nye stiftelse blev trykt i 14 kollektbøger, der med et eksemplar af fundatsen og et billede af den kommende bygning blev sendt ud til relevante personer i kongens lande. En særlig bog til København blev præsenteret for majestæterne og ministrene, for hoffets ansatte samt gehejmeråder, generaler, grever og deslige personer af det bedre selskab. Forretningsmænd og deres kompagnier, ja alle handlende borgere, modtog et eksemplar i from forventning om deres støtte til sagen. Desuden modtog stiftamtmandene et eksemplar med påbud om at introducere det veldædige projekt for embedsmænd og borgere i stiftets købstæder, og videre til sognepræsterne, der for deres vedkommende skulle bringe det ud til et netværk af præster, kapellaner, degne, proprietærer, forvaltere, møllere, gæstgivere og andre personer med kendskab til sognenes fattige. Statholderen i Hertugdømmerne fik tilsendt fire eksemplarer, de to til byerne i Slesvig og Holsten og to til landdistrikterne. I disse var fundatsen på tysk ligesom i de to, der blev stillet til overpræsidenten i Altona, monarkiets sydligste udpost.

De patroner, der i godhed og gavmildhed ydede et

Indsamlingen til De fattige børns Opfostringshus indbragte 40.000 rd. Titelblad til en af de kollektbøger, der i december 1753 blev sendt til Hertugdømmerne. Bøgerne indeholdt et eksemplar af fundatsen, et resumé af reglementet og billede af den kommende bygning.

bidrag til den gode sag, ville få en plads i subscriptionsbogen, men kunne desuden forvente, at "de umyndige, som nyde frugten af sådan gavmildhed, ville blive undervist og tilholdene fra deres spæde barndom at bede godt for deres velgørere og anråbe den allerhøjeste at velsigne dem i deres huse og slægter".

Frivillige gaver

Den kapital, der blev rejst gennem disse "frivillige" gaver var en ret betydelig sum. Kongen førte an med en donation på 12.000 rd. Dronning Juliane skænkede 1.000, enkedronning Sophie Magdalene 500, og hertuginde af Østfrisland 100 rd. Indstillingen til projektet var i det hele taget meget positiv. Markgreven af Brandenburg Culmbach, statholder over Hertugdømmerne og onkel til kongen, meddelte, at han med den varmeste fornøjelse ville bidrage til subscriptionens besøgelse i begge Hertugdømmer. Andre steder blev

der trykt supplerende bøger eller lister, hvorfra de tegnede bidrag senere blev ført til protokols i hovedkollektbogen.

Med smukke bidrag fra hofaristokratiet, den velbeslåede borgerstand og laugene strømmede pengene ind til den nye institution. Også fra købstæder og landområder indløb der penge, selv fra Halligerne ved det fjerne Vesterhav. Standspersoner som proprietærer, møllere og kromænd ydede deres skærv til indsamlerne. Kun fattige "trælbønder" og subsistensløse stod over. Præsterne så i nåde til de plukkede får eller fandt det ikke umagen værd at forstyrre dem med kollektbogen.

En bidragsyder gør sig værdig til evigt minde. Sognepræst Irgens skænkede den for en præst ubegribelig store sum af 1500 rd. I gavebrevet af 1762 skriver han, " jeg har nu i fulde 43 år ved Guds, Hans Majestæt min allernådigste konges, og højlovlig ihukommelse forfædres nåde, ædet mit brød som præst for Skibsted og Lyngby menigheder i Viborg Stift, hvorfor jeg af taknemmelighed af et frivilligt og glad hjerte har besluttet at give noget til gudeligt brug". Med mindre pastor

Irgens har haft usædvanlige indkomster, må han have spist skrabet smør på sit brød. Kun kongen og Bernstorff overgik sognepræsten i Skibsted/Lyngby.

Med 7.000 rd. fra Hertug- og Fyrstedømmerne indkom der i alt 40.000 rd. til det smukke formål, men dertil kom indtægter fra en kirkekollekt, der jævnfør fundatsen blev tildelt Opfostringshuset 1. nytårsdag hvert år. Den første kollekt i januar 1754 gav godt 2000 rd., senere indsamlinger typisk lidt under 1.000 rd. Kirkekollekterne, der hvert år fik et par manende ord med fra landets prædikestole, tjente ud over det pekuniære som en udmærket reklame for skolen.

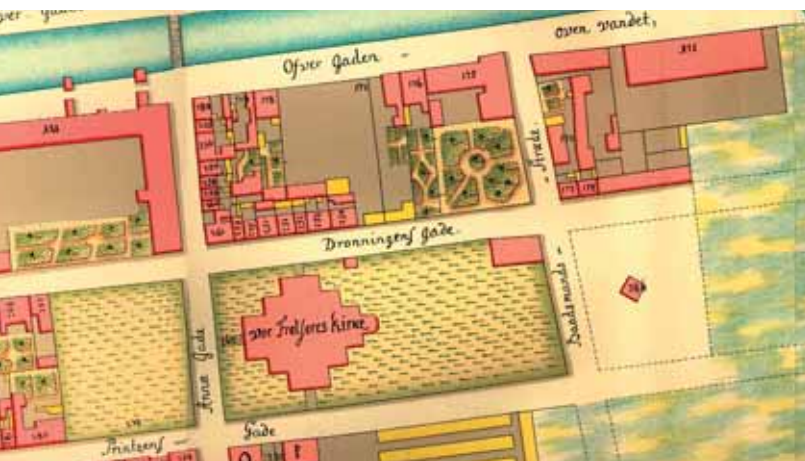
Fundatsen tilstod personer, der skænkede 300 rd. ret til at indlægge en dreng på stiftelsen for at modtage skolegang og oplæring med henblik på senere tjeneste i den glade givers brød.

Det betød, at Bernstorff for eksempel var berettiget til at disponere over 13 pladser på skolen, pastor Irgens over fem. Efter fundatsen kunne liebhavere også købe en færdiguddannet dreng til tjeneste i sit hus formodelst 50 rd.

En storslået gave

Intentionerne bag De fattige børns Opfostringshus blev fremhævet i strålende farver i samtidens kilder. Det første reglement fremhævede, at man med denne "stiftning kom fattigdommen til hjælp - Gud til behag", og

Udsnit af Admiral Gjeddes kort over Christianshavn 1757. Det kongelige Opfostringshus blev opført på et sted, der endnu lå delvist under vand, men med en ihærdig indsats lykkedes det hurtigt at fylde området med byens renovation. Selv om man piloterede området og fyldte jord over, befordrede udsviingerne fra skarnet næppe sundheden på den kongelige stiftelse.

at drengene frem for at lære manerer af " uformuende eller skødesløse" personer kunne se frem til at modtage undervisning og øvelser i guds frygt og nyttige håndgøinger. I stedet for at vokse op " som vilde grene uden Guds kendskab, og uden tugt og formaning, kunne de kommende elever glæde sig til oplæring i at gøre noget godt med hænderne, hvorved de lovligt kunne forsørge sig selv". I en hyldesttale i anledning af Frederik V's fødselsdag i 1754 priste Wiwet, nyligt udnævnt jurist i over- og underretterne, kongens ti ypperste velgerninger. Øverst på listen lå De fattige børns Opfostringshus.

" Opfostrings-Huset skal den hele Verden vise
Den store Omhue, man bør hos Monarchen priise,
Naar andre præsse Børn at følge Trommens Klang
Saa føder Kongen Børn for deres Trang

Kom frem i Fattige! Kong Friderich den milde
Vil ey I Tiden bort skal hen i Ladhed spille,
Han vil ey nogen i hans riger være maa,
Som ørkesløse vil og uden Nytte gaa

Her kan I lære først den store Gud at kende,
I her Forsiikring faaer paa daglig Brød i Hænde,
Saa har kong Friderichs omhyggelige Siel
Gjort baade her og hisset evig vel"

Den respektable retslærde understregede alternativet til det nye asyl. De, der formastede sig til ikke at modtage majestætens tilbud, måtte fortjent se hen til et liv som " Straaten Betlere og Døgenigter". Den slags eksistenser risikerede i hine dage at blive drevet af by med stenkast fra bødlen. Det var så som så med monarkens omsorgsfulde sjæl. Omsorgsfuldheden lå nok mest hos den afdøde dronning Louise og kongens ministre, statsmi-

nister Holstein, udenrigsminister Johan Hartvig Ernst Bernstorff og godsejer Adam Gottlob Moltke. Moltke var herre til Bregentved og kongens fortrolige rådgiver.

Disse herrer besad i modsætning til deres konge et vist mådehold, retsind og moralsk integritet, men de havde frem for alt en beundringsværdig tålmodighed, som stod sin prøve, når kongen løb grassat. Han kunne efter sigende finde på at uddele et par flade – det var for pokker ham der var konge af Guds nåde - men de holdt masken, og kongen, der havde et næsten sønligt forhold til både Moltke og Holstein, fortrød og meddelte sin oprigtige anger.

På den yderste pynt

En direktion med Bernstorff som præsident og etatsråderne Friedrich Holmsted, Johan Friedrich Friis, Conrad Christian Dauw og Johann Friedrich Wewer samt kancelliråd Hæsecker som direktører, fik i opdrag " at iværksætte og befordre" dette " særdeles etablissement" til at underholde og forsørge foreløbig 200 drengebørn, senere flere - når og hvis midler kunne opnås til det. I denne stærke ledelse var Holmsted desuden borgmester i København, Hæsecker var rådmand, en af byens 32 mænd, og Wewer bestred meget praktisk hvervet som bankmand.

D'herrer udpegede en grund på Christianshavns østlige spids, et sted der var under opfyldning, som egnet byggegrund for det kommende asyl. En murermester Conradi leverede tegning og overslag til en bygning på 60.1 x 16.7 meter i grundplan. Det kommende asyl kom i en vis forstand til at ligge på jomfruelig jord, idet Christianshavn var under udbygning. Den kunstige ø voksede med tilførsel af fyld fra Københavns renovation. Omkring 1750 dumpede renovationsvæsenet min-

dre end hundrede meter øst for det nuværende Bådsmandsstræde. Her, umiddelbart nord for vore dages Christiania, blev De fattige børns Opfostringshus bygget. Området med forløb af veje og kanaler var skitseret på tegnebordet, men lå stadig under vand. Den grund, der var bestemt til stiftelsen, ventede på at blive fyldt helt ud. Opfyldningen blev forceret og Bernstorffs direktion gav ordre til pilotering af det usikre morads.

Knud Brovst (1716-1783). Opfostringshusets første forstander, 1753-1783, student fra Ålborg, cand.theol. Knud Brovst og hustruen Sophie Bing fik 8 børn, hvoraf flere døde under epidemierne på skolen.

I oktober 1753 ansatte direktionen Knud Broust som den første forstander. Den egentlige side af forstanderens opgaver lå et par år ud i fremtiden, men i mellemtiden blev han pålagt at holde opsyn med alt vedrørende opførelsen af bygningen. I første omgang den vigtige pilotering, som skulle gøre moradset fra residensstadens renovation bærbart. Den 25. september 1754 oprandt det store øjeblik, hvor man i overværelse af direktionen kunne hejse kransen på bygningen, men Opfostringshuset stod endnu med vand på to af siderne, og haven var endnu ikke indhegnet. Mod den nuværende Bådsmandsstræde blev der hurtigt opført et plankeværk, men de første drenge kunne ved deres ankomst i oktober 1755 stadig soppe i en strandkant af renovationsaffald på nordsiden og østsiden af bygningen. Bolværkerne mod kanalen i nord blev bygget først, og vinkelret på denne blev der i 1756 opført et foreløbigt bolværk langs vandet ned til forlængelsen af Prinsensgade.

Juridiske tvister med Admiralitetet og senere med tømmerhandler Andreas Bodenhoff om grundens udstrækning udsatte imidlertid den endelige markering en halv snes år. Det viste sig at Christian VI allerede i 1745 havde foræret Admiralitetet den grund, som sønnen Frederik V i 1753 havde skænket til Opfostringshuset. Frederik V komplicerede i 1766 sagerne ved at forære tømmerhandler Andreas Bodenhoff et endnu umarkeret område mod øst, omfattende en strimmel af Opfostringshusets jord, der endnu lå delvis under vand. Det førte til et retsligt sammenstød, da Bodenhoff øjeblikkeligt begyndte at afpæle det område, han gjorde krav på. Diskrepanserne blev dog løst, da Bodenhoff efter forlig påtog sig at bygge både bolværk og plankeværk ned langs østsiden. Den nye kanal fik navnet Børnehuskanalen.

Opfostringshus og kongeligt pengeinstitut

*Men om de vil med Guld lit hazardlig være,
Da er der Lotteri til Landets Gavn og Ære.
Og om de tabe der, saa er Gevinsten den,
At sligt til fattiges Opfostring kommer hen.*

Med disse ord søgte den nysnævnte jurist Wiwet i 1754 at distancere det nye klasselotteri fra de forkætrede hasardspil, hvis der da skulle være sarte sjæle blandt det kommende publikum. At han tog det fæle ord i sin pen, var på en måde en dyd af nødvendigheden, en tagen tyren ved hornene. Religionen havde fra gammel tid lagt en moralsk dæmper på mindre fine pengeoperationer, og der hang et odiøst skær over alskens spil. Det lod sig i øvrigt ikke skjule, at det kongelige lotteri i princippet ikke adskilte sig fra de hasardspil, som majestæten just havde forbudt. Wiwet mildnede ordets ilde klang med vendingen "lidt hazardlig", hvormed det umoralske aspekt blev reduceret til mindre synder. Det filantropiske formål, at de rare penge skulle gå til monarkiets fattige børn, burde vel befri publikum for de sidste skrupler.

Med denne forlods syndsforladelse blev lotteriet sat i værk med Jonas Collin som primus motor. Fabrikant Collin, der drev en klædefabrik på sin gård ude på Frederiksberg, påtog sig at organisere spillet for den sum af 800 rd. for hver fuldført trækning. Monsieur Baumgarten, sekretær for udenrigsminister Bernstorff, blev udnævnt til direktionens protokollist og supervisor. Han skulle desuden være lotteriets kontrollant og have 300 rd. i løn for hver trækning. I sidste egenskab var han ansvarlig for udstedelse af lodsedlerne, ligesom han som direktionens observatør skulle kontrollere, om

alt gik rigtigt til. Det var en vigtig funktion, et signal til offentligheden om det kongelige lotteris ærlighed og integritet.

Talotterier er en italiensk opfindelse, kendt i støvlandet fra 1600-tallet, men bragt til Paris godt hundrede år senere af lotteriinspektør Giacomo Casanova, bedre kendt som sit århundredes mest berømte damebedårer. Den danske statsmagt havde tidligt set spillets muligheder til at finansiere offentlige udgifter. I 1719 blev der afholdt et lotteri om tre gårde og andet jordegods på Sjælland, og i 1721 blev der holdt lotteri for at finansiere digereparationer i Slesvig.

Lotteritrækning ved København Rådhus. I 1753 fik Det kgl. Opfostringshus privilegium på et årligt lotteri. Myndighederne var ikke stolte over lotteriet på grund af dets lighed med hasardspil, men man betonedede dets ædle formål. Lotteriet sikrede Opfostringshuset betydelige indtægter under Bernstorffs direktion.

Kongelig bankfilial

Med spillelidenskaben som hjørnesten udviklede de "Kongelig alene privilegerede Lotterier til nødlidende National Børns Opdragelse" sig snart til et værdifuldt fundament under stiftelsens økonomi. Det provenu, der tilfaldt Opfostringshuset fra klasselotterierne, løb i gennemsnit op på små 19.000 rd. om året. Med kollekten på rundt regnet 1000 rd. modtog den nye institution altså omtrent 20.000 rd. om året, eventuelle fornemme gaver ikke medregnet. Det var en ganske net sum, mere end det havde kostet at rejse den smukke bygning, men direktionen fandt snart ud af, at det var for lidt. Man ønskede at nå op på 36.000 rd., angiveligt for at tilvejebringe 400.000 rd. i stiftelsens fond. Denne sum var nødvendig for at sikre Opfostringshusets eksistens efter lotteriprilegiets ophør, hævdede de høje herrer. Antageligt havde man jo fra starten udtrykt ønske om at skaffe flere pladser til fattige drenge end de 200, der var sat som foreløbigt mål.

Men der lå mere gustne overvejelser bag ønsket om mere kapital til stiftelsen. Allerede fra begyndelsen i 1755 havde ledelsen benyttet pengene i fonden til udlånsvirksomhed. Funktionen som pengeinstitut var ikke foreskrevet i fundatsen, men for de driftige forretningsmænd i direktionen var det indlysende, at fondens kapital burde forrentes – naturligvis til de fattige drenges fordel. Skam få den, der tænker andet.

Fondens rolle som pengeinstitut var forberedt fra starten, men flugtede ikke med de idealistiske tanker, der blev fremført i markedsføringen af Opfostringshuset. Pengeudlån blev følgelig ikke nævnt i fundatsen, ej heller i reglementet, men dette lagde alle vigtige økonomiske beslutninger hos direktionen.

Konstruktionen var ikke født af pludselig inspiration.

Bernstorff havde inddraget tidligere omtalte bankdirektør Johann Friedrich Wewer i direktionen. Wewer var en af Den kongelige Octroyerede Banks repræsentanter for erhvervslivet, medlem og medejer af tidens toneangivende aktieselskaber og var som sådan forstående for selskabernes akutte nød for likvid kapital.

Sagen var, at Danmark efter flere menneskealdres økonomisk stagnation manglede rede penge til at finansiere skibsfart, fabrikker og kommende landbrugsreformer. Det var den reelle baggrund for, at direktionen i efteråret 1755 gav signal til en storstilet udlånsvirksomhed fra den nye fond, samtidig med at de første fattige drenge blev indlagt på stiftelsen.

Hovedpersonernes engagementer

Begyndelsen forekom lidt snublende. Direktionen havde overvurderet den hast, hvormed pengene fra subscriptions, kollekter og klasselotteri strømmede ind på stiftelsens konto.

Da forstander Broust på direktionens ordre hastede til den kongelige bank for at rekvirere 7.000 rd. til udbetaling 11. december 1755, var der kun 4.225 rd., et par mark og nogle få skilling på fondens konto. Det generøse lån, bevilget af direktionen til direktionsmedlem etatsråd Friis, kunne ikke udbetales.

Etatsråden måtte i første omgang nøjes med 4.000 rd., hvorefter Opfostringshuset på bestyrelsens ordre måtte tage et banklån i den kongelige bank med direktionen som garanti for at kunne udbetale de sidste 3.000 til etatsråden. Denne skulle forrente lånet med 4%.

Udøvelsen af bankvirksomhed havde, som nævnt, ikke hjemmel i fundatsen, men med majestæten i ryggen kunne direktionen ignorere den slags trivielle for-

maliteter. Under det absolutte enevælde var der hverken tilsyn eller anden aktindsigt. Desuden lå det ligefor at forvalte de fattige børns penge bedst muligt, det ville næsten være forkasteligt ikke at lade dem yngle gennem rentebærende udlån. Og herrerne i den direktion, som var nedsat under Bernstorff, var for de flestes vedkommende optaget af vidtrækkende entrepriser. Bernstorff havde selv brug for penge til at realisere landbrugsreformerne på sit gods, men excellencen følte sig som Danmarks udenrigsminister også forpligtet til at føre en bekostelig husholdning hjemme og på sine officielle rejser i udlandet. Udenrigsministeren lånte hen ad vejen meget betydelige beløb: 12.000 rd. i 1756, 9.000 i 1759, 3.000 i 1764, nok til at opføre yderligere et Opfostringshus efter fundatsens bogstav og ånd. Bernstorff indestod naturligvis for disse enorme beløb med behørig pant i sine ejendomme. I 1768 lånte han videre 4000 rd. mod pant i bankaktier. Forinden havde udenrigsministerens hustru i 1763 bæret fonden med et lån på ikke mindre end 12.500 rd.

Man bemærker, at Bernstorff allerede i 1759 havde lånt et beløb, der oversteg Opfostringshusets årlige lotteriindtægt. Den opmærksomme læser vil måske indskyde, at den elegante statsmand havde subscriberet 4.000 rd. til stiftelsen. Men nej, denne donation blev ikke udbetalt i ministerens tid. Bernstorff foretrak at beholde summen som lån, dog til en rente af 5%. De 4.000 rd. blev først indfriet af arvingerne efter excellencens død.

Bankdirektør Johann Friedrich Wewer hørte med et lån på 3.075 rd. til de beskedne debitorer, men han havde vel også let adgang til lån i den kongelige bank. Wewer stillede sikkerhed for sit lån med aktiebrev i Det Kongelige Octroyerede Danske Vestindiske og Guineiske Compagnie, hvor han var reel ejer af selskabets plads og bygninger.

I 1759 døde Wewer. Han blev erstattet af Niels Ryberg, en købmand fra Salling, der efter at have slået sig ned i hovedstaden var engageret i handelen på Island. Ryberg var også medlem af det asiatiske og det vestindiske kompagnis direktioner og udfoldede sig hen ad vejen som storkøbmand og skibsreder. I forbindelse med Opfostringshuset var han den flittigste låner næst efter Bernstorff, men i modsætning til udenrigsministeren var Ryberg rede til at betale med kort varsel.

Borgmester Holmsted lånte kun 5.000 rd., etatsråd Friis rundede 13.000, og etatsråd Johan Jacob Hæsecker, rådmand i København og senere borgmester, oppebar kun et lille lån på 600 rd. Lånets lidenhed var ikke et udtryk for beskedenhed, men skyldtes at Hæsecker ikke var kreditværdig. Han opnåede faktisk kun lånet med Bernstorff og Wewer som kautionister, og det lykkedes ham aldrig at betale det tilbage.

Til gengæld var han den eneste fra direktionen, der modtog noget, der lignede løn, idet direktionen "resolverede til etatsråd Hæsecker at betale 2.000 rd. som soulagement i hans omstændigheder og som en billig erkendtlighed". Omstændighederne var hans anstrengte økonomi. Pengene blev begrundet med hans indsats såvel for Opfostringshusets opkomst, som for det øvrige fattigvæsen. I inderkredsen, men uden for direktionen, modtog lotteridirektør Jonas Collin 3000 rd. – han havde søgt om 4000.

Kongelige lånere og spillere

Udover direktionsmedlemmerne hentede adskillige iværksættere, ikke mindst udlændinge, kapital i den alternative bank. Fabrikanterne Püllich fra Østergade og Landré fra Vestergade, blev forstrakt med 6.000 rd. hver, men mange andre opnåede lån fra Opfostringshuset.

Direktionen vurderede låntagernes pålidelighed og kunne finde på at afvise en ansøgning, men kongelige majestæt lagde det afgørende lod i vægtskålen og kunne altid udpege en, der var i kongelig nåde. Sæbefabrikant Thompson på Christianshavn, der hørte til kongens favoritter, havde på almindelig vis opnået et lån på 4.000 rd., men opnåede derefter yderligere 12.000 på kongens befaling.

Frederik V meldte sig i egen høje person som låntager, men var ret beskeden. Han, der havde subskriberet på den smukke sum af 12.000 rd., nøjedes i 1759 med 6.000 rd. til 5%’s rente. Denne rente fandt han dog på tilskyndelse af sin økonomiske rådgiver, generalkommerceintendant Heinrich Schimmelmann for høj. Schimmelmann meddelte kort, at kongen ønskede renten sat ned til 4%.

Ikke desto mindre modtog de kongelige mere i lån, end de havde skænket Opfostringshuset. Hertuginde af Østfrisland, kongens moster og den glade giver af 100 rd. modtog på sin kongelige nevøs anbefaling 8.000 rd. i lån mod sikkerhed i Sorgenfri, som hun havde fået af kongen.

Kredsen om kongen var ikke alene flittige lånere, men satsede også på spil i klasselotteriet. Hofmarskal grev Gottlob Moltke, ”forneden stork og foroven ræv”, som han blev omtalt på grund af sit røde hår og sine lange tynde ben, blev i særlig grad tilsmilet af lykken. Denne ejer af godset Bregentved havde i 1762 erhvervet herregården Glorup på Fyn og kunne i 1765 føje en ny herregård til sit domæne, da hustruen vandt 60.000 rd. i klasselotteriet. Det var nok til at bygge og finansiere et par nye Opfostringshuse. Faldt den tanke ham ind, modstod den stenrige greve dog fristelsen. Han takkede inderligt Gud for sit held og købte i stedet godset Rygaard.

En lykkelig idé

I alt hævede initiativrige lånere i kongens nåde 55.175 rd. i bankfilialen De fattige børns Opfostringshus i løbet af to år. Det svarede omtrent til stiftelsens provenu fra tre års lotterispil og kunne selvfølgelig ikke fortsætte. De årlige kollekter gav højst 1.000 rd. og indtægten fra personlige gaver var uvisse. Hvis stiftelsen skulle overleve måtte man indskrænke udlånsvirksomheden eller forøge indtægterne til skolen.

Bernstorff fandt en lykkelig udvej. Han påbød Baumgarten at ændre lotteriplanerne, så afkastet af trækningerne kunne blive forhøjet, helst til noget nær det dobbelte. Det magiske tal lød på 36.000 rd.

Ændringerne, hed det sig, fandt man nødvendige for at akkumulere den kapital i fonden, som var forudsætning for Opfostringshusets videre beståen, når lotteriprivilegiet efter planen ophørte i 1773. Gennem konverteringen af lotteriplanerne i 1762 lykkedes det over al måde at indfri direktionens målsætning. Der kom tilmed mange flere penge end forventet, op mod 70.000 i nettoudbytte pr. trækning.

Direktionen blev så begejstret, at den bevilgede Baumgarten og Collin, der havde forestået omlægningen, gageforhøjelser for deres præstation. Nu vil man gerne tro, at direktionens glæde udsprang af omsorgen for monarkiets fattige børn. De mange penge gav jo solid grobund for oprettelsen af flere institutionspladser, jævnfør stifterkredsens oprindelige ambitioner.

Det var næsten for godt til at være sandt, og sådan kom det da heller ikke til at gå. Myndighederne indså snart, at de betydelige penge i fonden ikke kun kunne tilfalde en enkel institution. Opfostringshuset måtte give afkald på lotteriprivilegiet i 1773.

Heinrich Carl Schimmelmann, tysk pengematador (1724-82). Schimmelmann indskrives sig i Opfostringshusets annaler ved i 1768 at have købt Hellebækgård, der forblev i slægtens eje, indtil den blev beslaglagt af myndighederne efter anden verdenskrig.

Idealer og virkelighed

Kombinationen af filantropisk tankegang og kapitalistisk praksis bag stiftelsen af De fattige børns Opfostringshus er udtrykt klart og uden bagtanke i *Lettres sur le Danemarck*. Her stod sort på hvidt "Le roi encore donné aux manufactures un nouveau soutien dans cette maison de charité, destinée à être tout à la fois l'école de l'industrie, l'asile de la pauvreté & la ressource des fabriqueurs". Det betød på kontant dansk, at kongen til støtte for fabriksvæsenet havde skabt et asyl for fattige, der samtidig var skole for erhvervslivet og resurse for fabrikanterne.

Forfatterne Roger og Reverdil roser kongen for at have ydet erhvervslivet støtte i dette barmhjertighedens hus, bestemt til at være en skole til Guds nåde, såvel som til industriens gavn.

Det er ikke muligt at granske de inderste tanker hos mændene bag Opfostringshuset, men Bernstorff og hans direktører ræsonnerede måske, at lån af stiftelsens penge til driftige forretningsmænd ville skabe arbejde

og dermed redde langt flere børn fra nød end et par hundrede flere institutionspladser. Slige tanker gik ud-mærket i spænd med ledelsens kapitalistiske målsætning.

Realiteten var under alle omstændigheder, at lotteri-erne i filantropisk klædebon skaffede de nødvendige penge til driften af Opfostringshuset og stor kapital til fabrikanter og skibsredere. Det blev forventet at disse fremskridtets mænd til gengæld skulle aftage de fattige børn, når disse havde erhvervet fysik og kundskaber til at gøre sig nyttige.

Opfostringshusets drenge var som nævnt forpligtede til at arbejde gratis til det fyldte 24 år for kommende arbejdsgivere. Det var måske dem, der var de sande filantroper.

Alligevel må man tage i betragtning, at drengene under den kongelige stiftelses varetægt blev sikret bedre forplejning og uddannelse end hos fattige slægtninge eller under fattigforsorgen. Og de var langt fra retsløse. Tværtimod vil man se, at de kunne klage såvel over mangler i skolens traktement som over urimeligheder fra lærere og arbejdsgivere.

De første drenge

I de to år, der forløb, før Opfostringshuset modtog de første elever, havde direktionen med flid gjort monarkiets indbyggere bekendt med det enestående tilbud til landets fattige drengebørn. På trods af, at der må have været massevis af drenge, som ikke havde til det tørre brød i tidens forarmede Danmark, viste der sig forbløffende lidt interesse for det favorable tilbud om gratis ophold med føde og klæder og uddannelse.

Fra Norge priste biskop Nannestad nordmændenes skyldighed for majestætens "faderlige hensigt til sit

folks velstand", men da det kom til stykket, blev der ikke anmeldt en eneste dreng deroppefra. Biskoppen i Kristiania, det nuværende Oslo, pegede på, at årsagen til den manglende opbakning måske var, at landdistrikternes drenge var lovpligtigt bundet til hjemstavnens af hensyn til deres soldatertjeneste. For byernes vedkommende var grunden nok, at man sendte drengene til søs, før de fyldte 15 år. I Bergen havde man således slået flittigt på tromme for at formå fattige bergensere til at indlægge deres børn på Opfostringshuset, men indtil videre uden held.

I Tyskland stillede befolkningen sig også tøvende til de stedlige myndigheders anbefaling om at sende drengene til stiftelsen i det fjerne København. Af nogle blev Opfostringshuset opfattet som en tvangsanstalt, og det hjalp ikke, at man indkaldte til møde på rådhuset og gjorde borgerskabet bekendt med fundatsens ordlyd og ånd.

Bekymrede mødre

Mødrenes skepsis og uvilje mod at sende deres poter bort til en usikker skæbne vejede tungt. For at dæmpe deres angst lod man myndighederne forsikre, at ingen dreng ville blive fjernet mod forældrenes vilje "helst da sligt ville bestyrke den gemene mand udi det meget urigtige begreb, mange gøre sig om stiftelsens hensigt og indretning", som det hed i en indberetning fra amtmand Scheel. Scheel meddelte dog, at tvang kunne være på sin plads i tilfælde, hvor forældre ikke kunne forpleje deres børn uden fattighjælp. Det skulle bare mangle: "Så længe de kunne få deres børn både med nødtørftig klæde og føde forsørget, samt at få dem vendt og anvist til flid og skikkelighed og i tide selv at fortjene deres brød", burde det være utilladeligt at lade

dem ernære sig af det offentlige og desårsag vokse op "hengivne til ørkesløshed, liderlige og uduelige lemmer i societetet". Og det alene for deres forældres fornøjelses og luners skyld. Scheel plæderede ligeledes for at fratage obsternasige forældre offentlig støtte, hvis de ikke kunne bekvemme sig til at give slip på deres drenge.

Fra Lolland og det sydfynske øhav lød der lignende toner. Øvrighedens holdning var klar, i Ærøskøbing ligefrem generøs. Man anmeldte ikke mindre end 30 drenge fra den lille købstad, men i afrejsens stund, der også var sandhedens time, viste det sig, at forældrene ikke ville give slip på børnene. Der meldte sig ikke en eneste ved skibet. I Hertugdømmerne gentog historien sig. Myndighederne lovede at sende drenge, men mødre nægtede at lade deres børn rejse.

De stedlige magistrater følte sig slemt i klemme mellem de overordnede myndigheder og selveste majestætenes ønske om arbejdsduelige drenge, og på den anden side af de fortvivlede forældres hårdnakkede modstand. I et brev til markgreve Friedrich Ernst spurgte magistraten: "Skal drengene nu tages med magt?". I så fald frygtede magistraten, at "kvinderne ville blive ganske furieux". Over for denne indtrængende appel gav Opfostringshusets ledelse i første omgang mødre lov til at beholde deres poter.

Modstræbende herremænd

På landet reagerede godsejere og proprietærer meget uvilligt. De kommentarer, de var forpligtede til at knytte til direktionens tilbud, viser, at de hellere så, at de unge drengebørn forblev hos deres forældre, de bønder som tjente herremændene som hov- og fæstebønder. Hvordan kunne nogen dog tro, at herremændene kunne

undvære den kommende arbejdskraft. Sagen var, at børnene allerede i fem års alderen, den alder, der var sat som grænse for optagelse på Opfostringshuset, kunne begynde at gøre sig nyttige som gåsheyrder, og når de var i 7–9 års alderen ville være i stand til at køre en plov.

Her mangler vi arbejdskraft overalt, lød det fra ejeren af godset Sonnerupgaard. Han sagde ligeud, "at den proprietær, der ikke ser hen til at formere sit gods med ungt mandskab, måtte synes lidet at skønne på jordegodsets velfærd". Samme toner lød andre steder fra. I Skive amt var der akut mangel på arbejdskraft – her måtte man lade drenge overtage øde fæstegårde. Og fra herregården Gunderslevsholm mellem Ringsted og Næstved blev det sagt lige fra leveren, at man ikke kunne undvære nogle drenge, da deres arbejdskraft for godset var ligeså kostbart "som guld, sølv og ædelsten".

Sådan lå landet. Godsejerne og købstædernes magistrater forholdt sig mere end køligt til at afgive den arbejdskraft, der lå i de kraftigste børns gener. Børnenes forældre, mødre i særdeleshed, gerådede i fortvivlelse og truede med desperate handlinger, hvis man tog drengene fra dem. At dette var en realitet, fremgik af fundatsens krav om totalt formynderskab over drengene til og med de fyldte 24 år.

Med en levealder på 30 år i gennemsnit måtte de fleste mødre forvente at være døde, når deres poder slap ud af stiftelsens favntag, bortset fra den dødsrisiko, som truede børnene selv i tider med jævnlig epidemier.

Sigøjnere nej tak

Det lå tungt med at rekruttere de særligt velbegavede drenge, som blev efterlyst i fundatsen, og som direktio-

nen mente var en forudsætning for at uddanne kompetente læredrenge til det gryende erhvervsliv.

Ledelsen måtte gå på kompromis, men hvor langt? De tusindvis af udmarvede børn, der strejfede rundt som tiggere både her og hisset, var ikke lige sagen for præsident Bernstorff og hans direktion, ej heller selv om deres ve og vel flugtede fint med den filantropiske ide bag Opfostringshuset. De måtte være den sidste udvej.

Da baron von Sohldenthal fra grevskabet Rantzau i de tyske provinser tilbød at skaffe Opfostringshuset et antal vitale sigøjnerbørn, som huserede på egnen, takkede direktionen kategorisk nej, skønt de viltre unger visse havde behov for både føde, klæder og opdragelse. Man vurderede, at de mørklødede drenge ville bringe stiftelsen i miskredit i offentligheden.

„Den filantropiske opdragelse af sigøjnerbørnene, dette gode værk må man overlade til andre dertil bedre indrettede huse“, lød svaret til von Sohldenthal.

En broget skare

Men drenge måtte Opfostringshuset have, og ved at give lidt køb på de ideelle fordringer fik man indlagt 158 drenge fra 1. oktober til ultimo december 1755.

De tre første, numrene 1, 2 og 3 ankom 1. oktober. Det var tre skrøbelige fyre, fjernet fra fundatsens ideelle forskrift. Den ene var dødssyg og gik bort den 11. december, og alle tre var uægte. Det lå lidt bedre an med de næstkommende, som for de flestes vedkommende var ægtefødte. Det skulle vise sig at blive normen de følgende år.

Alderssammensætningen bør bemærkes. 130 af årgang 1755's i alt 158 drenge var fyldt otte år, mens 24 var fra fem til syv år. Nummer 85, Johan Peter Siegfried Christopher Degenhardt og nummer 56, Ole

Det Kongelige Opfostringshus' første bopæl ved Christianshavns Kanal 1764. Huset blev opført i 1754-55 med herregården Ledreborg som arkitektonisk forbillede. I efteråret 1755 modtog skolen 158 elever, i 1757 nåede man op på 203 drenge i den smukke bygning.

Olsen, var endnu ikke fyldt fem år. De to befandt sig altså under fundatsens mindstealder.

Som nævnt var det vanskeligt at tiltrække drenge fra monarkiets fjerne egne. Af de første 158 drenge kom 106 fra København og yderligere en god del fra omegnen. Det var utvivlsomt lettere at bevæge forældre til at afgive deres poder, når de små ikke var uden for rækkevidde, hvis de skulle savne far og mor.

Adskillige forældre eller andre slægtninge fortrød afståelsen af poderne og henvendte sig for at få drengene tilbage, når deres kår tillod det. Det vidner om et humant sindelag, at direktionen i flere tilfælde imødekom deres ønske.

30 af årgang 1755 var søskendepar, ikke at forglemme de fire brødre Degenhardt, sønner af musketer Johan Christopher Degenhardt og frue. En halv snes småfyrer havde krydset de indre danske farvande med sejlskuder i det blæsende efterår, sejladser der godt kunne strække sig over uger. Fra Tønningen havde Dragørskipper Heinrich Theisens bragt seks drengebørn frem, og en femårig purk fra Tønder ankom til København med skipper Hans Peter Arendt fra Flensborg. Fra Århus landede Jacob Jensen Weilbye tre drenge med hilsen fra fattigvæsenet.

De sidste dagssejladser gennem Øresund måtte drengene krydse i skrap mersejlskuling med bidende regnbyger. De små fyre, et par under fem år, må have lidt søsygens kvaler oven i utrygheden ved at forlade deres vante miljøer.

Senere blev det lettere at formå folk til at indlægge deres børn, selv langvejs fra. I 1756 ankom et fartøj med 15 drenge fra Delmenhorst. Børnene, der alle var uægte, opfyldte næppe ledelsens ønsker, men de klarede sig godt, for så vidt som alle nåede at blive konfirmeret, et statistisk særsyn i de første 20 år, hvor dødeligheden på skolen normalt kostede hver femte livet.

Forstander Broust udarbejdede en statistisk oversigt over de 203 drenge, der befandt sig på stiftelsen ultimo 1757. Af opgørelsen fremgår det, at der var 126 fra København, 28 fra købstæderne, 18 fra landdistrikterne og 30 fra Hertugdømmerne. 63 soldaterbørn og 13 sønner af Holmens matroser tegnede sig for over en tredjedel af eleverne. Det var udtryk for, at man ikke kunne vrage og vælge.

De fleste drenge var sønner af fattige enker efter håndværkersvende eller andre småkårsfolk, men Broust kunne rapportere, at der ved indgangen til 1758 var ret få uægte børn blandt eleverne.

Babel på Opfostringshuset

Drengene skulle ifølge fundatsen have en grundig indføring i kristendom, men kun "underrettes til husbehov" i læsning, skrivning og regning. Undervisningen foregik i skolen under nogle få lærere. Højeste prioritet fik de færdigheder, der indgik i fabrikation af uld og linned, strikning og vævning. Hensigten var jo at oplære drengene til dygtige fabriksarbejdere, intet mere. Da dette krævede rimelige legemskræfter, bestemte fundatsen, at de skulle have nødtørftigt at spise, men maden måtte ikke være så lækker, at de kommende læremestres trakteringer ikke faldt i deres smag. Direktionen vidste meget vel, at de kommende principaler ikke ville kræse for drengene.

Ledelsen ansatte enkefru Schwabe til at instruere i spinding af hør på håndten efter den Nassau-Saarbrüchiske metode. En mand skulle lære drengene at spinde efter den sachiske måde. I 1758 blev der opstillet en halv snes vævestole, hvor 60-70 drenge på skift vævede groft lærred til skjorter og lagener. Dermed kunne man tale om en egentlig fabriksfabrikation, ledet af den tyske mester Heitmann fra Bielefeldt. Denne første fabriksmester fik fri bolig for sig og hustruen på institutionen, plus brænde, lys og 100 rd. i årsløn. Heitmann viste sig imidlertid at være et uheldigt bekendtskab. Han og fruene var under et af deres hyppige drukgilder ved at sætte ild til Opfostringshuset, og da han yderligere pantsatte husets hørgarn på Assistenshuset, blev han fyret.

Der svævede en uheldig stjerne over linnedvævningen. Heitmanns afløser hr. Dreyzettel, ligeledes af tysk herkomst, døde efter få måneders virke, og skønt hans enke påtog sig at lede arbejdet, besluttede direktionen

at nedlægge fabrikken, der ikke var konkurrencedygtig. Det skete i 1762. Man satsede i stedet på klædefabrikken, men også her var der slinger i valsen. Den første mester var for affældig, og afløseren, strømpfabrikant Pickhard, en ny tysker, viste sig heller ikke at slå til. Efter mange forsøg lykkedes det at få klædefabrikken til at fungere. En hr. Falckenrath, der boede til leje i et af stiftelsen erhvervet hus, organiserede produktionen. Under ham lærte en dugmagersvend fire konfirmerede drenge at væve dobbelt kirsey, multum, baj og klæde.

Drengene boede i læretiden på skolen, hvor de siden hen begyndte at undervise nye elever i manufakturfaget. Under læren blev de optaget i og siden eksamineret af lauget. Det tøj, der ikke medgik til drengenes tøj, blev solgt og bidrog på den måde til Opfostringshusets økonomi.

Klædefabrikken kom til at køre så godt, at den under den næste mester, den koleriske Rosowsky, kunne fremvise årlige overskud på 4-500 rd. Stiftelsens klæde blev så efterspurgt, at fornemme personer, blandt dem Bernstorff, købte det til deres lakajers livréeer. St. Petri Kirke bestilte til beklædning af sognets fattige børn.

Den mest ærefulde levering havde en sørgelig baggrund. Ved kongens død i 1766 modtog forstander Broust bestillinger om sort klæde til tjenerlivréeer fra Bernstorffs søster og fra gehejmeråd von Reventlow. Bernstorff selv rekvirerede 100 alen "af groveste sort" til vogn- og hestebetræk.

Reglementet foreskrev også undervisning i gartneri, omfattende færdigheder i behandling af jorden til dyrkning af grønsager, urter og "have-gevækster". Til færdighederne hørte at sætte og pode træer i den

Opfostringshusdreng i elegant udgangsuniform med kunstig hårprydelse under hatten. Drengene blev strengt opdraget, men deres særlige position blev markeret ved den stille påklædning – så længe der var penge i kassen.

kommande frugthave, dem selv stiftelsen til gavn og nytte. Foruden frugt burde der dyrkes kål og rødder, men ikke mindst lægges vægt på "kartuffeldyrkning". Gartneriet kom ikke til at fungere optimalt. Gartner Leierhoff, der ifølge sin kontrakt også var pligtig at undervise i "circul og linealets brug", når det skortede på havearbejde, havde svært ved at forsyne skolens køkken med urter. Han havde gentagne tvister med en ubehagelig spisemester, som trakasserede ham med at lade sine svin og småkreaturer trænge ind og divertere sig med havens afgrøder.

Sprogligt må Opfostringshuset i de første årtier have lydt som et Babel. Diverse tyske og plattyske tunger kappedes med danske dialekter blandt eleverne, og direktionen, præsterne og forstanderen kunne føre sig frem på fransk, et sprog der taltes af flere lærere. At Bernstorff foretrak franske og tyske lærere, suppleret med skrædder Hude, som havde fået sit tysk suppleret med norsk under et ophold i Norge, må alt i alt have tilført stiftelsen nogen sprogforbistring. Man kan forestille sig en kakafoni af rivaliserende sproglige udfoldelser, ikke mindst når gemytterne kom i kog.

Opfostringshusets skole

Fundatsen levnedde ikke meget spillerum for den intellektuelle side af drengenes opdragelse. De måtte nøjes med simple informationer i kristen ånd. Og de skulle opdrages til lydighed over for lærere og betjente på institutionen.

Det sidste var vanskeligt i begyndelsen, hvor skolen var utrolig uheldig med ansættelserne. Den første portner og hans frue var umulige. Han skulle sørge for praktiske anliggender, så som at drage omsorg for lys og varme, og konen var ansat som tilsynskone med

pligt til at kæmme drengene. Begge var de stærkt alkoholiserede og til bekymring for forstander Broust.

Da konen huggede kammen så hårdt i hovedet på børnene, at blodet flød, forsøgte han at få hende afskediget. Det lykkedes først, da parret blev fundet døddrukne i brændekælderen. Hun blev fyret, men stakkels Broust måtte endnu leve med manden et stykke tid, før denne drak sig ihjel.

Også omtalte linnedvæver Heitmann, dennes frue og tjenestepige gik forstanderen på nerverne. De havde været meget tæt på at sætte ild til den store bygning under uforsigtig omgang med lys i arbejdsstuen. Broust var stærkt oprørt. "Højædle og velbårne - højædle og velbyrdige - nådigste og gunstigste herrer", anråbte han sine fortsatte i direktionen, idet han anmodede om fyring af de formastelige, der i deres umådeholdne drukkenskab udgjorde en fare for stiftelsen. Direktionen lyttede, men besluttede alligevel at beholde den for-drukne væver, "da det er kristeligt og billigt så længe som muligt at soutenere folk ved deres levebrød". Dog fik Heitmann besked på at flytte ud i byen og kun opholde sig på Opfostringshuset i arbejdstiden.

En bizar lærerstab

De første lærere gav ikke nævnte tilfælde meget efter. Axel Rødberg, Jacob Bondesen, Jacob Abild og Jens Jyderup var lige til en komedie af nyligt afdøde Ludvig Holberg. Direktionen imponerede ikke ligefrem med dømmekraft i sine valg - kristelig eller ikke.

Værst var Jens Jyderup. Drikfæddig, voldelig og med et sprog, så billederne på væggen måtte vende sig. Han bankede nogle drenge og kom i et heftigt skænderi med den lærer, der havde tilsynet med drengene. En tysk tilsynskone blev tituleret soldaterkvinde og hore,

og kollega Jens Abild kaldte han en "fytte, cunjund" og en slyngel.

Om direktionen rødmede over Jyderups vokabularium, skal være ufortalt, men han blev fyret. Hans sprog egnede sig ikke til undervisning af uskyldige småbørn i kristen ånd.

Der hvilede et tungt arbejde på de tre andre lærere. I et brev til direktionen jamrede de sig over besværet med undervisningen, især af visse nedrige og ulærvillige gemytter, der blev værre med alderen. Enten ønskede de en lærer ansat i stedet for den fyrede kollega eller at dele hans løn. Broust støttede dem nølende, idet han påpegede deres besvær med drengenes renlighed og påklædning,

Da kongen i slutningen af 1760 gav tilladelse til optagelse af endnu 25 drenge, besluttede direktionen omsider at evaluere informatorerne i lyset af de krav, man stillede til deres undervisning. I december 1761 anmodede man konsistorialråd Brorson, sognepræst ved Vor Frelser Kirke om at visitere deres undervisning. Brorson, en søn af den berømte salmedigter fra Ribe, vurderede de tre. Han fandt Bondesen rimelig dygtig, Abild kun nogenlunde og Dauw rent ud sagt uheldig. Sidstnævnte var faktisk ikke på højde med de bedste elever. Han var udelukkende blevet ansat i kraft af slægtskab med direktør Dauw.

Brorson erklærede sig i øvrigt glad for sit første besøg, ikke mindst på grund af de opvakte elever, men da en visitation året efter viste, at det stod dårligere til, hvæssede han pennen. Han vendte tommelen ned for Dauw, der ikke ejede "de fornødne gaver", men erklærede, at arbejdet generelt var for byrdefuldt og for dårligt lønnet. Han foreslog styrkelse af lærerstaben, forhøjelse af lønnen til 150 rd. og frit værelse på Opfostringshuset. De to dårligste lærere burde degraderes til klok-

kerembeder i små købstæder, og blandt deres afløsere burde ledelsen finde en person, der kunne højne undervisningsniveauet til glæde for vittige hoveder, der der-ved ville få " lettere adgang til det, hvortil de havde lyst", når de var blevet konfirmerede.

Med ansættelsen af nye lærere og indretning af et særskilt skolelokale - før havde man undervist i spise-stuen - lykkedes det at hæve undervisningsniveauet. Lærerne, alle cand. theoler, rettede ryggen og havde den dristighed at bede direktionen om en embedsdragt, hvilket blev bevilget efter overvejelser mellem direktio-nen og biskop Harbo.

Sygelighed og sengevædning

Det var stadig en prøvelse at undervise. Lærerne plage-des af svigtende helbred, især led deres nerver under støjen i skolelokalet, hvor de måtte råbe for at overdøve lyden af 100 drenge, der læste og remsede i munden på hinanden, subsidiært hylede, når risene hvirvlede over deres arme rygge. I skolen rev luften fra de rygen-de kakkellovne i lungerne, og i deres egne stuer var de plaget af træk, når de skulle rekreere sig efter de pædagogiske strabadser.

Det kunne ligne hypokondri, men den antagelse rime-de ikke med, at flere lærere døde. Deres lidelser blev bekræftet af stiftelsens ansete læge ved siden af profes-sor Berger, doktor Jensenius. Og døde gjorde de i langt større tal end deres jævnaldrende. I årene 1760 - 1770 forlod tre af lærerne denne verden. Doktor Jensenius søgte årsagen i de forhold, lærerne levede under. Han erklærede, at de daglige byrder og ærgrelser krydret med den slette luft i huset på Christianshavn var en stor belastning, selv for raske unge mænd.

Om denne amnese var korrekt, er vanskeligt at be-

dømme. Også drengene og betjentenes familier blev ramt uden at kunne påberåbe sig samme psykiske belastning som lærerne. Men sagen blev taget alvorligt, og samtidig med ansættelse af nye folk, en nordmand ved navn Aalholm og Niels Rørdam, præstesøn fra Vigerslev, foreslog Brorson direktionen at ansætte en adjunkt til at vikariere, når informatorerne var syge. Adjunkten skulle desuden deltage i det krævende efter-syn, når drengene havde fri, og tage sig af renligheden, især hvad angik sengevædere.

Sengevædning var et permanent problem på Opfostringshuset, et ugleset fænomen. Det blev betrag-tet som en last, der medførte korporlig revselse af de ulykkelige syndere.

Erhvervslivets krav

Både Brorson og efterfølgeren Hvid, der overtog tilsynet med undervisningen i 1767, talte for døve ører, hvad angår støttelærer. Bernstorff så ingen grund til at ansætte en ekstra lærer for at højne drengenes almene dannelse. I den henseende svarede hans holdning helt til fundatsen, som han jo selv havde udformet.

Noget ganske andet var undervisning til gavn for erhvervslivet. Da Niels Ryberg, medlem af direktionen, i 1762 anbefalede at give specialundervisning til de kvik-keste af de drenge, han løbende erhvervede til sine skibe, fik han grønt lys.

De danske skibe, som i stigende tal sejlede i " mid-landske sø, Golfo di Venetia, Levanten, ja undertiden på fremmede kolonier i Amerika", havde nemlig brug for sprogkyndige folk. Det ærede direktionsmedlem fore-slog, at Opfostringshuset skulle påtage sig at undervise udvalgte drenge i det engelske, hollandske og franske sprog samt matematik.

Rybergs ide blev godt modtaget. Han havde forståelse for, at det blev for dyrt at ansætte sproglærere, men de faste lærere skulle kunne klare undervisningen, som burde finde sted mellem klokken syv og otte om morgenen, når drengene var udhvilede, og en time senere på dagen. Det blev pålagt en lærer Hassing at undervise i de fremmede sprog formedelst en befordring på 120 rd. oven i hans almindelige løn, og da han kort efter døde, gik undervisningen over til Rørdam, der bestred den forbilledligt, indtil han i 1768 måtte give op over for Opfostringshusets slette luft.

Direktionen forsøgte at få en højt kvalificeret afløser til en rimelig pris, men da det ikke lod sig gøre, benyttede man det som påskud til at afslutte det første revolutionerende undervisningsforsøg i Opfostringshusets historie. Men mon ikke de vigende konjunkturer inden for Rybergs entrepriser kan have spillet en mere afgørende rolle?

Oven i dette tilbageslag fulgte Bernstorffs fald i efteråret 1770.

Inhumane straffe

Opfostringshuset havde skrappe sanktioner i beredskab til drenge, der ikke bøjede sig under stiftelsens ordensregler

Reglementets tolvte post angav grænserne for disciplinære straffe. Den forudså nødvendigheden af afstraffelse både i skolen og under de mestre og mesterinder, der skulle styre håndgerningen på skolen. Dovne, uopmærksomme eller "obstinate" drenge var hjemfaldne til straf, men den måtte ikke være eksekveret for hårdt eller tyrannisk.

Var synderne under otte år, blev der kun brugt ris ved afstraffelsen, men ved tugt af ældre elever og drenge kunne benyttes "en smækker kort tamp". Dette red-

Børnehuset på Christianshavn Torv 1755. Der vankede hårde straffe, hvis Opfostringshusdrene ikke overholdt reglementet eller rømmede fra en strid mester. Mange havnede i Rasphuset, hvor de blev sat til at raspe træ sammen med hærkede kriminelle. Træet rummende farvestoffer, som blev anvendt i farverier.

skab var et reb, hvis ende var omviklet med snor. Tampen kunne anrette ret så grimme læsioner på en nøgen ryg, men Opfostringshusets reglement dikterede en sømmelig brug af redskabet og eksplicerede, at den der skulle eksekvere straffen, ikke måtte slå i vrede.

Forestillingen om ris og tamp var knyttet uadskilleligt til skolen. De fleste elever opfattede næppe lidt ris eller et dask på kinden som noget særligt. Den slags hørte til de daglige rutiner. Anderledes var det med at "stå skoleret". Denne straf kom i anvendelse over for ulydighed, uærlighed og utroskab. Det sidste begreb blev ofte anvendt i tilfælde af svigefuld adfærd over for den mester, der havde taget drengen i lære.

Flere af læremestrene opførte sig umenneskeligt over for deres læredrenge, men drengene måtte tåle en del, før de turde klage til Opfostringshusets direktion. Bernstorff krævede ubetinget lydighed fra drengenes side og gav, som nævnt, mestrene lang snor. Klagede

en mester over en læredreng fra skolen, hældede direktionen ofte til mesterens forklaring, ikke mindst hvis den strenge læremester var af udenlandsk herkomst og blev betragtet som værdifuld for landet.

Garver Jean Pierre Periard og hans slægtning Leonhard Auban var franskmænd, hattefabrikant Douilhac fra Mecklenburg. De tre hørte sammen med silkebåndsfabrikkerne Pullich og Tschudi til de mest brutale mestre af en række udlændinge, der er omtalt i forbindelse med dramatiske sager i Opfostringshusets arkiv. To af Tscudis læredrengene måtte efter at have gjort oprør mod mesteren udstå den mest brutale straf i stiftelsens historie. De blev af direktionen dømt til at "stå skoleret". Straffen bestod i tre slag af hver af skolens elever, op mod 700 slag med ris på en dag. Normalt blev en sådan straf opdelt med intervaller over tre dage, så ryggen ikke blev for ødelagt.

Straffen blev senere ændret til 240 slag, tildelt af 24 udvalgte elever, som med trussel om selv at få ris skulle vare sig for ikke at slå til. Denne straffemetode blev opgivet i 1785.

Desertering fra Stiftelsen

En grov synd på Opfostringshuset var flugt fra institutionen eller mesterlæren. Kun fravær fra Herrens bord var værre. Drengene var ifølge fundatsen stavnsbundne til institutionen og læremestrene indtil det fyldte 24. år, en bestemmelse der først blev ændret i 1777. Denne langvarige berøvelse af friheden var tung at bære, for nogle ligefrem ulidelig. Allerede fra starten forsøgte enkelte drenge at flygte, nogle fordi friheden lokkede, andre på grund af uoverensstemmelser med deres læremestre.

Hans Jürgen Rhode, søn af en afdød daglønner og en

fattig moder, fik kærligheden af føle, da han lagde sig ud med tidligere nævnte silkebåndsfabrikant Johannes Püllich. Hans Jürgen modtog de obligatoriske prygl, men da han fortsat opponerede mod sin læremester fik han først en ekstratur i Børnehuset på Christianshavn, som dels var en opdragelsesanstalt for fattige og forældreløse børn og dels en tvangsarbejdsanstalt for tigere, løsgængere og letfærdige kvindfolk. Det var åbenbart ikke nok for den unge Rhode, i 1764 røg han nemlig videre til tugthuset på Møen. Her "fortrød" han sikkert, for i 1766 slap han ud ved kongelig resolution og vendte tilbage til sin forhadte læremester.

Nummer 62 fra 1755, Friderich Christian Giese, hørte til de frie fugle. Friderich var københavnerdreng, døbt 28. februar 1745 i Zebaoth kirken som søn af en militærmand. Efter konfirmationen kom han i 1759 i lære hos tøjfabrikant Christian Liebe, aftager af flere drenge fra Opfostringshuset. Unge Giese fandt ikke behag i tekstilerne og langt mindre i Liebe. Efter et par års læretid havde han fået nok. Han stak af, men blev hurtigt fundet. En landsbypræst havde meddelt direktionen, at drengen befandt sig hos sognefogeden i Allerslev. Direktionen lod derefter amtmanden anholde ham og bringe ham hjem til ikke mindre end tre gange skoleret, i alt 720 slag med ris.

Efter dette traktement måtte den unge oprører tilbage til Liebe, men han havde utroligt nok mod til endnu et par gange at stikke af, atter med de uhyrlige sanktioner til følge. Sidste gang nåede han til Tyskland. Han havde fået kontakt med en tambur, der førte ham til en løjtnant Oldenburg fra Det falsterske Regiment. Da Oldenburg erfarede, at Giese kom fra Opfostringshuset, skrømtede han ikke at ville modtage ham, men foreslog diskret den unge mand et møde i Lille Kongensgade Skærtorsdag klokken 12.

Påskedagsmorgen blev Giese smuglet ud af Citadellets port i løjtnantens vogn, kamufleret i rød kjole, grøn vest og støvler. Turen gik til Helsingør, hvorfra han tredje påskedag blev indskibet til Danzig på en Hollænder. I Danzig udmærkede han sig i soldatertjenesten, men direktionen sporede ham nok engang og anmodede krigsdirektoratet om at få synderen udleveret. Løjtnant Oldenburg fik ordre om at sende drengen tilbage, men gik i brechen for sin protege. Han appellerede til Liebe om at frigive den genstridige lærling og bad i øvrigt om godt vejr for ham hos direktionen. Bernstorff sagde imidlertid nej, og i slutningen af august 1764 vendte den nu 19-årige eventyrer hjem til forhør og domfældelse.

Denne gang blev han dømt til at stå to gange skoleret og yderligere til fire uger i Rasphuset, der var en afdeling af Børnehuset på Christianshavn. Her sad kriminelle og udisciplinerede knægte og findelte træ, som blev brugt på farverier. Det var en meget usund bestilling, der ydermere farvede de stakkels syndere røde. Efter udstået straf måtte Giese for fjerde gang tilbage til sin forhadte principal.

Hvis man ser bort fra Gieses ubøjelighed, er historien ikke enestående, men den har en i modsætning til de fleste andre flugthistorier en happy ending, idet det efter endnu et par måneder hos Liebe lykkedes ham at flygte og undvige endegyldigt fra Opfostringshusets synsfelt.

Halvandet år uden Guds ord

I begyndelsen af 1760'erne løb en anden opfostringshusdreng, Andreas Petersen, fra sin læreplads. Med to mark og otte skilling på lommen begav han sig ud af Roskilde Landevej. Den første nat overnattede han på

en kro, næste nat hos en bonde. Tredje dag nåede han Ringsted, hvor han betalte to skilling for et nyt ophold på en kro. Et par dage senere gjorde han rast på en kro ved Slagelse. Her mødte han en soldat, der hvervede ham til hæren. Det betød imidlertid, at Andreas måtte tilbage til København, hvor han fik foretræde for en løjtnant. Denne afleverede ham korrekt på Opfostringshuset, hvor han kom i forhør.

Som Opfostringshusets kutyme bød, blev Andreas spurgt, hvornår han sidst havde været til alter. Det viste sig at være halvandet år siden, hvilket vakte indignation hos forstander Broust og informator Rørdam, der ledede forhøret. I et brev til direktionen skrev de, at Andreas ikke "har haft nogen følelse af Guds Ord, men haver forglemt den Undervisning, hannem her i Huset forhen er vorden given". De fandt det derfor yderst gavnligt, hvis Andreas "måtte prøves og underrættes, ej alene her i huset, men endog af Consistorialraad Brorson, samt efter foregaaende Beredelse delagtiggjøres udi Kirkens Gode og dernæst til en exemplarisk Straf for sig, andre til Afsky, hensættes udi Rasphuset til stærk Arbejde og siden til Tugthuset paa Møen".

En enkelt undtagelse bekræfter reglen om den hårde linie. En dreng var stukket til søs, men endte med at stå til regnskab foran Bernstorffs direktion. Han befandt sig imidlertid efter en anstrengende langtur i en så elendig forfatning, at han blev benådet efter at have gjort behørig undskyldninger for sin utaknemmelige handling.

Sorrig og glæde i Vor Frelsers sogn

I efteråret 1755 kunne Christianshavns beboere hver søndag iagttage et langt optog på vej mod Vor Frelsers Kirke. Det var opfostringshusdrene på vej til gudstjeneste, ledsaget af forstander, lærere og betjente fra stiftelsen med deres respektive familier. I takt med det voksende elevantal kunne optoget nemt komme op på et par hundrede personer i stiveste puds.

Drengene var ekviperet med lange grønne kjoler med messingknapper, under kjolerne iklædt veste eller undertrøjer af samme farve, ligeledes med messingknapper. Benklæderne var knæbukser, også grønne, og knæstrømper i blå. Til dette fornemme udstyr hørte et par sko med messingspænder og på hovedet en trekantet hat. En hårpisk stak frem bagud under hatten. Den kunne være fra bærerens eget hår, der var behørigt kæmmet til højtidststunden, men også fra en paryk. Ved at bære denne hovedprydelse, der var kendetegn på folk af stand, hævede de grønne drenge sig over almuen og almindelige fattigbørn.

Frelserkirken daterede sig til Christian IV's tid. Den oprindelige kirke i træ betjente fra indvielsen i 1640 en mindre befolkning, der ellers måtte ty til Holmens kirke, men med menighedens vækst og træbygningens forfald besluttede man at opføre en stenkirke. Den var årtier undervejs, dels fordi det sumpede terræn måtte

Vor Frelser Kirke anno 1764. Pladsen til højre var kirkegården, hvor mange drenge og ansatte fra Opfostringshuset blev stedt til hvile i en række år, hvor allehånde smitsoter rasede i stiftelsen.

grundigt piloteres, samme problem som ved opførelsen af Opfostringshuset, men det lykkedes efter mange tiløb at få opført kirken med det snoede tårn. Ved indvielsen 29. august 1752 besteg majestæten i egen højde person den berømte spindeltrappe til tårnet, der var inspireret af San Ivo kirken i Rom.

Kirken var kun få år ældre end Opfostringshuset, men ikke mere færdig i det indre, end at der blev indrettet særlige pladser til skolens lærere og drenge. Disse "fornemme" fattige kom til at præge de kirkelige handlinger på markant måde. Drengene deltog i gudstjenesten hver søndag, men skolens sangkor optrådte ved dåb, konfirmation og begravelser. Tidligere omtalte pastor Brorson, konsistorialråd og inspektionsmester på skolen, fik et meget nært forhold til Opfostringshuset gennem disse handlinger.

Dåben angik lejlighedsvis drengene som tilskuere. De var dekorativ kødrand, når forstander Broust lod frugterne fra fruens skød døbe med medlemmer af direktionen som vidner. Konfirmationen derimod var drengenes meget personlige anliggende. Ud over det religiøse indhold afrundede den deres skolegang, hævdede dem over de ukonfirmerede kammerater og forlenede dem med en næsten voksen værdighed.

Med pomp og pragt

Begravelser af kammerater og lærere var en dystre side af kirkegangen. Døden var uhyggeligt nærværende. De første dødsfald fandt sted få uger efter de første drenges ankomst i efteråret 1755, men derefter døde der drenge, tjenestefolk og lærere med korte mellemrum, sommetider over 20 om året.

Det første dødsfald indtraf i december 1755. Offeret var skolens nr. tre, kaldet Jens Christian. Han hed ikke andet, for forældrene var ukendte. Selv var han blevet fundet i Peder Madsens gang, den berygtede prostitutionsgade, beliggende umiddelbart bag vore dages D'Angleterre. En behjertet kvinde havde fundet og opdraget ham, indtil hun 1. oktober bragte ham til Opfostringshuset. At Jens Christian døde 14 dage senere, har næppe noget med forholdene på stiftelsen af gøre, men han ihukommes, fordi Opfostringshuset ved hans død besluttede, at stiftelsens drenge skulle have en begravelse, der var en person fra borgerskabet værdig. Til ligfærden blev rekvireret otte studenter fra Regensen, hver at belønne med to mark for den lange gåtur, deres formand dog med fire mark. Pastor Brorson modtog to mark for sin rolle i begravelsen, mens graveren trods det tunge arbejde måtte nøjes med fire skilling.

En af skolens lærere og nogle af de største drenge fulgte den afdøde dreng til hans sidste hvile på den fornemme del af kirkegården. Det skete med sang før og efter jordpåkastelsen. Jens Christian blev således beæret i sin død med en pragt, der stod i skærende kontrast til hans sørgelige liv. Ritualerne ved den lille drengs begravelse kom til at danne forbillede for senere begravelser af Opfostringshusets drenge. Stiftelsen blev endog beordret til at lave et meget dyrt ligklæde til kommende ligbegængelser. Opfostringshusdrengenes særstatus blandt tidens fattige var dermed fastslået også ved indgangen til det evige liv.

Symbolsk nok døde en datter af en af Opfostringshusets arbejdsmænd to uger senere på skolen. Den lille pige måtte tage til takke med en billig begravelse på Vor Frelsers fattigkirkegård.

Rådvilde læger

Jens Christian blev eneste dødsoffer før nytår, men i januar 1756 fulgte tre yngre kammerater ham i det fine gravsted på Vor Frelsers kirkegård. Opfostringshuset var ramt af noget, der lignede en epidemi. I alt døde 86 børn i sognet. Af dem var 15 drenge fra skolen.

Medio februar det følgende år fandt Opfostringshusets læge det fornødent at indlægge 50 drenge på sygestuen med hovedpine og "svingel". Direktionen studsede, men godkendte lægens dispositioner, når blot han undersøgte, om drengene simulerede. Denne mistanke faldt dog til jorden, da tilsynskonerne også blev syge. Forstander Broust fik lov til at ansætte flere - så mange han skønnede nødvendigt. Alt imens steg antallet af syge drenge. 18. februar var 67 sengeliggende, fire dage senere kulminerede epidemien med 97 syge. Derefter den ebbede ud. Soten havde krævet sine ofre,

blandt disse nogle af skolens betjente, som logerede på stiftelsen. Direktionen besluttede derfor, at spisemester, skrædder og skomager for fremtiden skulle have adgang til fri medikamenter, da afdøde nok kunne have "conserveret deres liv længere", dersom de havde kaldt lægen til hjælp uden frygt for medicinregningen.

Årsagen til det voldsomme sygdomsudbrud blev ikke fastslået. Dr. Jensenius havde imidlertid mistanke til den kvalme luft i mansarden, hvor drengene sov. Han fik boret fire huller ind til sovestuerne.

Keldby Kirke på Møn i slutningen af 1800-tallet. De danske landsbyer ændrede sig ikke betydeligt fra 1700-tallet og indtil dette postkort blev taget. Man kan forstille sig pastor Ballum hive godt op i præstekjolen, når han en efterårs morgen krydsede den våde og mudrede grusvej.

Kildematerialet til Opfostringshuset historie beskriver mange skæbner. I de fleste tilfælde er de udgående drenge forblevet ved deres bestilling. Der er imidlertid eksempler på elever, der er kommet i andre stillinger, end dem der normalt søgtes af Opfostringshusdrenge.

N.K. Ballum blev optaget på skolen i 1759 og i 1763 blev han sat i lære hos en vintapper. I 1772 blev han udlært som svend, men allerede to år efter var han stu-

dent. I 1772 hjemsogetes København af epidemisk blodgang, influenza og tyfus, men døden krævede kun syv ofre blandt drengene. Måske havde Jensenius' forholdsregler båret frugt, men det skabte misstemning, at tidligere nævnte lærer Hassing, hvis lige med forstanderens ord "ville være rar at finde og få", døde.

Lægerne blev bebrejdet, at de ikke var mødt hurtigt nok op, en beskyldning, der virker noget urimelig ved sammenligning med vore dages få lægebesøg på institutioner. Nok var livmedicus Berger en sjælden gæst,

I 1778 var han blevet kapellan ved Garnisons Menighed, hvorfra han i 1783 blev forflyttet til et sognekald i det smuktbeliggende Keldby på Møn.

Ballum skiller sig også ud på andre områder. En af hans døtre blev gift med den ærgerrige videnskabsmand H.C. Ørsted. Ballum var gift fire gange. I Adressekontorets Efterretninger fra maj 1792 fik han dette eftermæle.

*Enlig begræd han tabet af trende koner,
Men 3 døtre græd med ham ved den tredjes grav,
den fjerde måtte begræde ham, ak! Efter 12 dages for-
ening.*

*Tidlig blev han bekendt med livets møjsommeligheder,
men overvandt dem med utrættelig flid.
Idelig blev han prøvet i lidelser,
Men gennemgik dem med stille hengivenhed.*

*Beskedenhed og velvillighed gjorde hans omgang behagelig,
ærlighed og trofasthed gjorde hans venskab dyrebart.
Han forberedte sig således til himmelen.
Og gik bort, da vi ikke ventede det.*

*Mærk er din vej, alstyrer! Hvo begrunder
Din skjulte gang! Hvo dømmer dine under?
Og om selvklogskab nægted, du er god og vis,
så skal umyndige forkynde her din pris.*

men dr. Jensenius var ofte på besøg. Da kritikken blev repeteret, svarede han noget stødt, at nok kom han undtagelsesvis kun et par gange om ugen, men jævnfør sine optegnelser havde han aflagt ikke mindre end 400 besøg i 1766, hvor det virkelig brændte på. Dette år havde krævet 21 ofre, det hidtil største antal.

Sorgens tid var dog ikke forbi. I 1770 døde 19 drenge, hvorefter 1772 satte endelig rekord med 23 dødsfald. De 15 døde af blodgang, ifølge dr. Jensenius en meget farlig sygdom med forkærlighed for ungdommen.

Indpodning på Solitude

Årsagen til de voldsomme sygdomsudbrud kunne lægerne ikke angive, men Jensenius gav gode bud på miseren. Foruden den dårlige luft påpegede han, at flere drenge havde været i en slet tilstand ved indlæggelsen, og at de gik for tyndt påklædt.

Man lod derfor forfærdige 130 brystduge af linneddynevår til de mindste drenge, som var særligt skrøbelige, og direktionen bød lægerne at underkaste fremtidige ansøgere en helbredsundersøgelse med henblik på at sortere de svageste fra. Andre tiltag var bygning af et

anseligt sygehus til aflastning af et gammelt faldefærdigt hus, der i de første år rummede sygestuerne. Det nye sygehus stod færdigt i 1770, tidsnok til at rumme de syge fra rekordåret 1772.

Opfostringshusets læger var progressive med hensyn til koppeinokulation. Sygdommen betragtedes af mange som endnu værre end blodgang. Den havde under epidemien i 1769 krævet fem dødsfald af de 21 smittede. På dette tidspunkt besluttede Opfostringshuset at indføre inokulation lige så snart sygehuset stod færdigt. Inokulation, en forløber for koppevacciner, bestod i at indføre puds fra de fistler, der prydede smittede, i et snit i huden på den raske.

Udført korrekt var inokulation en effektiv forebyggelse, men operationen, der dog blev henlagt til gården Solitude uden for byen, blev mødt med skepsis i almuen, fordi mange angiveligt skulle have mistet livet under indgrebet. Angsten lettede dog, efter at flere prominente personer, blandt andre Kronprinsen og grev Bernstorffs hustru, var blevet podede med held. Man talte dog ikke højt om, at grevindens dosering havde været for stærk. Hun fik desårsag et så kraftigt angreb af sygdommen, at hendes ansigt blev vansiret af ar.

Under Den almindelige Plejeanstalt

Ved nytår 1770 gjorde forstander Broust status over godt 15 år i Opfostringshusets tjeneste. Han havde haft problemer i indkøringsperioden: lærere, der ikke var deres plads voksne; ansatte, som havde vist sig under lavmålet for en stiftelse med høje kristelige aspirationer. Værst havde en række konflikter mellem eleverne og deres til tider brutale læremestre taget på den fredelige forstander.

I alle disse sager såvel som i diverse praktiske foretagender havde Broust ageret på vegne af den almægtige direktion under præsident Bernstorff. Det havde ikke været let, for Bernstorff ønskede detaljeret indsigt i alt, og han dikterede suverænt forstanderens dispositioner. Det gjaldt for eksempel ansættelser, hvor direktionen ofte havde udpeget uheldige personer blandt ansøgerne. Overformynderiet havde taget karakter af ydmygelse, da Bernstorff satte sekretær Baumgarten til at checke Brousts regnskabsføring i anledning af en fejlpostering og mindre uregelmæssigheder. Broust måtte stå skoleret for den nidkære sekretær i sager, der ellers havde været et anliggende mellem forstander og direktion.

Men så indtrådte en serie af begivenheder, der fra den ene dag til den anden ændrede vilkårene for Det kongelige Opfostringshus. En paladsrevolution bragte Struensee til magten i den enevældige konges nærmeste kreds, Bernstorff blev med kort varsel demissioneret fra posten som udenrigsminister og følgelig som præsident for Opfostringshusets direktion.

Excellencen havde præsideret på et møde 23. marts 1770, han underskrev en anvisning så sent som 10. september, men blev fem dage senere fyret på gråt papir.

I midten Johann Friderich Struensee (1737-1772) tysk læge, livlæge for Christian VII. På Opfostringshuset blev Struensee i generationer husket som den, der i 1771 inddrog lotteriindtægterne, men historikere giver ham kredit for hans reformer af fattigvæsenet. Struensee og dronning Caroline Matilde var optaget af Jean-Jacques Rousseaus ideer om opdragelse, som de praktiserede på den lille kronprins. Parret overvejede at udsende en publikation under titlen Frederik VI's Barnelege til fremme af den ny pædagogik.

Kongen og konferensråd Struensee

Den 28. marts 1771 modtog direktionen en skrivelse fra Danske Kancelli, at "kongelig majestæt, efter hvad som derom ved hr. konferensråd Struensee er blevet kom-

Niels Bethelsen Ryberg (1725-1804), siddende til venstre, var barn af fattige bønderfolk fra Salling. Ryberg var den fødte købmand, han forstod at aflæse de økonomiske konjunkturer og havde et bredt kendskab til udlandet og verdenshandlen. Han tjente en formue, som han brugte på fast ejendom, bl.a. Frederiksgave som ses i baggrunden. I 1759 kom han med i Opfostringshusets direktion. Fra 1771-1780 var han medlem af ledelsen i Den almindelige Plejeanstalt, der administrerede institutioner som Opfostringshuset, Vajsenhuset, Børnehuset og Skt. Hans Hospital, efter at de var blevet lagt ind under fattigvæsenet.

munuceret, har fundet for godt at anordne en kommission bestående af etatsråd Ryberg, pastor Resewitz og rådmænd Lunding til at indrette det herværende "publique fattiges væsen". Brevet indvarslede en de facto ændring af Opfostringshusets hidtidige juridiske status, der blev yderligere bekræftet af kabinetsordre af 16. oktober samme år, der opløste Opfostringshusets direktion sammen med ledelserne for Vajsenhuset og Fattigvæsenet.

De tre institutioner skulle herefter fungere under Den almindelige Plejeanstalt under administration af ovennævnte herrer plus livmedicus Berger. Etatsråd Ryberg var identisk med Niels Ryberg fra den opløste direktion, og Berger var en af Opfostringshusets læger.

Opfostringshuset havde mistet sin eksklusive juridiske status, men værre var, at stiftelsen halvanden uge tidligere var blevet berøvet sit indkomstgrundlag. En kabinetsordre af 7. oktober inddrog lotteriprivilegiet, der fra nu af blev administreret af Tyske Kancelli.

Tabet af lotteripengene kom som et chok. Den hårdt prøvede forstander vred sine hænder over "uretfærdigheden", men i realiteternes grå zone stod det klart, at de enorme summer, der flød fra lotteripengene i det ludfattige Danmark, ikke kun kunne komme en enkelt institution til gode. Når det havde fungeret hidtil, var det nok, fordi Bernstorffs direktion havde haft rådighed over pengene og når som helst kunne rekvirere dem til andre formål.

De første ydmygelser

Broust bed i det sure æble og førte Opfostringshuset videre under Plejeanstalten. Det lysnede forbigående, da stiftelsen for en periode fik lotteripengene tilbage, men denne indtægtskilde blev definitivt lukket i 1773. Skolen måtte spænde livremmen ind med et mindre årligt beløb til disposition.

Broust indskrænkede lidt på personalesiden og søgte

på direktionens bud at spare på spisebudgettet, men let var det ikke. Og som for at føje spot til skade besluttede Plejeanstaltens direktion, at de nye sygestuer skulle modtage patienter udefra, 16 personer af begge køn. Broust slugte kamelen med rank ryg: "Det er en ære, at så ung en stiftelse kan bære byrder, der var de ældre for tunge".

Masken krakelerede imidlertid, da der blev indlagt en patient med en kønssygdom. I et brev, der røber mindre respekt for opkomlingen Rybergs bestyrelse, end han havde vist Bernstorff, kræver Broust i skarpe vendinger den veneriske patient ud af sit sygehus. Det lykkedes med støtte fra stiftelsens læge, den senere kendte Clemens Tode, som havde afløst Jensenius.

Selv om Broust efterhånden var oppe i årene, var han beredt på en indsats for den institution, der trods al chikane var hans livsværk. De trivielle daglige tvister var vel blevet rutine, men han tog endnu et par holmgange med den nye direktion. På den pædagogiske front fik han en medbejler i skikkelse af den nyudnævnte inspektør for skolerne under Plejeanstalten, pastor Krøll, der også fik tilsynet med Opfostringshusets skole under sit resort.

Pastor Krøll kom i første omgang ind i billedet, fordi han havde opsyn med otte vajser, der under Vajsenhusets midlertidige lukning blev indlagt på Opfostringshuset. Rybergs direktion udvidede imidlertid snart Krølls mandat til opsigt med undervisningen på Opfostringshuset. Det huede ikke Broust, som ikke til-

troede denne fattiginspektør forudsætninger for at forstå Opfostringshusets særlige indretning. Det gjaldt betydningen af institutionens fabriksvæsen, men også perspektiverne i den "publique kongelige stiftelses udstrakte hensigt". Der var dog ingen vej udenom, og det trøstede ham uden tvivl, at Krøll efter overhøring af drengene roste deres kunnen - til lærernes berømmelse, som han skrev i sin indberetning.

Krøll anviste forbedringer af undervisningens fysiske rammer og foreslog direktionen at ansætte en slags edukator til aflastning af lærerne i en række praktiske anliggender, der oversteg deres kræfter.

Militærmand eller dannet person

Det gjaldt især drengenes renlighed og påklædning. De var meget snavsede på hænderne og i ansigtet, med hår og ører som de mest kritisable steder. Andre topografiske lokaliteter i deres anatomi blev ikke nævnt. Deres sko og strømper var i en miserabel tilstand, fulde af huller. Desårsag så de usunde og uanseelige ud.

Med henvisning til Kristians Plejehjem for gamle soldater, soldaterenker og soldaterbørn, foreslog Krøll at en militærmand skulle have jobbet. En sådan ville vide at mønstre drengene og indøve gode vaner i både stort som småt. Til den ende kunne militærmanden

Johan Clemens Tode (1736-1806), Opfostringshusets læge 1769-1779. Tode nåede toppen af det medicinske establishment, udgav flere medicinske værker, skrev om diætik, moral og opdragelse, tordnede mod skolelærernes prygl og skælden, forfattede romaner, komedier og digte, oversatte udenlandske romaner. Da han døde efter årelang alkoholmisbrug, betalte trofaste venner en gravsten med inskriptionen "Lægen, menneskevennen og digteren" på Assistens Kirkegaard.

efter Krølls mening gerne eksercere dem, hvilket gjorde eleverne hurtige og forlenede dem med en anseelig holdning.

Det var ikke vand på forstander Brousts mølle. Han var i forvejen imod et forslag fra Krøll om at lære eleverne strømpestriking, og han opponerede kraftigt imod at oplære drengene i militærvæsen. I stedet for en militærmand ønskede han en studeret mand ansat. Han pegede på pastor Hvid fra Frelsers Kirke, "en højst-æret og elskværdig mand".

Broust fik sin præst, og Krølls supervision af undervisningen ophørte. Hvad angik den fysiske disciplin, opfordrede direktionen Krøll og Broust til at finde udveje i samråd med hofmedicus Clemens Tode. Dette triumvirat blev enige om et forslag fra Broust. Det pålagde stiftelsens oldfrue at kontrollere, at drengene blev forsvarligt vasket morgen og aften. Informatorerne skulle "lyse og lede dem til gudsfrygt og gode sæder, til et sandt begreb om pligter mod sig selv og andre".

Som en pendant til de åndelige sysler pegede forslaget på fastholdelse af den hidtidige fritidsordning med badning og efterfølgende boldspil, to-tre gange om ugen. Videre skulle drengene have lov til at lege hver dag under disciplin. "Som opmuntring skulle de bibringes lemmernes brug og førelse ved at sidde, stå, gå, løbe og holde orden".

Det mindede om den franske filosof og samfundsreviser Jean-Jacques Rousseaus tanker om, at et barn fra 12 års alderen skulle nå til en erkendelse af sit legeme og sanser.

Ny pædagogik

Da der også var forslag om indførelse af nye håndgøring i de tre herrers betænkning, må skemaet have

været noget trængt, uanset at drengene blev purret op henholdsvis klokken fem og seks sommer og vinter. I hvor stor udstrækning det blev gennemført, er uvist, men den pædagogiske metode, som skulle drive værket, var ambitiøs.

De indførte et hustugtsreglement, der ikke slægtede nogen tidligere strafferegulativer på. Ved overtrædelse af sømmelig adfærd blev drengene irettesat ved:

1. at skulle sidde for sig selv en hel dag, altså et langt ophold i skammekrogen.
2. at bære en seddel med angivelse af forseelsen.
3. at have et ris foran sig og være udelukket fra leg en hel dag,
4. at miste sin mad en hel dag.
5. særlig slemme forseelser blev straffet med tab af mad og en omgang med et ris, der var flettet af synderen selv.

I samklang med disse milde sanktioner skulle korporlig revselse nedprioriteres i skoletimerne. Drengene skulle i stedet blive opmuntret ved kærlig og høflig omgang, gerne med små dusører, en halv eller hel skilling, eventuelt med en kokarde eller sløjfe i hatten, spænder og knæbånd til bukserne eller en sparebøsse til deres dusører.

Direktionen lånte Broust, Krøll og Tode øre og sendte 30. juli 1774 Broust et detaljeret og ambitiøst forslag vedrørende undervisningens indhold. Forslagsstillerne havde skitseret en praktisk opdeling af drengene i to hold, der i skolen hver for sig skulle blive opdelt i tre klasser efter standpunkt. Det voldte vanskeligheder i praksis, men opdelingen i tre klasser blev gennemført efter dygtighed og alder. En nyansat edukator, hr. Gert Diderich Jørgensen, fik formedelst 300 rd. i årsløn og

bolig på stiftelsen til opgave at opdrage drengene til fornuftige, duelige og kristeligt sindede borgere.

Så vidt kunne forstander Broust være tilfreds, men uden hans medviden indgik hans kongelige stiftelse i en række overvejelser på højeste niveau. Direktionen under Ryberg var ude efter klædefabrikken og havde planer om at flytte Opfostringshuset fra Ovengaden Neden Vandet.

Flagskibet sænkes

Som nævnt var lederen af klædefabrikken Rosowsky død i 1766, hvorefter hans enke fik lov til at føre den videre. Fabrikken fungerede ret godt, men i salig Rosowskys ånd med håndfast kæft, trit og retning, ganske ude af trit med Opfostringshusets nyindførte milde stil. Det faldt direktionen for brystet. Den pålagde forstander Broust at sørge for, at drengene ikke blev straffet anderledes end med ris på børnevis. Fra nu af måtte arbejdsgiverne kun straffe med kindheste eller håndkager eller med tamp på kroppen – som om det ikke var hårdt nok.

Broust gik stærkt i brechen for klædefabrikken; måske anede han, at den ikke blev vægtet højt i direktionens øjne. Men Bernstorff var i mellemtiden faldet, og forstanderen var som nævnt mindre underdanig over for medlemmerne af den nye direktion, der trods alt blev ledet af en mand med rester af hård hud på hænderne. Selv var Broust akademiker, videnskabsmand i tidens sprogbrug. Han gik i offensiven med et forslag om at supplere fabrikken med farveri og overskæreri for at spare de dyre udgifter til disse processer ude i byen.

Direktionen spillede imidlertid et listigt dobbeltspil. I 1774 bad den Broust, sekretær Dragun og edukationsinspektør Jørgensen om en vurdering af fabrikkens til-

stand. På baggrund af enkelte kritiske punkter besluttede direktionen at nedlægge den fabrikation, som havde været økonomisk rygrad for stiftelsen. Det ville være uforsvarligt at fortsætte et anlæg, som på ingen måde svarede til de derved forbundne hensigter, men tværtimod er en byrde for stiftelsen, resolverede Rybergs direktion. Til gengæld ville den indføre andre "sådanne forretninger, der kunne være til drengenes nytte og stiftelsens fordel".

Forstander Broust protesterede. Han påviste, at fabrikken havde fungeret med et overskud på i alt 6.000 rd. i sin levetid. Direktionen indrømmede, at der havde været overskud, men lod lave en modregning, som påpegede fejl i Brousts beregningsgrundlag. Det reducerede overskuddet til 2.000 rd.

Overskud havde der under alle omstændigheder været, men alligevel beordrede Ryberg fabrikken lukket. Den barkedede næve havde demonstreret sin magt. En desillusioneret Broust måtte sige madam Rosowsky op. I maj 1775 producerede Opfostringshusets klædefabrik formelt det sidste stykke klæde under hendes ledelse. Men med et overskud af uld lod man læredrengene fortsætte klædefabrikationen indtil 1776.

Så var det slut. Dugfabrikken fortsatte efter kongelig ordre, og man havde planer om et lille strømpevæveri. Men på dette tidspunkt måtte Broust bestille flyttmænd. Det kgl. Opfostringshus skulle flytte til mere ydmyge lokaler i Store Kongensgade.

Flytningen til Store Kongensgade

Bag denne disposition lå store planer om flytning af flere af Københavns institutioner. Man havde allerede besluttet at tage den fornemme bygning fra Opfostringshuset, et let skridt efter stiftelsens degradering få

år forinden. Et internat under Plejeanstalten behøvede ikke den fornemme bygning på Christianshavn. I stedet fik de fattige drenge overladt et plejehjem i Store Kongensgade 108.

Kristians Plejehjem var ironisk nok bygget for Opfostringshusets penge fra før lotteriprilegiets ophør, men det var bygget for gamle soldater, enker efter soldater og forældreløse soldaterbørn af begge køn. Som sådant var det ikke egnet for forstander Brousts drenge, der efter fundatsens bogstav og ånd var tiltænkt en rolle som hjørnesten i monarkiets erhvervsliv. Broust vandede sig, men var underlagt stærkere viljer i majestætens kabinet, det vil sige de styrende i inderkredsen om den sindssyge konge.

Bygningen var lidt nyere end huset på Christianshavn, men ikke indrettet til 200 drenge, bygget som den var til klienter af begge køn. Arealmæssig var bygningen ligeså stor som det symmetriske domicil på Christianshavn, men var af hensyn til de to køn på forskellige aldre inddelt i mange mindre sektioner, ikke at forglemme de adskilte vandhuse, som latrinerne blev kaldt på arkitektens tegninger.

Opfostringshusets kommende bolig vendte ud mod Store Kongensgade med et smalt forhus. Gennem porten kom man ind i en lille rektangulær gård, der gennem en ny port under en mellembygning førte ind til en meget lang gård, der næsten nåede ned til det nuværende Bredgade. I mellembygningen mellem de to gårde lå stiftelsens kirke.

Begge gårde blev i længdeaksen flankeret af diverse bygninger. Til venstre i den første gård lå køkkenet, til højre forstanderens have med skure og vandhus for dennes familie. Umiddelbart til venstre i den lange gård lå en treetagers bygning med en gigantisk spisesal til 400 personer. Oppe under bygningens mansardtag lå

drengenes kommende sovestuer. I nok et hus på venstre hånd ned mod Bredgade var der indrettet sygehus.

Over for spisesal og sygehus på den anden side af den lange gård lå den længste bygning, indrettet med vognskur, stalde og sprøjtehus til brandsprøjten og længere nede mod Bredgade vaskehus og vævesal. Det kommende Opfostringshus rummede mange flere rum: Vaskekældre, brændekældre, diverse lagerrum og værkstedslokaler, værelser til tyender og lærere. Vandforsyningen kom fra flere poste i gårdene. Her hentede man vand til husholdning og renlighed. Drengene tørnede hver morgen - sommer og vinter - ud for at vaske sig ved en af posterne.

Flytningen blev annonceret ved kabinetsordre i oktober 1775, og fandt sted året efter.

Edukationsinspektør Baagø

Med henblik på at styrke undervisningen i Store Kongensgade ansatte ledelsen kapellan Peder Baagø fra Vartorv som undervisningsinspektør. Direktionen forsikrede Broust, at den havde gode hensigter med Opfostringshuset, men Baagø blev sandsynligvis opfattet som en konkurrent til forstanderen. Hans instruks pålagde ham nemlig at undervise børnene i " religionens fuldkommende og praktiske kundskab, i retsindighed og borgerlige dyder" .

Direktionen understregede principperne med detaljerede forskrifter. " Overalt skal ungdommen så lidet som muligt ved slag og hårde tugtelser bringes til deres pligt, men ved ærekærlighed, præmier og fornuftige forestillinger formås til flid og gode sæder" . Modsat skulle drengene ved " beskæmmelse, skam, forhånelser og udelukkelse fra anstændige og tilladte fornøjelser" holdes fra det modsatte.

I overensstemmelse hermed anskaffede Baagø en smuk ærestavle, hvor de dydige elevers navne blev skrevet i smuk indramning, og omvendt et begsort skambræt, hvorpå de blev noteret til spot og spe for kammeraterne.

Baagø fik også ansat en person til at holde drengene i ørene, et ønske der havde været oppe allerede under Krøll. Dengang havde direktionen fundet det tilstrækkeligt at overlade denne generelle justits til lærerne, men ved flytningen i 1776 havde informator Langgaard meldt pas. Som flere følte han opsynet med over 200 drenge yderst belastende. I 1777 gav direktionen efter og ansatte hr. Brandt, forhenværende kommandersergent, til at afrette drengene i gode sæder og renlighed. Sergenten skulle fra morgen til aften lære dem korrekt anstand i dagens gøremål, såsom i lektielæsning og under spisning og leg.

Ansættelsen af en militærmand var, som nævnt, ikke efter forstander Brousts hoved, så det kan have frydet ham, at Brandt fik hænderne fulde med at kontrollere hvepseboet af drenge i labyrinten af bygninger. Kommandanten blev hurtig mør. Han og de følgende pynthemestre af samme "udannede" støbning forlod hurtigt embedet.

Under Magistraten

Tiden under Plejeanstalten bød på mange problemer, så der blev ikke udgydt mange tårer, da et kongeligt reskript af 4. april 1781 meddelte direktionen, at kongen, som konsekvens af forringelsen af de milde stiftelsers kapitaler og Plejeanstaltens generelt bedrøvelige tilstand, havde besluttet at organisere "en anden indretning".

Rybergs direktion blev opløst, hvorefter Opfostrings-

huset sammen med Almindeligt Hospital, Vartov, Abel Katrines Stiftelse og St. Hans Hospital blev lagt ind under Københavns Magistrat, men med en egen bestyrelse, der bestod af borgmester, konferensråd Hersleb tillige med rådmændene Hansen og Lange.

I 1783 døde forstander Broust, og Magistraten indsatte Knud Olsen, hans diametrale modsætning, som ny forstander. Knud Olsen havde gjort dadelfri karriere inden for socialforsorgen, hvor han havde opnået ry som en dygtig økonom og administrator. Disse egenskaber synes at kvalificere ham til at dræne den økonomiske sump, som noget uretfærdigt lagdes Brousts lange regimente til last.

At Olsen ikke havde føling med tidens pædagogiske tanker, så man stort på. I en liberal epoke med økonomisk fremgang forventedes han at rationalisere skolens økonomi efter mange år under en teolog som forstander.

Der var i virkeligheden en uoverkommelig opgave med den stramme budgetramme, der havde været stiftelsen beskåren siden tabet af lotteriet. Forstander Olsen så ikke anden udvej end en nedskæring af elevtallet. Direktionen protesterede, men gik i 1790 med til en reduktion til 200 drenge, og da Stiftelsens underskud alligevel steg til 3-4.000 rd. i 1793, kom en ny nedskæring atter på tale, denne gang til 160.

Det var næppe en trøst, at det gik ret godt med undervisningen. En af eleverne, Jens Chr. Purup, kom i 1791 som første Opfostringshusdrenge på det nye Blaagaards seminarium med 40 rd. i årlig støtte fra seminariets militære skoledirektion. Denne åbning blev fulgt af flere, ligesom enkelte drenge, som regel forstanderens kontormedhjælpere, fik adgang til at tage dansk-juridisk eksamen.

Efter kabinetsordre flyttede Opfostringshuset i 1776 ind i det gamle Christians Plejehus i St. Kongensgade 108. Mens det endnu var plejehjem, var der plads til 200 lemmer, der fik fri pleje, føde og klæder, og til 230 andre personer, der fik husly og mulighed for at arbejde.

Drivhus for vantrivninger

Opfostringshuset og de andre milde stiftelser befandt sig under skarp beskydning i disse år. Undervisningen fik voldsomme skud for boven med projektiler fra oplysningstidens arsenaler. En anonym forfatter erkendte, at den grundlæggende mangel var den slunkne pengekasse, som ikke havde fået det bedre under den "grundærlige" forstander Olsen. Det lå i den kritiske tekst, at en mere oplyst mand havde

kunnet erstatte den åndløse udenadslære af religiøse tekster med emner, der appellerede til forstanden, det være sig filosofiske, historiske og naturvidenskabelige.

En anden forfatter insinuerede, at Magistraten vist frygtede, at drengene skulle blive for oplyste, lidt af en finte i tider, hvor Struensees ytringsfrihed atter var blevet afløst af stærk censur. Denne forfatter havde truffet drenge fra Opfostringshuset, som ikke kunne regne de fire species, endsige læse skrift.

En kalder Opfostringshuset og Vajsenhuset for "drivhuse for vantrivninger til legeme og sjæl". En anden skrev, at han ved at opholde sig i en time i "dette store hus" var blevet slået af "børnenes pludsede og blege udseende".

Den anonyme forfatter foreslog, at forstanderne ved de milde stiftelser offentliggjorde regnskaberne, så offentligheden kunne få indsigt i problemerne. Med ny erkendelse kunne interesserede derefter foreslå forbedringer. "Da kunne man håbe, at tykke maver og gustne ansigter, forbundet med strømpestrikkeri og Pontoppidans Forklaring, ikke skal undertrykke de lykkeligste naturgaver", men dertil var oplysning nødvendig. "Himlen give da, at denne oprindende sol også måtte udbrede sin oprindende kraft over disse stiftelser". Oplysningens ånd havde svært ved at trænge ind i Knud Olsens Opfostringshus, mente de kritiske røster.

Trods drengenes traurige udseende viser statistikken, at sundheden var blevet bedre. Nok var de grønne drenge plaget af fnat, sår, skrofler, skurv og tæring - samt i 1791 af en mæslingeepidemi, men dødeligheden var faldet stærkt siden flytningen fra Christianshavn.

Der var ganske vist mange syge, men efter et stort dødsår i 1785 - med 19 døde var det det sidste år med et tocifret antal døde - fulgte en række år med få eller ingen dødsfald.

Da århundredet ebbede ud med en voldsom blodgangsepidemi i 1798, fandt sygdommen vej til Store Kongensgade. Det lå åbenbart ikke så godt til med Stiftelsens sygestue, så de angrebne drenge blev bragt til St. Hans hospital, tidligere pesthuset. I hospitalets uopvarmede sygestue kunne de høre de sindssyges skrig gennem det tynde bræddegulv. Selv var de stuvet sammen i fire-mands senge med jordslået, beskidt linned over gammel halm.

Der blev ikke gjort meget stads af de grønne drenge mere.

Nogle år før havde bestyrelsesformand Herslev spurgt Clemens Tode, om grunden til de mange dødsfald. Tode svarede, at der også var mange, som var døde under hans forgænger, etatsråd Jensenius, "hvilket altid vil ske, hvor børn af fattige, gemene, ofte meget usunde folk, optages". Til styrkelse af rekonvalescenterne anbefalede han øl til maden.

Bestyrelsesformanden bekymrede sig, om præsten blev hentet for at trøste de døende. Dertil svarede forstanderen, at hver lærer trøstede sine drenge med Guds ord.

Der blev ikke gjort stads af de grønne drenge mere, men i 1798 kaldte Gud kun fem af drengene til sig.

Royalt besøg med bagtanker

Knud Olsen bør mindes for at have lagt en dæmper på de korporlige straffe. Da nogle drenge formastede sig til tyveri og salg af tintallerkener, skeer, skåle og knapper – knapperne havde de skåret af søndagsklæderne – bad forstanderen direktionen om milde straffe. At det blev til 20 slag med ris var en bagatel i forhold til fornetidens skoleret.

Tilsynet med drengene under spisningen blev skær-

pet, men der blev hængt trykte spisereglementer op i køkken og spisestue, så alle kunne se og kontrollere menuerne. Med boghvedegrød, klipfisk, ål, flæsk, finker, ærter og øllebrød som faste ingredienser holdt Olsen sig nogenlunde til sortimentet fra Brousts tid. Med beskrivelserne af drengenes udseende in mente må man mene, at hverken kvalitet eller kvantitet har været for gourmander, men serveringen må have ligget betydelig over tidens fattigmandskost.

Drengenes klæder var i en miserabel tilstand efter mange år på lavt budget. En kritiker foreslog at kvitte den prætentiose grønne dragt til fordel for varme runde trøjer. Drengene havde i Brousts tid fået madrasser i stedet for underdyner, i firserne blev overdyner kvittet til fordel for tæpper.

Madam Helmke forpligtede sig i 1784 som ny oldfrue til at overvåge drengenes renlighed. Det fremgik, at de om sommeren skulle vaske sig ved vandpostene i gården, om vinteren ved baljer i Stiftelsens uopvarmede vaskehus. At drengene ikke blev fanatiske renlighedsdyrkere under disse forhold, siger sig selv, men hygiejnen lod tilsyneladende ikke til at være højt prioriteret på den kongelige stiftelse.

Det bekræftedes, da kronprins Frederik aflagde besøg i november 1787. Den spinkle albino med Max von Sydow-profilen lod sig nådigt vise rundt af informatorerne Cruse og Vellejus tilligemed med madam Helmke. Der meldes intet om formålet med det royale besøg, vist nok det første i Opfostringshusets historie; men 12. februar 1788 viste kronprinsen sig atter med Huth, Bülow og major Peymann. Atter inspicerede han hele Stiftelsen, men denne gang udtalte han misfornøjelse med hørmen i værelser og spisestue. Prinsen befalede, at gulvet i spisestuen skulle vaskes hver dag. Olsen vred hænder og undskyldte med forfjamskede søforklaringer

den pinlige episode over for direktionen. Han bebudede flittig vask flere gange om ugen, stænkning med vin-eddike og rygning med enebær både i spisestuen, på sovesalene og i skolestuerne.

Den første dag efter besøget mobiliserede Olsen seks koner til at skrubbe og skure til midnat, men allerede få dage efter denne paradedemonstration gik det så småt i stå igen. Snart åndede alt fred og ro som før. Opfostringshuset levede videre med sin vante lugt, der, som Olsen pointerede, også havde været tilstede på Christianshavn.

Kronprinsens kritik af hygiejnen var ikke alvorligere, end at han en halv snes dage efter lod en dreng indlægge på Opfostringshuset. Hans virkelige motiv gjaldt bygningerne, om de var egnede til militær indlogering. Han havde observeret en 100 alen lang bygning, som han ønskede som garnisonsskole. Mens han drog på besøg i Norge, blev der sørget for en særlig indgang fra Bredgade, så Opfostringshusets drenge ikke kunne pleje omgang med de kommende soldaterfamilier og disses børn. Hvad direktionen og forstanderen tænkte om planerne, vides ikke, men ved Frederiks hjemkomst fra Norgesturen blev Stiftelsen illumineret i tre dage i træk.

Forstander Olsen så det dog som en foranstaltning, der kunne forebygge "pøblens uartighed med vinduers udslagelse, som forrige gang på nogle stede skete". Da kronprinsen i 1790 hjemførte sin brud fra det tyske, blev faklerne atter tændt. Ved den lejlighed røg der også ruder i byen, men desuden spændte muntre matroser hestene fra den kongelige karet efter en gallaforestilling i Det Kongelige Teater og trak i et par timer det kongelige herskab rundt i byen, mens de råbte beroligende ord til den skrækslagne prinsesse, der nok havde den franske revolution året før i erindring.

De grønne drenge på landet

Opfostringshusets integritet som kongelig stiftelse kunne måske komme overens med en forholdsvis diskret tilstedeværelse af de kongelige tropper, men i de følgende år faldt resten af kongelig forgyldning til jorden. Efter Københavns brand i 1795 fik Stiftelsen ordre til at indlogere et stort antal husvilde familier. De blev sammenstuvet i kælderen og i en af de store sale. Og just som man i 1798 var kommet af med disse brandlidte, futede Hestegardens kaserne af. Olsen fik ordre til at modtage et hold "afbrændte gardere", der med familier meget passende overtog den sal, der netop var blevet ledig.

Alle disse indgreb fra oven krænkede naturligvis fondatsens ide om en unique kongelig stiftelse, men det var også udtryk for, at skolen var blevet del af det gemene fattigvæsen. Olsen sukkede sikkert, men tog virkeligheden til efterretning. Det var i øvrigt inden for socialforsorgen han havde tjent sine sporer, så han var fortrolig med de barske vilkår.

Hans opgave blev da at manøvrere sin institution gennem stedse magrere tider. Den eneste farbare vej var at sætte antallet af drenge ned, så de resterende kunne få mad og tøj på kroppen. Det mødte modstand fra oven, men blev den vej, man valgte.

Der blev gjort forsøg med at lade nogle drenge, vistnok en tredve stykker, bo ude i byen mod vederlag til de modtagende familier, men det blev en ret kortvarig affære. Så spirede en ide om at sende dem på landet. Siden stavnsbåndets ophævelse i 1788 havde tidens filosoffer sværmet for tanken om at lade børn opdrage på landet. Den ide fandt Olsen farbar til endnu en camoufleret nedsættelse af elevtallet. I forståelse med direktionen forstås. Før ophævelsen af stavnsbåndet

havde det været en utænkkelig løsning, men nu var de "usselige trælbønder" frie mænd, værdige til at modtage de grønne drenge.

Det var diskussion om betingelserne – misantroper advarede mod bønderne, der måske blot betragtede drengene som nyttig arbejdskraft, men fra landdistrikterne så man positivt på ideen. Der var behov for langt flere end de 50 børn, stiftelsens direktion havde tænkt sig. Dog frygtede pessimister, at bønderne ikke ville tilgodese den undervisning, som var knyttet til drengenes ophold, men snarere misbruge dem i marken. Da man besluttede sig for kun at sende drenge til Sjællands stift, sendte biskop Balle listen over ledige pladser med den pessimistiske tilføjelse, at bønderne nok ville nedprioritere drengenes skolegang til fordel for markarbejde.

Grev Reventlow for ud med et idealistisk forslag om undervisning på et seminarium ved Brahetrolleborg på Fyn, men det blev forkastet, da det ville koste 40 rd.

Det endte med, at Magistraten vedtog en billigere løsning, hvor man tilbød bønderne 20 rd. for modtagelse af en dreng med pligt til at sørge for skoleundervisning. Drengen skulle være fri efter sit fyldte 15. år, men kunne gå i plejeforældrenes tjeneste mod den almindelige løn for karle. I 1797 spredtes derefter 50 drenge ud over Sjælland efter opnåelse af forældrenes samtykke.

Eksperimentet ophørte efter nogle år.

Dansk guldalder i Opfostringshuset

Det engelske bombardement af København 1807. Opfostringshuset slap ikke uskadt. Alt i alt måtte skolen betale 600 rd. for mindre reparationer. Et beløb der var så beskedent, at det udgjorde under to procent af forsikringssummen. Uheldigt for eftertiden var det, at Den almindelige Plejeanstalts arkiv gik tabt ved en brand i Pustervig, da arkivalierne fra Opfostringshuset i tiden mellem 1771-1781 blev opbevaret der.

I 1798 nedsatte regeringen en kommission, der skulle finde en ny model for forvaltningen af fattigvæsenet. I det nye forlæg blev Opfostringshuset placeret under fattigvæsenet, men med en særlig status under sin egen specielle direktion. Opfostringshuset blev dermed en slags eliteskole i forhold til Københavns andre fattig-skoler, som det senere er blevet ytret.

Personerne, der fik til opgave at koordinere undervisningen på skolen, havde alle fornemme stillinger. Ove

Malling var ansat i Generaltoldkammeret, Bærens var assessor i hof- og stadsretten, Paludan var kapellan ved Trinitatis Kirke og Hjort var præst ved Holmens Kirke. Indledningsvis skrev de, at skolen var for "drenge med fortrinlige egenskaber og udmærket flid". Til deres kundskaber kom matematik, mekanik, navigation og tegning. Af håndarbejder vævning, drejning og mekaniske arbejder i træ og metaller. Til at implementere de nye tiltag ønskede den specielle direktion imidlertid en ny forstander. Den pegede på Rasmus Borch, kandidat i teologi og lærer på skolen siden 1794. Den fungerende forstander, Knud Olsen, der var langt oppe i halvfjerdserne, fik besked på at trække sig.

Rasmus Borch var en pligtopfyldende menneskeven. Han gik ind for orden, men ønskede at indskrænke legemlig straf. I øvrigt lagde han vægt på gode sæder. Kortspil og lotteri om penge var bandlyst. Drengenes renlighed skulle endvidere blive bedre, alt for mange havde fnat og lignende delikatesser. Med hensyn til kvinder mente Borch, at skolen skulle reducere deres antal til et minimum, et synspunkt han delte med Ove Malling fra direktionen.

Drengene skulle desuden op til en prøve før optagelsen. Af denne plan forventede han sædelige drenge med gode forkundskaber til at blive duelige, stræbsomme, oplyste og ordentlige håndværksmænd.

Et nyt århundrede

1700-tallet er blevet kaldt det galante århundrede, men de belevne og chevalereske idealer svarede ikke længe til den barske virkelighed. Slaget på Rheden i 1801,

Københavns bombardement i 1807, statsbankerotten 1813 og den følgende afmatning var medvirkende til, at befolkningens sans for åndsliv og kunst blev vakt til live.

Ingensinde før havde det danske teater været ombølgende af en lignende lidenskab, her fandt mange borgere trøst og opmuntring for dagligdagens besværligheder og kampe.

Opfostringshusets nye forstander Rasmus Borch deltog også i guldalderens selskabsliv, han sluttede venskab med tidens førende kunstnere og erhvervede et godt kendskab til litteratur og kunst. I den romantiske litteratur blev børn opfattet som sind- eller helgenbilleder, der repræsenterede uskyld, følelse og enkelhed, mens de i billedkunsten gerne blev gengivet på en scene af fryd og gammen. Virkeligheden var, at mange børn døde af sult, de tiggede på landevejene eller solgte, som en vis lille pige, svovlstikker eller blomsterbuketter i byerne.

I Rasmus Borchs første år indførte skolen propskæveri, fabrikation af skosåler, svømmetrøjer af kork og strømpestrikning, alle med henblik på salg. Det var åbenbart, at drengene helst skulle tjene til deres ophold. Flere af disse produktioner gik ned efter få år, men strømpestrikkeriet varede til 1846, til sidst udvidet til tre timer daglig.

Et andet nyt tiltag var gymnastik. Vivat Victorius Fredericus Franciscus Nachtegall, tidens pioner på området, introducerede i 1802 sin metode og grundlagde dermed en glørværdig tradition for legemsøvelser og svømning på stiftelsen. I 1830 kunne forstander Borch berette, "at hvad der for nogle år siden syntes umuligt, udfører Opfostringshusets drenge nu med lethed". Direktøren for gymnastikken i Danmark havde anført, at Opfostringshuset stod højest i København.

Forstander Rasmus Borch (1768-1846). Efter at have afsluttet teologistudiet i 1792 søgte Borch uden held et par præstestillinger. I 1794 blev han ansat som lærer ved Opfostringshuset. Han beskæftigede sig med de nye tanker inden for pædagogikken og kæmpede for at mildne straffeforanstaltningerne eller i det mindste at sætte dem i et vist forhold til forseelsen. I 1804 blev han Knud Olsens efterfølger, en post han først forlod i 1845.

I 1804 blev der indledt endnu et banebrydende arbejde på skolen. En studiosus med det musikalske navn Klingenberg blev ansat som syngemester. Han lærte i løbet af kort tid et drengekor at synge firestemmige koraler med et så godt resultat, at han et par år senere vovede at lade drengene optræde i Det dramatiske Selskab - der blandt medlemmerne talte forstander Borch - før han overlod taktstokken til Odonnell, skuespiller ved Det kongelige Teater.

Kongens lyse ideer

Den nye forstander havde tilsyneladende ikke megen grund til optimisme. Med drengenes uregerlighed, chikane fra ældre drenge, der respektløst kaldte ham Langnæse med reference til hans lugteorgan, lå det tungt med disciplinen, og de hære af fremmede elementer, som i Olsens tid havde fået adgang til Stiftelsen, skabte kaotiske tilstande i Stiftelsen.

Økonomien skrantede. I en række år, fra 1806 til 1812, så det helt galt ud, da kollektterne fra Århus og Ribe stifter udeblev, og Stiftelsens formue samtidig blev forringet som følge af de økonomiske følger af regeringens katastrofale udenrigspolitik.

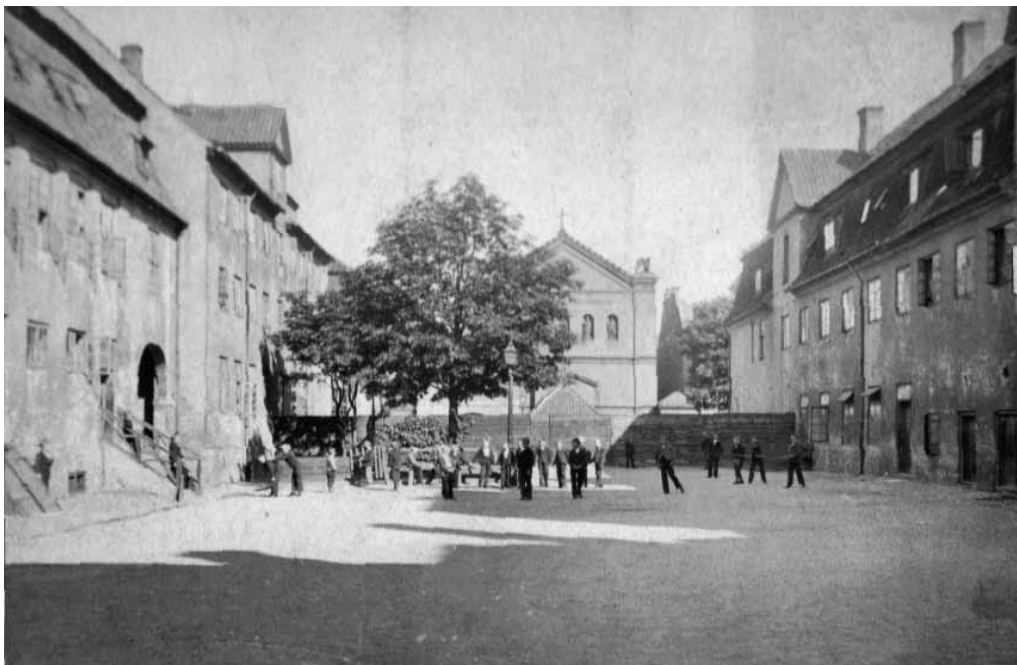
Sideløbende pålagde myndighederne Opfostringshuset at modtage de mange, som blev hevet på gaden på årets to flyttedage, fordi de ikke betalte husleje. Ved første indkvartering i 1811 stillede 129 af disse husvilde og bad om indlogering.

Kronprins Frederik, der i 1808 havde bestegit tronen, satte også gang i sagerne med sine gentagne forsøg på inddrage Stiftelsen i sine planer for arméen. Han havde flere gange protegeret drenge, der mod fundatsens bud flygtede til hæren, men i 1811 satte han trumf på sine

krigeriske hensigter med Opfostringshuset: Da der var en masse pladser ledige som trompetere ved kavaleriet, havde han besluttet, "at der i Opfostringshuset, hvor 200 børn opdrages for kongelig regning, skulle oprettes en trompeterskole, hvor disse børn foruden andre nyttige ting skulle lære at blæse for derefter at tjene i kavaleriet som trompetere".

Da det var en enevældig hersker, der bød, måtte Direktionen og Borch med udfoldelse af sandt diplomati informere *Vi alene vide kongen* om, at fundatsen udtrykkelig forbød den slags arrangementer, videre – og her blev der fordret uendelig delikatesse – belære ham om, at Opfostringshuset siden 1753 ikke havde modtaget støtte fra majestæten.

Det blev ikke registreret af Frederik VI, måske fordi

Mange drenge følte sig indespærret bag de høje mure i baggården i St. Kongensgade. Om søndagen havde eleverne lov til at tage hjem til forældrene, hvis de da ikke havde forbrudt sig mod de strenge reglementer. Så måtte de tilbringe en lang søndag på skolen.

hans rådgivere skånede hans ører for mindre velkomne ytringer fra undersåtterne. Kan hænde, at han valgte at lade kritikken passere gennem det ene øre og ud af det andet, for i 1816 lod han meddele, at "da denne stiftelse underholdes på vor bekostning, finde vi det billigt, at de drenge, der opdrages i Opfostringshuset, skulle, efter at de er konfirmerede, afgives til regimenterne, for der at tjene som underofficerer -, og at de fra den dag af, de vare fuldkommen dresserede, skulle være forpligtede at tjene 8 år".

Derefter fulgte samme procedure som fem år tidligere. For anden gang måtte majestæten i skånsomme vendinger have oplysning om, at han ikke ydede en skilling til Opfostringshuset.

Liderligt pak

I 1811 blev Opfostringshuset belastet med 5-600 husvilde, som blev anvist sengeleje i spisestuen, der ellers var drengenes domæne i fritiden. Drengene befandt sig derefter mellem soldaterfamilier på den ene side og udstødte eksistenser på den anden side. Det var næppe gavnligt for disciplin, skolelærdom eller renlighed, men i sin tragik sikkert en lære for livet.

Underholdende var det i hvert fald. Den brogede skare underholdt med støjende adfærd, grædende spædbørn, kvinder der mundhuggedes og mænd i slagsmål. Menageriet mindede om Hogarths skildringer af Londons underklasse.

Borch var oprørt over disse forargelige optrin, fortvivlet når de ulykkelige mennesker fra stadens slum forrettede deres nødtørft på gange og lofter – Opfostringshusets latriner var for fåtallige til en sådan spidsbelastning. Oprørende var det også, at de drak et par drenge fulde. Borch malede situationen i dystre farver: "Utøj

tager overhånd og snavs ses i alle kroge. Det lønner sig ikke at gøre rent; thi mange timers arbejde tillintetgøres i et øjeblik af 8-900 almisselemmer og 40 husvilde. Moraliteten aftager, da drengene har lejlighed til omgang med slette mennesker og liderligt pak". Sådan tegnede forstanderen situationen op i 1812.

Over for denne daglige invasion kapitulerede man med hensyn til renligheden og frygtede for sundheden. Bang, Stiftelsens læge, konstaterede galdefeber, der i værste tilfælde kunne udvikle sig til den frygtede forrådnelsesfeber.

Det skete mærkværdigvis ikke. Trods alle calamiteter, svineriet, knaphed på mad og mangel på tøj – drengene gik elendigt klædt – bestod sundheden sin prøve. I hvert fald holdt dødeligheden sig på et meget lavt niveau.

Smalkost på græsk og latin

Tidens smalhals gik svært ud over de daglige måltider. I 1812 foreskrev den specielle direktion et nyt spisereglement, hvorfra formuleringen "Fylder og unaturlig ædelyst måtte ej blive en vane hos børnene", gik hen og blev streng praksis.

Det eksisterende spisereglement fra 1802 havde ellers været så spartansk, at forældrene var ilet deres poter til undsætning med mad udefra, men det nye reglement dekretede, at der flere dage om ugen kun blev serveret en ret for de glubske teenagere. To dage blev de bispist med vandgrød og intet andet til middagen, en dag med Rumford-suppe med beskøjter. Retten, der var komponeret af en engelsk adelsmand, bestod af byg-gryn, ærter, små flæskestykker, kartofler eller hviderøer kogt i vand.

Den skrabede kost skyldtes ikke ond vilje eller nærig-

hed. Inflationen havde fordyret fødevarerne, mens stiftelsens indtægter stadig var det samme beløb i rigsdaler. Af en indtægt på 12.000 rd. i 1812 gik de 11.000 til mad.

Det nye spisereglement blev kontrolleret af forstander Borch, der gav maden karakter på tre sprog. Han fandt ofte grøden for tynd. "Der var ikke nogen god, knuget, overflødig måde gryn i skæppen i dag", noterer han med galgenhumor. Kålen var en dag til at brække sig over, "d'un gout à me faire vomir" skriver han på fransk. Hverken han eller drengene var "pultiphagi", et latinsk-græsk ord for ærtespisere. En dag skrev han galgenhumorisrisk, at han ønskede, at drengene lig Nebukanesar kunne leve af grønsager, "men der vil min tro skulle andet til end græs for at få dem mætte".

Drengene var skrupsultne. Nogle stjal fra skolens spisekammer, andre modtog mad fra familien. Direktionen forbød eleverne at modtage disse nødrationer, men skulle en enkelt "ved alder, kræfter eller sjælden grådighed" trænge til mere, kunne de gives af, hvad de yngste levned. De sultne drenge havde det sikkert som den desperate Oliver Twist under opholdet på *Do The Boys Hall*, men der var intet at gøre ved det. Undtagen at skære ned på antallet af indlagte. Det blev realiteten efter rigets bankerot i 1813. Det følgende år dalede elevtallet til 46 drenge, efter konfirmationen endog til 20. Ad åre rettede det sig op, men aldrig til tidligere tiders antal.

Midt i al bedrøveligheden fik Opfostringshuset i 1812 overdraget tallotteriet, der hidtil havde benyttet sig af drenge fra Vajsenhuset. Dette privilegium, der blev bevaret til 1851, betød, at to drenge skulle stille ved lotteriets trækninger hver tredje tirsdag.

De udvalgte modtog et lille beløb for deres indsats, og blev til tider begavet af de heldige vinderne, i enkel-

te tilfælde med flere hundreder rd., som skolen satte til side med henblik på drengenes senere uddannelse.

En udvalgt skare

Da Frederik Meisler, opfostringshusdrenge nr. 101, blev indlagt på Stiftelsen i 1828, androg elevtallet omtrent 120 drenge.

I sine erindringer fortæller han om huset i Store Kongensgade med de mange, uoverskuelige rum og med snurrige personligheder blandt lærere og ansatte. De 120 elever blev undervist i tre skoler, hver med to klasser. Frederik kom i øverste skoles anden klasse, hvor han var så heldig at få den flinke lærer Mortensen som klasselærer. Heldig ja, for i det tilstødende lokale herskede en "skoletyran", der pryglede sine drenge fra morgen til aften. Da der kun var en dør med fri gennemgang mellem de to skolestuer, trængte tyrannens råben og delinkventernes galen og jamren ind til den skikkelige Mortensen og hans elever.

Drengene på Opfostringshuset følte sig som særligt udvalgte, hævet over "fattigskolernes" blå drenge, men misundte disse deres frihed. De blå kunne finde på at kalde Opfostringshusets grønne drenge "stakkels fanger undtagen om søndagen", men ældre elever lærte hurtigt Frederik at replicere med Paulus ord: "Jeg ville ønske, at I alle vare som jeg, disse lænker undtagne".

Tre timer om dagen strikkede drengene grove islandske strømper under "et forhadet kvindeligt fruentimers" opsyn. I modsætning til hende var oldfruen "en vakker ældre dame", så der var nogenlunde balance mellem skrappe og blide voksne. Med forstander Borch som repræsentant for den humane opdragelse må man endog sige, at skolen i disse år var inde i en forholdsvis god periode. Organist Møller med prædikatet, "en ori-

Opfostringshuset havde i St. Kongensgade to store sovestuer og et par mindre for sengevædere og små elever. Jernsengene, indført af forstander Elvius, fulgte med til Randersgade i 1880.

ginal, men dygtig lærer", underviste i musik. "Synge-møller" dirigerede efter noder, både sange og kor, ofte af det nyeste og bedste fra teatret, til eksempel *Elverhøj*, *Don Juan*, *Tryllefløjten*, *Oberon*, *Lulu* med flere. Kantaterne på stiftelsesdagen blev udført trestem-migt under ledelse af musikere fra Det kongelige Kapel.

Undervisningen tog også helt nye stykker op, blandt andet Weyses kompositioner til den Ambrosianske lov-sang, komponeret til 1000-års festen i 1826 og opført ved indvielsen af den nye Frue Kirke. Malerkunsten stod også højt. En gang om året blev der arrangeret besøg på Charlottenborg uden for den almindelige besøgstid.

Inden for murene

Stod det åndelige højt på Opfostringshuset, lå det til gengæld tungt med det materielle. Her mærkede man efterveerne efter den økonomiske krise. "Den daglige beklædning bestod af skjorte, strømper og sko samt bukser og trøje", fortsætter Meisler. "Andre klædnings-stykker var til dagligt brug ikke tilladt. Det er mig en gåde, hvorledes vi, der i den hårdeste vinter kun havde varme i skolestuerne i forhuset, kunne nære os i denne påklædning, når vi flere timer i træk vare henviste alene til baggården og spisestuen. Ja, juleaften og nytårsaf-

ten, de sørgeligste dage i det hele år, fik vi kun vor daglige forplejning, men vi måtte uden beskæftigelse være i kulden fra kl. 6 morgen til kl. 9 aften. Vi havde nemlig fri fra skolen, og det var de eneste fridage for vore stakkels klasselærere hele året igennem, når undtages kongeparrets fødselsdage og skovdagen” .

I forhuset til gaden lå forstanderens lejlighed og fire skolestuer. I kælderens var indrettet bolig til portneren samt lagerrum, vaskerum og oplagingssted for Fattighusets beklædningsgenstande. På kvisten gik to lokaler stadig under navnene ”Proppeskærieriet” og ”Æskemageriet” , skønt disse aktiviteter var udskiftet med ” det væmmelige strikkeri” .

Sovestuerne befandt sig i gård nummer to. Til venstre over spisesalen lå den store sovesal, derover en mindre i mansarden. Kilder af senere dato end Meisler stemmer overens med dennes iagttagelser, men har et par tilføjelser. Umiddelbar til højre i gården gik en trappe op til et par særlige sovestuer, der lå i praktisk nærhed af nogle personalebeboelser i mellembygningen. En af disse sovestuer var forbeholdt sengevæderne, en anden de små børn. Sengevædning var forbudt, men et permanent problem. De ulykkelige vædere, i tidens fylde kaldet skjolddrengene, var hjemfalden til straf, men måtte desuden tåle denne isolering om natten, formentlig for ikke at genere kammeraterne med de stærke ammoniakdampe fra urinen. Den lille sovestue blev kaldt Petermands sovestue, måske en antydning af at de små blev puslet lidt mere end mandfolkene blandt drengene.

” På sovestuerne, hvor hver dreng havde sin seng med madras og to uldne tæpper, måtte vinduerne stå åbne lige til sengetid selv i den stærkeste frost, og vore lagner og skjorte vare om vinteren ofte så slet tørrede, at de vare stivfrosne og måtte tørres på kroppen. Når der-

til kommer det væmmeligste svineri ved vore latriner, der om vinteren kunne være aldeles utilgængelige, må det anses for et rent vidunder, at helbredstilstanden blandt os var usædvanlig god” .

Arkitekttegninger af bygningen i St. Kongensgade bekræfter Meislers iagttagelser. De viser et antal ” vandhuse” , latriner, i begge gårde. I første gård lå et vandhus til højre mod forstanderens have. Det var forbeholdt hans familie og formentlig præsten. Til venstre i forgården lå et i to etager, indrettet i plejehusets tid, så de to køn kunne besørge hver for sig.

Frederik Meisler bemærker drengenes forbavsende sundhed under disse omstændigheder. Kun to døde i hans tid, den ene af efterveer efter at være ramt af nedfaldende tagsten. Sygestuen stod ofte tom. Måske var drengene hærdede af den barske levevis, der også inkluderede et dagligt ” tvæt” ved en vandpost i gården.

Den lange bygning, der flankerede gården til højre, husede skolelokaler for Bredgades Fattiganstalt, også kaldet Holmens Arbejdshus. I en bygning længere nede i baggården boede fattiglemmerne. Disse to kategorier af fattige var behørigt adskilt fra Opfostringshuset, men dog ikke mere, end at der kunne fraterniseres gennem vinduer og en dør i plankeværket nederst i gården. I bedste fald købte opfostringshusdrengene lidt ” lef” gennem en luge ind til de inferiøre nabodrenge, men det hændte også, at parterne gjorde hurtige indfald gennem den åbne dør i plankeværket og tævede hinanden.

Skovture og svømmetræning

Et lyspunkt var skovtursdagen 29. juli, en institutionaliseret begivenhed siden hedengangne forstander Broust. Hele skaren af drenge marcherede under en opsynsmands kommando syngende ud af Østerport langs

Strandvejen til Charlottenlund. Stiftelsens betjente kørte derud med bagagevognene.

I skoven blev drengene sluppet løs, blot skulle de være tilbage til spisetiderne. "Det sidste voldte ingen besvær, for der vankede en usædvanlig god beværtning den dag". Der var meget at se til, skoven i al sin pragt med dens flora og fauna, søer og tjern med salamandre og småfisk, store og små dyr, væltede hule træstammer med mos og myriader af småkryb i skovbunden. På højderne knejsede kæmpehøje med stenstuer.

Drengenes vitalitet mindede Borch om hans egen ungdom og livets forkrænkelighed.

"Snart bortile livets dage! De i glæde nydes må! Ved at sætte den ene fod foran den anden kom de grønne drenge i dag kl. 10 ¼ til Charlottenlund, under hvis ranke linde de gjorde samme erfaring som Baggesen på Lüneborger Hede, at man der kan have fortræffelig mad og drikke, når man bare selv har det med sig".

Og det havde man. En tønde øl, rigeligt med flæsk og oksekød, 114 fireskillings og lige så mange otteskillings surbrød. Dertil rugbrød og smør. Alt dette, som spise-mesterinde Jacobsen havde skaffet, gled ned "in bona charitate", sluttede Borch ekstatisk.

Dyrehabsbakken bød på gøgl, fremmede kunstnere, beridere, linedansere og allehånde artister, som havde deres stader under skovens kroner.

Hjemturen om aftenen foregik til fods under munter sang, måske undtaget et år, hvor et bragende tordenvejr med lyn over Øresund overgik den menneskelige underholdning og udøste sine kaskader over de travende drenge.

Foruden denne storartede udflugt kom drengene uden for fængselsporten et par dage om ugen. En eftermiddag var gymnastikken i spisetuen erstattet af badning og legemsøvelser ved nogle store flydebroer på Gammelholm. Drengene vandrede da gennem Kastellet ud af porten med træerne Adam og Eva og videre til den åbne strand ved Kalkbrænderiet. Her tilbragte de eftermiddagen med badning og næsten tvangfri leg. En ugentlig formiddag gik turen til Gammelholm, hvor de mødte det våde element under regimente af skrappe svømmelærere. Det var de såkaldt rigtige sportsgrene som drengene praktiserede. Så langt frem som til slutningen af 1800-tallet anså man nemlig sportsmænd, der dyrkede andet end vintersport, gymnastik og svømning, enten som meget eksklusive eller som gøglere, alt efter den idræt, de havde specialiseret sig i, og den samfundsklasse de tilhørte.

En rigtig forstandertave

Den lange gård var med sine 133 alen, over 80 meter, en udmærket tumleplads for drengene. De dyrkede her forskellige spil - almindelige spil om og med knapper, og et såkaldt snurrespil med en trætingest, på hvis sider der var anbragt bogstaverne A, H, N, og P med hver sin betydning, var meget populære. I et mere sofistikeret spil indgik små figurer af træ, snittet af drengene og betegnet med et tal. Figurerne blev lagt sammen i dette "Skrabnæsespil", hvorefter idrætten bestod i, at de enkelte figurer skulle ud, uden at de andre rørte sig, omtrent samme princip som i Mikado.

Terningspil eller "tærre" med fem terninger af rødsten bør også nævnes, men måske var den mest populære idræt langbold i gården. Her gjaldt det om at slå "taver" eller subsidiært at løbe gsvindt mellem poster-

Skorpesprog

Pesthuset	= Det kgl. Opfostringshus	Slunkentudse	= En umættelig dreng
Skorpe	= En Opfostringshusdreng	Smøraften	= Aftenen før en ferie eller en af skolehøjtiderne, hvor man i kådhed søgte at skrabe smørret af sidemandens Runde
Jæner eller Bregaliener	= Drengene fra Bredgade Skole	Bjælke	= Et af tygget rugbrød bestående angrebsvåben
Nitter eller Christiansnitter	= Drengene fra Christianshavns Fattigskole	Brygger	= Visedigter
Ulk	= Dreng fra Holmens Skole	Student	= En flittig dreng
Brokke eller Krumme	= Alle andre drenge	Kraftstikker	= Indehaver af dygtighed i forskellige fag (svømning, tegning)
Mimmerne	= Fattiglemmerne i Holmens Arbejdshus	Lokkebolle	= Indsmigrende natur (den der søgte at indynde sig hos forstanderen eller skolens lærere)
Husens Tøj	= Den udleverede beklædning	Sleben Rad, Skraldet Rad, Runken Rad	= Slesk og lumsk dreng
Inte af Husens Tøj og Brokketøj	= Al anden beklædning	Spejt	= Sladderhank
Sidstny til Fjerdesidstny	= Betegnelse for de forskellige klasser fra 4-1	At mase	= At benævne en kammerat ved hans øgenavn
Fatter Vivat	= Skolens inspektør	At være Rakkere	= At være gode venner
At Skotte	= Fjerne sig fra skolen uden tilladelse	At stose	= At rose,
Vandkaptajn	= Redskab fra skrædderiet til at fugte søm	Selvstoseri	= Selvroser
Challs Have	= Baggården med nødtøftshusene	At tage Pose	= At påtage sig skyld (meget fortjenstfuld)
Runde	= En tyk skive rugbrød med tyndt, skrabet smør eller fedt	At lægge over	= Inden for en klasse at træffe aftale om fællesoptræden
Dovelt	= Vesperkost (lig $\frac{1}{2}$ runde), tidligere et stykke bart rugbrød	At spille Svend	= Vise sin overlegenhed over for de yngre
Skalk	= Endeskorpen af rugbrødet	At prikke	= At narre
Nols	= Fedt flæsk	Skåret Sjøv	= Dårlig vittighed
Haresteg	= Spegesild	At drolle	= Forsyne sig til klinkspil ved at skære knapperne af benklæderne
Husmand	= Blå klumper i vandgrød, kogt i jerngryde	Olgert	= Spytklad
Læf eller Guf	= Mad fra hjemmet eller andre delikatesser	At tage på Bar	= Prygl af spanskrøret på den kun af skjorten dækkede ryg
Garderlæf, Guf	= Udmærket	Stryg	= Motion, luntetrav for at holde varmen
Lemmelæf, Slavelæf	= Mindre udmærket	Gøre Herrer på Isen	= Kunstskejtøløb
Skorpelæf	= Mad som tjenestepigerne stak til drengene	Ligge i Dynerne	= Overnatte hos forældrene
At skyldte	= Forpligtelse til at have Læf med hjem til en ældre dreng	Inte dele, først ta'e, mig eft' dig	= Udtryk for måde eller rækkefølge ved uddeling af genstande
Slunken	= Sulten	Drå mig	= Bær mig

ne. Den fornemste tave udførtes af forstander Borch. Normalt holdt han sig fornemt i baggrunden uden særlig snak med drengene, men det hændte, at han pludselig dukkede op og tog et par løbeomgange i gården med drengene foran sig. Efter at have imponeret dem med sit fornemme antrit, demonstrerede han slagteknik. Til drengenes åbenlyse beundring bankede han med det runde boldtræ bolden op mod himlen og langt ned i den lange gård. Hans præstationer affødte ordet "en rigtig forstandertave", når dygtige drenge traf bolden med lignende styrke.

Distancen til de voksne hindrede ikke drengene i en vis frimodighed i Borchs tid, ja de kunne endda være ikke så lidt frække over for upopulære personer blandt personalet. Især gik det ud over opsynsmand Thomsen, "Hr. Gymnastiklærer Thomsen", som han syrligt blev kaldt fordi han ofte inspicerede med et spanskør i hånden. En af drengene, der var mester i at stikke hårdt og præcist på selv lang afstand, dyppede en dag bolden i gårdens søle og plantede den med vanlig træfsikkerhed i den foroverbøjede Thomsens bagdel, hvorefter han med bekymrede ansigtsudtryk bad om forladelse for uheldet.

Boldene var lavet med viskelæders kerne, omviklet med uldgarn. De fineste blev overtrukket med skind, og de kunne gøres så elastiske, at de let kunne springe fra gulv til loft i den høje spisesal.

Truende revolte og syvårskrig

Borch var gået ind for at bibringe drenge med "fortrinlige egenskaber og udmærket flid" gode kundskaber

Forstander Borch tog livlig del i Guldalderens kunst- og selskabsliv. Her står han yderst til venstre ved et musikalsk soirée hos vingrosserereren Chr. Waage-Petersen i Store Strandstræde. Maleri af Marstrand 1834.

efter de retningslinier, som paragraf 78 i planen for fattigvæsenet af 1799 udstak for Opfostringshuset. Opfostringshuset skulle være en belønningsskole for dygtige og flittige drenge.

Sådan kom det ikke helt til at gå. For det første måtte Stiftelsen, under indtryk af de trange tider i begyndelsen af 1800-tallet, optage adskillige fattige børn, som havde været ude for svære omsorgssvigt. Den barske virkelighed gjorde optagelsesprøver og trustler om at relegere vanskelige drenge illusorisk. Der var adskillige stakler blandt drengene i hele Borchs periode.

Værst var, at disciplinen svigtede. En bestemmelse om, at lærerne ikke måtte bo på Stiftelsen, hvor de før havde deltaget i opsynet, medførte, at justitsen kom til at hvile på Borch og en opsynsmand uden relevant uddannelse. Og de to kom aldeles til kort under de kaotiske forhold, hvor hundreder af fattige og husvilde familier med daglig gang på Stiftelsen blandede sig

med drengene i de labyrintagtige bygninger. Efter et par fejlskud fik Borch ansat en solid håndværker til opsynsmand, men heller ikke Lund, som han hed, formåede at styre drengene. De stjal brød, ærter og flæsk fra køkkenet og begik mange andre skarnstreger.

Borch klagede til direktionen over den oprørske ånd blandt drengene. Han vidste ikke sine levende råd, men sendte de værste til fattigvæsenets tvangshus i Pustervig, hvor de fik ris til rygstykkerne.

Udover besværet med det svindende antal drenge på Stiftelsen, uroede Borch sig over drenge, der tjente ude i byen. Enkelte begik selvmord, mere barske aflagde besøg på barndomshjemmet, hvor de krænkede forstander "Langnæse" med uartig adfærd.

I 1816 blev det atter tilladt lærerne at bo på Stiftelsen. Samme år blev der ansat en kommende seminarlærer, den første uden akademisk uddannelse. Becker, som han hed, var udgået fra stadens fattigskoler. Det var måske hans bedste kvalitet, hans nøgle til at vinde drengene. I hvert fald lykkedes det ham at samle dem om sin undervisning. Han skrev 10 år senere en bog om sin lykkelige tid på Opfostringshuset.

Tilnavnet Skorpe opstår omkring 1830. Før det blev de kaldt De grønne drenge med henvisning til de grønne skødefrakker de bar. Dette foto er fra 1870'erne, hvor eleverne havde blå uniformer.

Alligevel måtte Borch i 1818 gribe til bortvisning af fire drenge. Samtidig bad han den 70-årige opsynsmand Lund, der ikke mere magtede at styre drengene, tage sin afsked. Borch ansatte derefter en gammel elev som ny opsynsmand og indskærpede denne og lærerne at skrue bissen på. Og drengene blev indprentet de ulykkelige følger af "en sådan enighed, der har udseende af oprør". Det lød som om Borch frygtede en veritabel opstand.

Det var spildte Guds ord på Balle Lars. Først da han ansatte Wallø, forhenværende militærmand, som opsynsmand, lykkedes det at dæmpe gemytterne. Dog kun på de indre linier, for nu rettede de grønne drenge aggressionerne mod drengene fra Bredgades skole. Den såkaldte syvårskrig mod de blå drenge varede op i tyverne med gensidige raids gennem plankeværket, og da var der sammenstød uden for murene, når Opfostringshusets kor var ude for at synge ved gudstjenester. Krigen mellem grønne og blå førtes med stokke og sten. Skorperne, som de var begyndt at kalde sig, mindedes kampene i Kaninvænget og på andre berømte kamppladser ude i byen til deres dødsdag.

Borch ved korsvejen

Borch havde indført guldalderen på Opfostringshuset. Hans syngedrenge kastede glans over Stiftelsen ved gudstjenester og koncerter ude i byen, og gymnasterne indtog en fornem førsteplads blandt landets skoler. Men disse meritter kunne ikke fordunkle moralens forfald på Opfostringshuset.

1829 endte årelang ballade mellem oldfruen og spisesemesterinden med sidstnævntes afskedigelse. Oldfrue Mohr var i 1826 blevet ansat efter anbefaling fra Oehlenschlägers hustru, men "dette duelige fruentim-

mer med hang til arbejde og stilhed", som der stod i anbefalingen, havde fået ry af at være en kværlulant, fordi hun beskyldte spiseimesterinde fru Grønlund for uærlighed. Fru Mohr fik først oprejsning, da portner Hans Hansen Føllenslev tog hendes parti efter en personlig kontrovers med fru Grønlund.

Det blev ved politiets hjælp afsløret, at hun solgte drengenes viktualier ude i byen. Fru Mohr fik oprejsning og spiseimesterinden blev afskediget, men når man nu var i gang med oprydning, skaffede man sig også af med portneren, der i daglige branderter havde foranlediget stribevis af skandaløse optrin i drengenes nærvær.

Året efter erfarede direktionen, at ikke mindre end 15 læredrenge fra Stiftelsen var stukket af fra deres lærepladser i årene 1825-30. Borch forsvarede sig med, at der i alt var tegnet 164 lærekontrakter i disse år. Han følte direktionens bekymrede blikke hvile på sig. Efter 30 år som forstander havde han definitivt skrottet sin målsætning om mildhed i opdragelsen, men desuagtet formåede han ikke at styre skuden ind i smult vande.

Opsynsmand Wallø var blevet afløst af overjæger Thomsen i 1826. Denne kæmpede med en stok som pædagogisk instrument for at holde de små i skak, men anstrengelserne kronedes ikke med held. I 1839 begik en dreng selvmord i fortvivlelse over den behandling, han var blevet udsat for i sin læreplads. Drengen havde ikke fundet trøst på Stiftelsen og valgte at hænge sig på et loft i en ret ubenyttet fløj i baggårdslængen. Den tragiske handling synede ilde, men særlig pinligt var, at Borch og Thomsen lod drengen hænge en rum tid, før de bekvemmede sig til at skære ham ned. Sagen kom for retten, hvor de idømtes store bøder for deres mal-konduite.

Året efter forekom endnu en trist episode. Thomsen havde med mobilisering af sine svindende kræfter gen-

nembanket nogle drenge så grundigt, at en flok forældre reagerede med klager til direktionen. Det fik bægeret til at flyde over. Direktionen ved justitsråd Petersen tog drengenes parti mod opsynsmanden, men dermed også mod Borch, der havde støttet ham. Borch følte sig svigtet. Direktionen havde "ladet den tillid, han skulle have, gå over til drengene".

Direktionen forstod Borchs genvordigheder, men han var jo en mand over halvfjerds, støvets år, som man sagde. Mon ikke han trængte til støtte. Borch replicerede harmfuld, at nok stod han ikke i sin ungdoms vår, men han havde ikke i sinde frivilligt at give køb på sine rettigheder.

Fatter Vivat på porten

Om Borch med rettigheder mente stillingen som forstander eller blot indgreb i magtbeføjelser, kan man gætte på, men foreløbig insisterede direktionen på at fratage Thomsen retten til at afstraffe børnene.

*I aftes var Fatter Vivat fuld,
Vi kørte ham på fire hjul,
Oh, er i alle oppe
Ja er i alle oppe?*

Thomsen, i drengenes sprog ofte kaldet Vivat, blev manøvreret ud på sidelinien fulgt af jubelråb fra sine tidligere ofre. "Gymnastiklærer Thomsen", som han også kaldtes, fordi han yndede at inspicere med spanskrør i hånden, havde længe været mål for drengenes chikane. De lo ad hans påklædning og imiterede hans "begon å læs", hans signal til læsning af dagens mange bønner.

I spisestuen hældte drengene upopulære retter under

bordet, eller de proppede dem gennem et rotte hul ned i "den store mulepose", en enorm kælder under spisesalen. Thomsen kunne ikke overskue uvæsenet, og når han på sine stive ben ilede gule ærter til undsætning med hævet spanskrør mod en kræsen dreng, buhede drengene ad ham. En anden upopulær ret af fedt kød og flæsk gik under navnet Nolsler. Nolslerne kunne med et svirp af skeen sendes helt op under loftet, hvor de prydede de ru planker i længere tid, eller de blev diskret budt drejer Schells puddelhund, der ikke var nær så kræsen som drengene.

Synder mod religionen blev anmeldt på højeste sted. Efter spisningen takkede en dreng Vorherre med ordene: "O gud ske lov og tak for øl og mad, fred og ro og alt godt, amen".

Engang, da bryggeren havde glemt at levere øllet, ophidsede det drengene, og han, der stod for bønnerne, reagerede prompte med at udelade øl af bønnerne. Frækkerten måtte lægge ryg til en dragt prygl og blev forment udgang de næste søndage.

Fatter Vivat havde hænderne fulde under måltiderne. Når han hævdede stokken til slag i den ene ende af salen, hylede drengene i den anden ende og vice versa. I 1841 måtte han se sig overført til den mindre krævende post som portner. Stillingen som opsynsmand blev afskaffet – formelt – men da opsyn ikke kunne undværes, overtog gymnastiklærer Holmsted hvervet – betegnende nok med den prøvede kæp i beredskab.

Pædagogisk kraftanstrengelse

Direktør Sager foreslog en ny ordning med tilsynet af drengene. Den udannede opsynsmand burde erstattes med en kultiveret person, der samtidig var lærer. En dant medhjælper kunne virke "for drengenes forædling

med midler, der er ukendte for den udannede maskine", vel at mærke, hvis han forstod at knytte drengene til sig ved "sunde attraktionsmidler, blidhed og inderlighed. Dermed kunne han forlene dem med en sjælsdybde, som kunne blive en skat for hele deres fremtid".

Det lød som ren utopi i ørene på Borch, der med egne ord havde "anvendt sin ungdoms, manddoms og alderdoms kraft" på at styre sine dynamiske poder – uden synderligt held. Borch havde erfaret, at der skulle skarp lud til skurvede hoveder.

Petersen, Sagers meddirektør, tvivlede også på, at en enkelt person kunne bestride denne dobbeltstilling, men Sager holdt på sit. Den person, der blev betroet det ærefulde hverv, var cand. phil. Eibe, ny lærer på skolen. Han var den, Sager havde tænkt på i sin malende beskrivelse af en superpædagog. I den korte periode Eibe havde virket, havde han vist evner til at fænge eleverne med sin inspirerende undervisning. Udgåede elever erindrede ham som mild, men han kunne dog finde på at uddele en "håndtave", et slag med spanskrør mod misdæderes opadvendte håndflader. Det blev dog ikke regnet for alverden i hine tider. Eibe fik 100 rd. plus fri bolig med brændsel og lys for sit krævende job.

Måske har direktør Sager alligevel lyttet til Borchs bekymringer, for Holmsted, der havde påtaget sig opsynet efter Thomsen for 50 rd. årlig, blev beskikket til at være Eibe behjælpelig, foreløbig i to år, som var afsat til eksperimentet.

Der hørte en undervisningsreform til nyordningen, udformet af lærer Regoli. Hidtil havde læreren i hver klasse undervist i samtlige discipliner. Det blev i 1842 ændret således, at de forskellige lærere påtog sig at undervise i bestemte fag gennem alle klasser. I 1842 fandtes der tre klasser, fra 1848 fire. Dette år blev tysk fast fag.

Borch havde i 1807 for at højne elevmaterialet fået indført en prøvetid på 14 dage, hvor man kunne sortere mindre begavede eller uheldige elever fra, men denne frist havde åbenbart ikke virket efter hensigten. I 1841 foreslog han derfor at sætte prøvetiden op til 3 måneder.

Kakkelovn og juleaften

Et var, at drengene skulle behandles med mildhed, men samtidig blev de overøst med begunstigelser uden lige i Opfostringshusets lange historie. Stiftelsen flottede sig med nyt tøj, skjorter, sko og strømper samt en arbejdsdragt. Og konfirmanderne fik nyt udstyr. En skødefrakke af samme facon som soldaternes i krigen 1848, blot sortmeleret og med flade blanke knapper, mørke benklæder og en sort hvidprikket bomuldsvest. En høj sort filthat med shirtingfoer fuldendte dette udstyr, der vist var fælles for fattigvæsenets konfirmander. Måske passede det ikke til en kongelig stiftelse, for på næste konfirmandhold blev skøderne og de blanke knapper fjernet.

I 1841 blev de gamle tinskåle og tintallerkener kasseret til fordel for dybe og flade fajancetallerkener, men velsignelserne ville ingen ende tage. Direktionen og forstanderen besluttede, at drengene skulle opleve en juleaften for første gang i historien. Før havde juleaften været som enhver anden aften, højtiden taget i betragtning den tristeste i året. Og det var forbundet med megen vanskelighed at opnå udgangstilladelse for dem, der måtte være inviteret til jul hos familien. I 1841 var drengene spændt til bristepunktet, da det kort før jul sivede ud, at der var beredt dem en sjælden overraskelse. I stedet for den sædvanlige runde med øl agtede Stiftelsen at servere varm mad juleaften. Frelserens fød-

sel skulle fejres med varme kartofler overstrøet med salt. Nr. 30, 1839 – 44, husker endnu halvtreds år senere den høje dampende kartoffelbalje med de upillede kartofler.

Der blev gået så kraftigt til biddet, at kartoflerne slap op, før de sidste 18 drenge var affodret. Det ophidsede forståeligt nok de uheldige, der så måtte tage til takke med den sædvanlige runde. Ja, godmorgen, køkkenet var også udgået for denne herreret og kunne kun servere en rundenom tørt rugbrød. Det vakte fortrydelse og berettiget harme.

Også 1842 stod i overraskelsernes tegn. Det år blev den store spisestue delt op i to rum. Det ene forblev spisestue, det andet blev indrettet til legestue med et meget vigtigt møbel, en stor kakkelovn. For første gang i institutionens historie var skorperne ikke henvist til at tilbringe vinteraftenerne i et koldt lokale.

Måske var det tanken om den varme kakkelovn, der nytårsaften 1842 fik Borch til at overgå sig selv. Nu behøvede han og lærerne ikke at frygte kulden, hvis de forlod deres opvarmede værelser for at fejre jul med drengene. Der blev rejst et stort juletræ med lys og godter i legestuen. Og så bar 100 stemmer tonerne fra Et barn er født i Betlehem, Dejlig er den himmel blå og Julen har bragt velsignet bud ud i dunkle gader rundt om Stiftelsen.

”Klokken ringede til sengetid til sædvanlig tid, men julelysene og godterne blev repeteret i et forunderligt kaos i vore drømme”, erindrede nr. 30 halvtreds år senere.

Arrangementet udvidedes de følgende år til at omfatte inviterede søstre og veninder. Det blev endog til en lille svingom, ja drengene fik lov til at følge pigerne hjem.

Blidhed, inderlighed og spanskrør

Borchs Opfostringshus gik ind i sidste fase i eksalteret stemning. Økonoma fru d'Lavignery sørgede for skaffningen, dog ikke så rigeligt, at det afholdt sultne skorper fra frække indbrud i hendes spisekammer. De stjålne naturalier blev kogt på forbudte ildsteder i vaskehus eller på lofter. Drengenes rygstykker blev varmet næsten lige så forsvarligt, når forbryderne blev afsløret.

Holmsted excercerede gymnastik og lærte drengene dans med rap af spanskrøret. Han indførte skjolddans, en gammel ridderdans, hvor udøverne iklædt smukt dekorerede hjelme fejede over legestuens gulv og gjorde udfald mod hinanden med kårder af træ. Under træningen opmuntrede Holmsted danserne med svirp af spanskrøret over haserne.

Holmsted inspicerede lige så kontant, som han underviste. Han var mand for at sætte læredrenge på visit til vægs, når de uroede Borch med høj cigarføring under uanmeldte besøg. Det var et anstrengende job, men forgænger Thomsen, der rekreerede sig i porten til nedsat gage, havde skænket Holmsted sin datter til husvalelse. En udgået skorpe, nr. 30, 1839-1844, huskede årtier efter, at pigen var lige så venlig, som hun var huslig, og så køn at drengene sukkede, da den høje, flotte Holmsted førte hende til alteret. I ly af Holmsteds faste justits virkede Eibe med blidhed og inderlighed, støttet i samme ånd af cand. theolerne Regoli og Lendrop. I undervisningen forlod Eibe til drengenes fryd den dræbende afhøring af udenadslære efter bøger. " Han lagde lærebøgerne i historie bort og docerede i et livligt foredrag oldtidens historie for os små drenge. De vigtigste momenter skrev han på tavlen. Det indtryk, den måde at undervise på gjorde på os, tør jeg sige for adskilliges vedkommende, var uudslettelig. Eibe søgte at vække

barnets følelse for højere interesser, og ved sin dannede indflydelse bidrog han til, at tidligere tiders råhed, der var gået i arv, mildnedes".

" Han begyndte med noget, der vist aldrig havde eksisteret før, nemlig at læse højt for os efter aftensbordet. Vi bænkedes os til venstre i legestuen, som vi bedst kunne, og Eibe steg op på en bænk, hvor han ved en så primitiv belysning som et 3 skillings tællelys i en lyseplade ved vinduespillen oplæste først den for alle børn spændende fortælling *Robinson Crusoe* og derefter Ingemanns historiske romaner, *Valdemar Sejlr*, *Erik Menveds Barndom*, bøger der ikke var let tilgængelige for almenheden. Med åndløs stilhed lyttede vi til disse eventyrlige ridderskikkelsers bedrifter i den mystiske middelalder".

Myretuen i St. Kongensgade

Opfostringshuset sydede af liv i hine dage. Når drengene vågnede i den årle morgen, kunne de nikke til lemmerne i vinduerne i fløjen over for sovesalene og senere høre støjen fra Bredgades skole, når de blå drenge og piger mødte i skole. Indtrykket af menneskelig myretue kulminerede, når hundredvis af mennesker under fattigvæsenet i løbet af dagen stillede for at modtage deres daglige måltid, tilberedt i køkkenets kæmpegyder af fru d'Lavignery og hendes køkkenpiger.

Ser man på de faste beboere, omfattede de ca. 100 drenge og en kerne af fastboende voksne samt et uvist antal med mere eller mindre fast tilknytning til Opfostringshuset så som køkkenpiger og gangkoner. Forstander Borch residerede til venstre i forhusets stuelejlighed, de fastboende lærere ligeledes i forhuset.

Gamle Mortensen, en human seminarielærer af den gamle skole, underviste som førstelærer i øverste klasse.

Mortensen var desuden ansat som inspektør ved Vor Frue arbejdshus og kontor ved Almindelig Hospitals kirke.

Cand. phil. Eibe, direktionens håb som kommende forstander, var andenlærer og som sådan klasselærer i 2. klasse. Under ham docerede cand. theol. Regoli i tredje klasse. Når en af de tre skolelærere var syge, trådte provst Warburg fra Holmens kirke til som vikar.

*Skorpe og skillingsvisemager
Julius Strandberg*

Visemageren Peter Julius Strandberg blev født i 1834 i et fattigt københavner-miljø. Moderen hed Johanne Kirstine Strandberg, og faderen var også en Strandberg. De var fætter og kusine. Forhold mellem søskendebørn betragtedes som syndigt. De kunne derfor ikke blive gift, og sladder ville snart have jaget dem fra hus og hjem, hvis de havde valgt at bo sammen. Peter Julius fader forsvandt imidlertid hurtigt ud af billedet.

I 1844 blev Julius Strandberg optaget på Det kgl. Opfostringshus, hvor han klarede sig helt godt. Som 13-årige fik han en flidspræmie, og i 1848 skaffede forstander Eibe den opvakte dreng læreplads hos den agtede bogtrykker Græbe i København. Egentlig skulle hans mester havde holdt ham med kost og logi og klæder, men Eibe aftalte med Græbe, at Julius kunne bo hjemme hos sin mor mod at få en Rigsdaler ugentligt.

Mange år senere skrev Strandberg dette vers om beklædningen på Opfostringshuset:

Skorperne modtog undervisning i gymnastik, eksercits og dans af den hårdtslående sergent Holmsted fra artilleriet, de lærte tegning af Rosenberg, en prægtig fyr, der slog så afskrækkende kindheste, at drengene opførte sig udadleligt i hans timer. Til gengæld tog de revanche hos sanglærer Ipsen, en lille køn mand i spadersrefrakke og velsoigneret kalvekrøs. Når de erstattede strofen "gesterten var sie bei mir" i en sang med "Ipsen er en bej-

"Det var jo lidt strengt, hvem vil nægte det,
Og man blev ej lettelig kjælen;
Alt Uldtøj og Pynt blev kasseret som slet
Og banlyst fra Nakken til Hælen.
Men "Huset Tøj" var også meget godt,
Vi var jo ikke ellers vant saa flot.

Eibe havde set rigtigt med at sætte Strandberg i typograflære. Han vidste at drengen havde boglige interesser. Efter at være blevet uddannet arbejdede Strandberg som svend, indtil han som 27-årig slog sig ned som professionel visemager. Strandberg var ikke poet, han var ikke visedigter, men visemager.

Julius Strandberg blev, omregnet til nutidspriser millionær, på sine skillings- og drikkeviser. De var et af datidens nyhedsmedier, formidler af dramatiske begivenheder som mord, brande, skibsforlis, kærlighed og jalousi. Nogle indeholdt pikante historier om matroser, soldater og tjenestepiger. Strandberg skrev også – ganske enkelt fordi han var umanerlig tørstig – den kendte drikkevis *Den sidste, nye Ølvis*, med omkvædet: "Vi vil ha' øl, Vi vil ha' øl". I visen, som man stadigvæk kan støde på i et muntert lag, benyttede han sig af et lille trick, der var meget udbredt i samtiden. Melodien var nemlig Carl Erichsens meget populære mazurka *To sjæle en tanke* med refrænet "Jeg vil ha' luft, jeg vil ha' luft, jeg vil ha' mere Wiener-luft".

Kilde: Iørn Plø: Visemageren. 1800-tallets skillingsvisekonge Julius Strandberg.

mand", kom sangpædagogen i effekt og slog til højre og venstre med sine små fine hænder. Han følte sig ikke for ingenting ansvarlig for skolens kunstneriske ry.

Ud over skolelærerne underviste fire håndværkere i praktiske fag. Skrædder Møller, lem fra Holmens arbejds- og vævshus, lærte drengene at reparere deres tøj, bogbinder Worsøe ledede en æskefabrik. En legetøjsfabrik for finere legetøj blev styret af fabrikant Tscherning, og endelig udførte skorperne drejearbejde under drejer Scheel. De tre sidstnævnte boede i huset.

Det gjaldt også fem af husets damer. Fru Wallø, "den sure strikkemadamme", enke efter den afdøde opsynsmand, styrede drengene på strikkestuen. Hun holdt dem til de forhadte pinde med skæld ud og spark bagi. Oldfrue Mohr sørgede for orden i huset, renlighed og tøj. Spisemesterinde fru d'Lavignery tog sig af køkkenet. Endvidere huskes en jomfru fra landet. Hun passede sygestuen. Og så endelig nr. 63'es mor, husholderske for ungkarlen Borch. Hun boede i sit eget lille hus til højre i forgården, op ad forstanderens have.

Brus, husets økonom, må ikke glemmes. Han var tidligere sukkerraffinaderiejer, ansat i 1830 for at få kontrol over den anstrengte økonomi. Dette anstrengende arbejde omfattede regnskaberne i forbindelse med afspisningen af de fattige tilløbere. Lad os ikke glemme Thomsen. Den degraderede opsynsmand passede porten med bistand af Rinaldo, en gnaven hund af ukendt race.

Oldingen på pension

Med denne stab gjorde Borch et sidste forsøg på at bringe skuden på ret køl efter mange år med strid og kævl. Eibe afslørede i sin årsberetning efter et år med den nye orden, at han havde fundet mangel på åbenhed, sandruhed og ordenssans hos de uslebne karakterer,

men havde søgt at afhjælpe disse egenskaber og at lære drengene dannelse og høflighed med højt læsning om aftenen af Ingemanns ridderromaner og ved at vise dem gode forbilleder. Borch indrømmede, at det ikke var lykkedes ham selv at udrydde de af Eibe anførte fejl, men han havde fortrøstning til Eibes evne til at forbedre tonen.

Borch nøjedes med at følge slaget fra sidelinien. Han blev fejret med stil, da han i 1844 oplevede 50-årsdagen for sin ansættelse ved Opfostringshuset. Overpræsident Kjerulff stillede om morgenen og meddelte, at han var blevet udnævnt til kancelliråd, og en deputation af gamle elever udtrykte taknemmelighed over for deres "elskede og agtede lærer og leder". De skænkede 100 rd. til et legat i hans navn.

Ridder Borch var dog ikke for ingenting blevet kaldt "den ærværdige olding" i de senere år, og han erkendte selv, at hans ungdoms fyrighed og manddomskraft var på retur. Da han efter en sidste tøven indleverede sin afskedsansøgning 21. januar 1845, udtrykte han det lige ud: "Min sjæls og legemes kræfter ere i de sidste år meget svækkede, især er min hukommelse så svag, at jeg næppe kan erindre, hvad jeg nyligen har talet om".

Borch retirerede til hjembyen Roskilde, hvor han så hen til et otium med litterære sysler, men han døde det følgende år, 79 år gammel. Han efterlod en bogsamling på over 12.000 bind og en enorm malerisamling, deriblandt 4.000 portrætmalerier, som blev erhvervet af Frederiksborg Museum. Her kan han ses på et billede af Marstrand.

Efterfølgeren Eibe formulerede sammen med kollegaen Regoli en såre humanistisk målsætning. De to agtede "at omgås børnene med mildhed og venlighed, glæde os med dem i deres glæde, hvilken vi ville gøre os umage med at forskaffe dem ved lege".

Det lignede en repetition af den pædagogiske linie, Borch havde opgivet og advaret imod, men ordvalget flugtede bemærkelsesværdigt med en aktualisering af de filantropiske tanker, der med tankegods fra Robert Youngs *The Philantropic Society* fra 1788 netop i disse år blev introduceret i kostskoler rundt om i Europa. I Danmark blev de skønne idealer knyttet til oprettelsen af institutioner som Flakkebjerg og Bøgildgaard, i Norge indgik de i de pædagogiske tanker bag Toftesgård i Oslo.

Eibes korte sommer

Generelt sigtede filantropismen på at retlede og redde fordærvede børn, så dens målgruppe var ikke primært Opfostringshusets udvalgte drenge, men modellen for opdragelse passede til Eibes og Regolis idé. Ingredienserne i opdragelsen hed hårdt arbejde og alvorlig kristen vejledning – men båret af mildhed. Måske var det for meget for Holmsted, der var ilet til hjælp som spanskrorssvinger i den afgæede forstanders sidste år. I hvert fald trådte han tilbage fra hvervet som uofficiel opsynsmand.

Det ambitiøse eksperiment lykkedes næppe på de nævnte danske institutioner, slet ikke hvad begrænsningen med fysiske afstraffelser angik. Faktisk udviklede det sig sådan, at Bøgildgaard og Flakkebjerg et par årtier senere blev modtagere af elever, som ikke lod sig kue af Opfostringshusets ellers ret hårde metoder.

På Opfostringshuset udviklede eksperimentet sig hurtigt i katastrofal retning. Eibe og den ligesindede Regoli påtog sig opsynet sammen, men drengene, der følte sig frigjorte under den nye stil, viste sig ustyrlige. Efter år under spanskrorret havde de ikke forudsætninger for at respektere den nye kurs.

Den venlige Regoli måtte hejse det hvide flag i erkendelse af, at drengene ikke var modtagelige for hans åbne opførsel. Da han var inspektionshavende januar 1846, brød disciplinen totalt sammen. Alle skolens drenge blev indeholdt en hel uge, men uden synderlig virkning. Regoli var ulykkelig. Han erkendte, at hans sind ikke besad "den lethed, der var fornøden over for børnene, når de var samlet i flok".

Regoli blev erstattet af cand. theol. Lentrop, en kollega af samme støbning, men den gik heller ikke. I de næste par år lignede Opfostringshuset en sort komedie. Holmsted begik selvmord i 1847, uvist om det skyldtes forholdene på skolen, og forstander Eibe kom ud for svære prøvelser.

I den spændte situation var spisemester Brus afgået ved døden og havde efterladt regnskaberne til Eibe. Det var absolut ikke hans kop te, men direktionen anmodede ham, den fødte pædagog, om at fremlægge forslag til forbedring af økonomien. Den bad ham også forene forskellige tjenester på Stiftelsen, hvilket på nutidsdansk betyder at reducere personalet. Det var ikke lige sagen i en situation, hvor den traditionelle kæft, trit og retning skulle erstattes med venlighed og milde formaninger. Denne kurs krævede snarere mere personale for at kunne lykkes.

Forstanderstillingen krævede sin mand på flere fronter. En enorm korrespondance om stort og småt, kun med en opvakt dreng som sekretær, kunne tage pusten fra de fleste. Og regnskabet, der før havde været bestridt af Brus, fordrede sit. I foråret 1849 rykkede direktionen utålmodig Eibe for regnskab og økonomivurdering for det foregående år. I marts 1849 marts modtog Eibe breve med opfordring om at indsende regnskaber og mandtalslister.

Det var for meget for en følsom sjæl. Eibe høstede

kredit for sine pædagogiske evner, mange elever huskede med glæde hans lektioner og ikke mindst oplæsningerne under tællelyset i legetuen, men disciplinen udeblev, og administration og økonomistyring var absolut ikke hans stærke side.

Eibe fik nervesammenbrud. Kort før jul 1848 forlod han stiftelsen og strejfede om i Nordsjælland. Han blev fundet og indlagt på hospital, men allerede i begyndelsen af det nye år fundet tilstrækkelig restitueret til at indtage sin post igen. Den gik naturligvis ikke. Depressionen eller sindsforvirringen, som man kaldte det, havde bidt sig fast. En septembermorgen 1849 forlod forstanderen atter stiftelsen. Denne gang begik han selvmord, før man fandt ham.

Holmsteds spøgelse

Til Eibes efterfølger valgte Direktionen pastor Budde-Lund, præst ved Ladegårdens tvangskole. Budde-Lunds forstanderperiode blev endnu kortere end for-gængernes, så han har ikke sat sig synlige spor i Opfostringshusets historie. Men de foranstaltninger, som blev iværksat under ham, viser, hvad man var oppe imod og indirekte, hvad der havde plaget den ærekære Eibe.

Det blev bestemt, at forstanderen for fremtiden skulle have to lærere til at hjælpe med opsynet. De måtte være ugifte, så de kunne koncentrere sig om at holde de rebelske undersåtter i ave. Men de skulle også bo på Stiftelsen, så de kunne rykke ud dag og nat, hvis uro opstod. For disse tjenester fik de den sædvanlige løn, men derudover 100 rd. ekstra om året samt kosten. Dermed var Budde-Lund befriet for en af de byrder, som havde gjort livet uudholdeligt for Eibe og Regoli. Men tilmed bestemte Direktionen, at forstanderen for

fremtiden skulle befries for de regnskaber, som havde været med til at udløse Eibes kollaps.

Det var de vigtigste af et sæt nye regler, som kom til at virke i over 100 år, men lad os ikke glemme, at drengene også fik mere frihed. De fik lov til at forlade skolen søndag morgen og fik fri nogle timer efter middag om onsdagen.

Disse og andre reformer kom dog ikke til at virke i Budde-Lunds korte tid. Allerede i 1852 forlod han sit hektiske embede til fordel for et roligt præstekald i Nykøbing og Rørvig menigheder. Forinden havde han nået at opleve en ubehagelig episode.

Der var opstået tradition for, at ældre drenge tyranniserede deres yngre kammerater. Det kunne dreje sig trivielle former for mobning, men i dette tilfælde havde veteranerne afkrævet deres små fæller penge under makabre trusler. De store havde i sovesalens mørke klædt sig som spøgelse og skræmt de små fra vid og sans. Lederen af processen optrådte med sans for dramatik i rollen som afdøde gymnastiklærer Holmsteds genfærd, en anden med sværtet ansigt agerede en hængt bager, og én spillede trolld i det makabre skuespil.

Det lykkedes at trevle sagen op, men et protokollat, der omfatter navne på flere senere bedsteborgere, blev stemplet fortrolig. De skyldige undgik at blive bortvist, men den milde pædagogik stod dog ikke til at redde. Den havde udviklet sig til et mareridt for personalet.

Anderledes med eleverne. Mange erindrede de muntre skoledage med nostalgi. " Når jeg senere i livet passerede Bredgade en sommeraften efter en tur på Langelinie, standsede jeg ofte for at høre aftensangenovre fra skolen, og, ved at kaste blikket over den lave mur ud til Bredgade, mødte det gamle kære erindringer

fra den tid, da vor sorgfri barndom tumlede sig derovre". Citat af nr. 30, årgang 1839-44.

Rasmus Emil Elvius

Direktionen varslede en knaldhård kurs. Den mand, der efterfulgte Budde-Lund, havde demonstreret den klippefaste karakter, som Opfostringshuset behøvede efter de foregående års disciplinkrise. Rasmus Emil Elvius var af en svensk patricierfamilie med stolte traditioner som officerer og akademikere. Han havde mistet sin fader som niårig, men trods dette handicap arbejdede sig gennem en bogtrykkerlære og fik senere kongelig støtte til en seminarieuddannelse. I 1842 tog han studentereksamen og gav sig i lag med teologistudiet.

Elvius' curriculum var så alenlangt og ærerigt, at han i sin ansøgning kunne rose sig af "pædagogisk dygtighed forenet med sindighed og alvor", og at han videre anså sig i besiddelse af "praktisk blik og administrative gaver".

Denne selvbeskrivelse viste sig at holde stik. Først gennemførte han en skrap moralsk oprustning. Han organiserede en streng daglig orden, både hvad angik

institutionens og drengenes renlighed og påklædning. Han angreb "den slette ånd blandt drengene", idet han først prøvede den milde vej, derefter skærpede tonen. Da dette ikke hjalp, slog han sammenbidt og målrettet ned på en udvalgt skare, der havde afsløret "alvorlige laster". Han "rykkede ukrudtet op med rode" og sendte resolut fem drenge til Bøgildgaard, Holsteinsborg og Flakkebjerg, mindre attraktive opdragelsesanstalter, hvor den stod på hårdt arbejde og skrappe sanktioner, hvis man ikke makkede ret.

Efter to år opnåede Elvius fast ansættelse efter uforbeholden ros fra direktionen. Sjældent dygtighed, nidkærhed og utrættelig opfyldelse af sine pligter. "Han har bragt alt, hvad der hørte til under hans område, indtil mindste detalje i en ganske fortrinlig og hidtil ukendt orden". Det var næsten som i Bernstorffs dage.

Elvius meriter var mange. Han systematiserede biblioteket, erstattede træsejlene med mere hygiejniske jernsenge, og han reorganiserede økonomien, blandt andet med udlejning af de mange lokaler i den uoverskuelige beboelse, som ikke var anvendelige til skolens eget formål. Hvad angik eleverne, formåede han trods sin sparsommelighed at skaffe bedre mad og pænere klæder til dem. De skulle "vise sig fra en net og vakker side", så de vandt sympati og velvilje for Opfostringshuset.

Ud af Fattigvæsenets skygge

Med sine indledende triumfer stod Elvius godt rustet, da Danmarks nye parlamentariske forsamling med lov af 4. marts 1857 ophævede den administrerende direktion for Fattigvæsenet og henlagde dens forretninger under Københavns Magistrat. En vedtægt for bestyrelsen af Københavns kommunale anliggender af 30. december

Rasmus Emil Elvius (1814-1874), cand. theol., var en særdeles kompetent forstander, der i løbet af få år fik saneret Opfostringshusets økonomi og genindført en konsekvent pædagogisk linie.

Hans Christian Andersen var ikke tilfreds med den kantate, han skrev til Opfostringshusets 100-års jubilæum

I 1777 begyndte Opfostringshuset at festligholde Stiftelsesdagen 29. juni. På den højtidelige dag holdt lærerne på skift taler, hvor Frederik 5. som tilforn blev hævet til skyerne for sit humanistiske sindelag. Fra 1804, hvor sangundervisning blev indført på skolen, spillede musikken en væsentlig rolle ved højtideligheden. Der blev forfattet vers, som efterhånden udviklede sig til kantatens form. På hundredeårsdagen i 1853 sang et mandskor ledsaget af orkester blandt andet disse strofer:

1857 fulgte op med at henlægge blandt andet Opfostringshuset under Magistratens 1. afdeling. Med virkning fra 1. marts 1858 var Opfostringshuset endelig blevet befriet fra Fattigvæsnets trykkende favntag.

I 1869 festede Opfostringshuset i anledning af kronprins Frederiks bryllup. Huset i Store Kongensgade var illumineret med tændte begfakler, ligesom ved søsteren prinsesse Alexandras formæling med prinsen af Wales et par år før.

Et Hus blev rejst ved Kongesind og Hjerte
Der Armods Søn aftørrede sin Graad,
Der Tanken løfted sig fra Savn og Smerte
Og ud derfra han gik til gavnfuld Daad.
Paa Husets Flag og Fane staar afmalet,
Et Barn ved Moderbryst ømt husvalet,
Bikuben tæt ved Billede er paa Fliden.

Kun ganske få vidste, at det var H.C. Andersen, der havde stillet sin lyriske åre til disposition. Landets berømteste forfatter var nemlig ikke tilfreds med værket. I et brev til forstander Elvius, som først blev fundet en del år efter i en antikvarboghandel, gav han udtrykkelig til kende, at Opfostringshuset ikke måtte nævne, at det var ham, der havde begået kantaten.

" Kjøbenhavn 30. Maj 1853.

Til Hr. Forstander Elvius
Højstærede!

Her har jeg den Fornøjelse at sende Dem en Afskrift af Khoral og Kantate, saaledes som jeg tror den maa trykkes. De er nok saa god, da jeg ikke er her i byen, at sørge for at der læses god Korrektur.- Jeg vil haabe, at De kan benytte Texten, men da jeg selv ikke er tilfreds med den, er det min Bestemmelse, som jeg strax tillod mig at bemærke, at mit Navn ikke sættes under den.- Med den hjerteligste og bedste Hilsen til Dem, Hr. Forstander, forbliver jeg Deres ærbødigste. H.C. Andersen"

Samme år satte faderen kong Christian IX sin underskrift under et dokument, der satte fundatsens fjerde post om borgernes ret til at belægge en plads på Opfostringshuset mod erlæggelse af 300 rd. ud af kraft.

I efteråret 1868 påtog Københavns Kommune sig at overtage regeringens finansielle pligter mod at få nogle byggegrunde i Københavns glaciser. Det drejede sig om 12.000 kr. årligt. Samtidigt vedtog finansudvalget i betænkning for året 1869-70 at undersøge, om visse

Nicolaj Petersen var med et ældre ordvalg en omvandrende svend.

Nicolaj Petersen blev født 18. november 1854 i København. Han blev tidligt forældreløs og blev opdraget på Det kongelige Opfostringshus. Han blev udlært som stokkedrejer og begav sig i 1875 ud i verden. I 13 år rejste han rundt i Europa og Amerika, hvor han blev grebet af den revolutionære socialisme, knyttede kontakter med mange af den internationale socialismes vigtigste personer. I London mødte han Gerson Trier. Sammen vendte de i 1888 tilbage til København, hvor de meldte sig ind i Socialdemokratiet. De blev talsmænd for den revolutionære opposition, der allerede i nogle år havde eksisteret i partiet.

Petersens erhverv som stokkedrejer eksisterede ikke længere, da han vendte tilbage til København.

Han søgte da med begrænset succes at ernære sig og sin familie som sproglærer - fortrinsvis for arbejdere, der ikke kunne betale ret meget. Ligesom andre rejsende svende havde han fået smag for spiritus og fik derfor aldrig nogen god økonomi.

Den 1. april 1889 startede Petersen og Trier ugeavisen *Arbejderen* som organ for deres revolutionære opposition. Kun syv måneder senere blev de med fem andre redaktionsmedlemmer ekskluderet af Socialdemokratiet. I 1890 dannede de ekskluderede *Det revolutionære socialistiske Arbejderparti*. Partiet holdt kun i nogle år, det havde vanskeligt ved at slå an, og i 1893 gik *Arbejderen* ind. Petersen fortsatte dog sine skrivelser, nu i form af pjecer. Allerede i 1891 havde han forfattet en pjece i 20 året for Pariserkommunen. Heri opsummerede han kommunens vigtigste erfaringer.

Ligesom sine revolutionære kammerater var han stærkt kritisk over for den kapitalistiske stat. Allerede i 1890 havde han fået 1 års fængsel

efter i en artikel i *Arbejderen* at have opfordret til: "Omstyrtelse af den bestående statsforfatning". Højesteret reducerede i 1892 straffen til otte måneders forbedringshus, som han afsonede i Vridsløse.

I 1901 trak Socialdemokratiet eksklusionerne af de revolutionære tilbage. Både Petersen og Trier genindtrådte i partiet. De havde dog store problemer med at slå igennem med deres ideer. Derfor og på grund af personlige, økonomiske problemer og ægteskabets opløsning flyttede Petersen i 1907 til Hamburg. Herfra skrev han året efter kronikker om bl.a. tyske forhold til *Socialistisk Arbejderblad*, det 20. århundredes første revolutionære dagblad i Danmark.

Men livet var ikke let for Petersen. I 1911 forsøgte han at begå selvmord ved at stille sig på kajen i Hamburg og skyde sig en kugle for panden, men han blev fisket op af Elben og levede indtil 1916 med kuglen i hovedet som sindssyg på en slags plejehjem.

Kilde: www.leksikon.org/Leksikon for det 21. århundrede

bidrag til Opfostringshuset virkelig påhvilede staten.

Interessen for Opfostringshuset blev skærpet, og man fandt ud af, at stiftelsens profil ikke svarede til de oprindelige tanker. Den var ikke landsdækkende mere, men var blevet en ren københavnsk anstalt. Skolen havde bevidst fravalgt drenge fra provinsen, men nu fik

Elvius udtrykkeligt besked om at avertere efter udenbys drenge, og Indenrigsministeriet udbad sig en årlig beretning med oplysninger om eleverne, stiftelsens pengeforhold etc. Senere kom disse beretninger til at belyse vigtige hændelser på stiftelsen i det forgangne år.

Pædagog og moralist

Elvius regerede med stor strengthed, men også med en konsekvens, der gjorde ham spiselig for drengene, endog respekteret og for nogles vedkommende afholdt. Udgåede elever oprettede et legat i hans navn og fremhævede hans undervisning mange år efter.

Eksempelvis kombinerede han sin geografiundervisning med undervisningen i historie, idet han greb aktuelle begivenheder som katalysator i begge fag. Det gjaldt f. eks. Krimkrigen 1853-1856, hvor England, Frankrig og Sardinien støttede Tyrkiet mod Rusland, som ønskede at dominere Tyrkiet. Dramaet udfoldede sig fra Baltikum til Sortehavet, men kulminerende med de allieredes angreb på Krim.

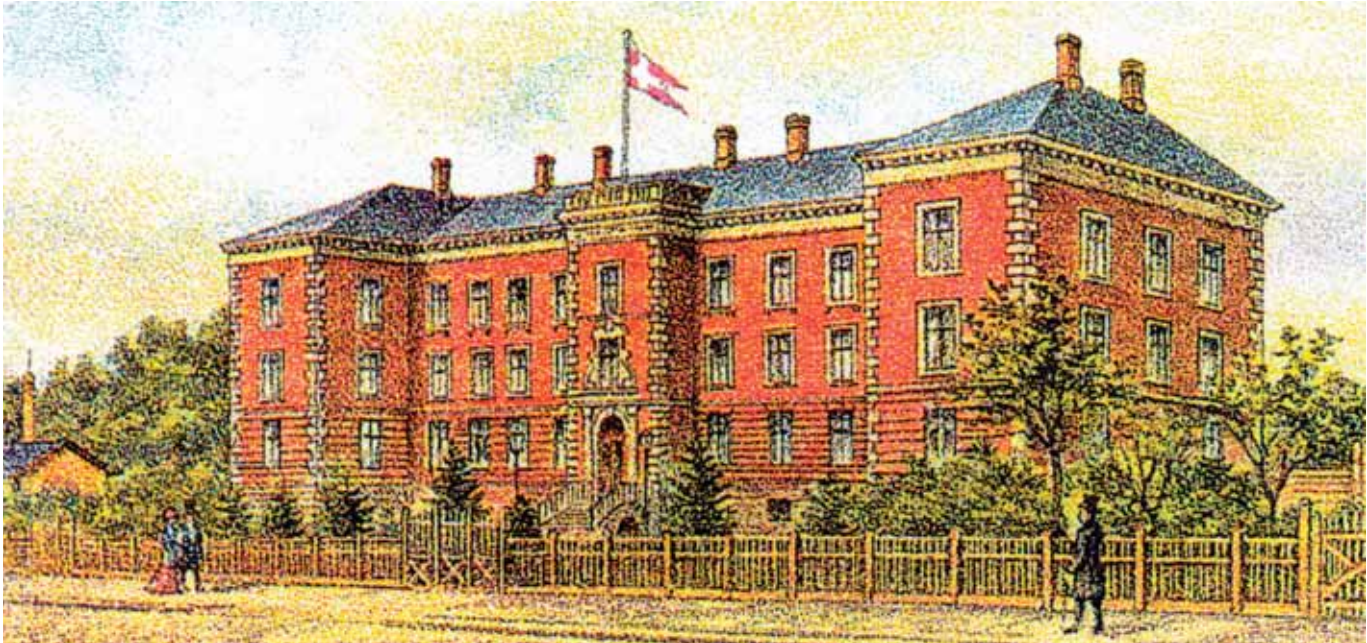
Elvius bragte de nyeste bulletiner om kamphandlingerne ind i timen, hvor eleverne på geografikortet fulgte troppernes bevægelser. Eleverne huskede langt op i

årene placeringen af Varna, de allieredes bulgarske flådebase, fæstningen Sevastopol på Krim, hvor det afgørende angreb blev sat ind i 1855. I næste time kunne de forvente, at Elvius spurgte dem, om de huskede, hvad han havde sagt. Hvis en elev kunne repetere foredraget, redegøre for de geografiske positioner og deres betydning for krigen forløb, fik han ug.

Elvius forsømte sjældent at løfte en moralsk pegefinger mod krigen vanvid. "Ja - der står skrevet: Du skal ikke slå din næste ihjel, og Du skal ikke begære din næstes gods. Men, børn, det varer længe inden disse bud sejrer! Så længe der er misundelse, egenkærlighed og rovbegærighed i verden, holder krigen ikke op; de standser en tid, så kommer de igen".

I 1874 stod Elvius ved vejs ende med en betydelig indsats bag sig, men forinden oplevede han at blive udnævnt til æresmedlem af den nystiftede elevforening, Opfostringshusforeningen af 1872.

Skolen i Randersgade

Opfostringshusets domicil på Kalkbrænderivej, senere Randersgade 10. Arkitekt L.H. Knudsens imponante symmetriske bygning rummede lokaliteter og tidssvarende faciliteter til 110 elever med lærere og andet personale. Grunden i de landlige omgivelser var med sine 17.114 kvadratalen en del større end Store Kongensgades 12.380. Frisk luft og beliggenhed nær stranden befordrede sundheden.

Efter Elvius død i 1876 fungerede cand. phil. Fritz, lærer siden 1854, som forstander indtil Otto Jensen kunne fratræde sin stilling som lærer ved Frelsers betalings-skole og tiltræde stillingen som Opfostringshusets nye forstander. Det skete 1. august 1874.

Otto Jensen var gammel elev fra Herlufsholm Kost-skole, hvor han havde lært at hævde sig under streng disciplin og barske uskrevne regler mellem drengene.

Herlufsholms autoritære stil med riset som pædagogisk instrument bragte han med sig til Opfostringshuset. Han styrede drengene hårdt, men var dygtig til at tale skolens sag over for myndighederne. Af afgørende betydning blev en personlig kontakt med Ole Thorup, ejendomsspekulant med filantropiske idealer. Thorup var uddannet lærer fra Jonstrup Seminarium, hvor Otto Jensens far havde været forstander. Han havde virket i

et par årtier som lærer, blandt andet ved de Massmandske Søndagsskoler, der også havde Otto Jensens forgængere, forstander Elvius, som underviser. Efter at have forladt lærergerningen skabte Ole Thorup sig en formue, som han med sympatisk samfundssind anvendte til at bygge sociale stiftelser og stifte legater.

Nogle år før sin død tog Thorup kontakt til borgmester H.N. Hansen, der havde fået Opfostringshuset under sig ved sin tiltræden som borgmester i 1872. Thorup ville diskutere anvendelsen af sin formue, som han ønskede at testamentere til glæde for Københavns indbyggere. Ikke mindst havde han tanker om en "opdragelsesanstalt i lighed med Opfostringshuset, i hvilken børn skulle fuldstændig optages og forsynes med kost, klæder og undervisning".

Thorup døde i 1883, men forinden havde han i 1878 skænket 20.000 kroner til bygning af en ny bygning på Kalkbrænderivej. Det nye domicil kunne indvies i 1880, smukt beliggende på det landlige Østerbro, omgivet af gartnerier og med udsigt over Øresund. Fra midtærtarnets altan skimtede man Sverige, og Kalkbrænderiets strand, hvor drengene fra St. Kongensgade havde boltret sig på den ugentlige badedag, lå nu få hundrede meter borte. Skolen lå omringet af store haver.

Thorups donation var en stor opmuntring; men Otto

Otto Jensen (1840 -1914), cand. theol., forstander 1874-1914. Otto Jensen stod for kristendom, hård disciplin og nøjagtig indlæring. Hans korporlige afstraffelser kuede følsomme elever, men hærdede andre til kampen for tilværelsen i et autoritært samfund. Trods Otto Jensens hyppige brug af Konfirmand Erik erindrede mange tidligere elever ham med sympati.

Jensens tid som forstander blev ingen dans på roser. Selvom han med sin stærke, vindende personlighed evnede at vinde politikerne på rådhuset for sin sag, blev hans periode en kamp for at få de fastlåste midler til at række. Antallet af elever måtte sættes ned. Det havde ligget på ca. 100 i årene efter hans tiltræden, men fra 1880'erne gik det støt tilbage, i 1893 til 90 og i 1910 helt ned til 74 elever.

Otto Jensen og de nye ideer

Otto Jensen var ikke begejstret for de nye skoletanker. Tilhængerne skildrede skolerne som åndsforladte trælsomme fordummelsesanstalter, der trængte til at blive frigjort. De ønskede at rykke skolerne nærmere livet og dets krav, og dette skulle ske på bekostning af religion og efter nogles mening endog historie.

Til gengæld skulle regning og matematik sættes til højborgs, skrev en forarget forstander om de nye tanker. "Så bliver alt som det skal være, især når man på de højere trin afskaffer de gamle sprog og indfører udvidet undervisning i nationaløkonomi, sløjd, statslære, sociologi etc.". Otto Jensen svor modsat til meto-disk indlæring af et pensum, der var nøje tilpasset børnenes evner. Men han understregede, at skolen var til for at lære børnene at arbejde, ikke at more sig. Undervisningen burde indrettes livlig og anskuelig, men man måtte ikke tabe af syne, at barnet skulle arbejde, ja anspænde sig. Udenadslære måtte prioriteres højt ud fra det synspunkt, "at skal man kunne noget, må man huske noget".

Barnet husker godt, understregede Otto Jensen. Man behøvede ikke at være bange for at belaste dets hukommelse. Det, der skulle huskes, var et "fællesstof, først og fremmest religion, modersmålet, skrivning og

regning samt fædrelandets historie og geografi. Derudover lidt tegning, sang og gymnastik. At sætte målene højere ville kun være til fortræd". Disse lærdomme betragtede forstanderen som det fælles kulturelle grundlag for al videre uddannelse. Af samme grund skulle stoffet læres "nøjagtigt, i højeste grad nøjagtigt" – sjuskeri og overfladiskhed var bandlyst på Otto Jensens Opfostringshus.

Forstanderen harcellerede over modstanderne af kristendom. "At kristendommen for fremskredne mennesker er en absurditet; det hedder imidlertid omskrevet, så mildt og så blødt: Den tid kan anvendes bedre: Mon, virkelig? Har barnet ingen andre evner end forstanden; er det menneske mon fuldt udrustet, hvor følelseslivet og viljeslivet forsømmes? Om et barn tror, det har en udødelig sjæl, om det lærer at kende, at det har pligter, at det ikke blindt må følge sine sanselige tilbøjeligheder, at det skal frygte Gud, ære kongen og elske sin næste, har alt det ingen betydning, når det blot kan regne med decimalbrøk".

Jubilæum med lommesmarter

Et nødråb i anledning af Opfostringshusets 150-års jubilæet i 1903 resulterede i 28.740 kroner plus et løfte om 5.000 kroner fra gamle elever. Det og andre smukke bidrag udgjorde dog kun en tredjedel af det, forstanderen mente, der skulle til.

Jubilæet forløb pompøst med kongelig deltagelse. Kronprins Frederik, senere Frederik VIII, bærede skolen med sin tilstedeværelse, oven i købet med kronprinsesse Louise og prinsesserne Marie og Thyra ved sin side. Han bad hilse fra selve majestæten, der på grund af sin årlige baderejse til syden var forhindret i at være tilstede. Drengene sang "Vort Barndomshjem", hvorefter

H.N. Hansens efterfølger, etatsråd, borgmester Dybdal besteg talerstolen. I stemningsfulde metaforer tegnede han skolens profil. "Vi er kommet langt bort fra undervisningens knaphed og søger at give drengene en sådan undervisning, at de kan træde veludrustede ud i livet". Men bestemmelsen om, at de "udi deres kristendom grundigt skal oplæres" holder vi fast ved. Forstander, professor Otto Jensen pointerede værdien af skorpernes opdragelse i kristen ånd og henvendte sig med ros direkte til drengene.

Kronprinsen afsluttede festens oratoriske del. Han erindrede "de skønne og hjertelige ord fra konferensråd Hansen og professor Jensen 29. juni 1880, året for udflytningen til Kalkbrænderivej. Hans kongelige højhed undlod heller ikke at tale direkte til drengene. Med citat fra en gammel barnesang "Vokser du fra barnekår, glem dog ej dit Fadervor", lagde han dem på sinde at huske deres kristendom.

*"Glemmer I ikke Vorherre,
vil han ikke glemme Eder".*

Efter ældgammel skik på Opfostringshuset blev drengene festligt bispist på stiftelsesdagen, og om aftenen samledes 300 gamle elever under det store lindetræ i midten af skolegården. Træet havde Otto Jensen plantet ved indflytningen i 1880 som reverens for lindetræet i Store Kongensgade. Det og de andre træer var i dagens anledning illumineret med kulørte lamper.

Livremmen strammes

I alle disse år havde Otto Jensen sat sin lid til midlerne fra den Thorupske formue. De 277.000 kroner rakte ikke til giverens oprindelige ønske om at bygge og kon-

Kancelliråd Ole Thorup (1805-1883) stifter af Det Thorupske Legat. Thorup underviste som lærer indtil 1855, men engagerede sig efter studier af matematik og bygningstegning i de omfattende byggerier nord for søerne, hvor en gade bærer hans navn. Hans idealistiske ildhu skaffede ham utallige private og offentlige poster, blandt disse et mangeårigt medlemskab af borgerrepræsentationen.

solidere en ny stiftelse, men før sin død havde han bemyndiget en tremandskommission til at forvalte pengene efter sine retningslinier og i sin ånd. Thorups executor testamenti, højesteretsadvokat Hindenburg var udpeget af legatgiveren selv, Kultusministeriet skulle udpege en repræsentant, og Københavns Magistrat, som legatmodtager, sit medlem af kommissionen. Magistraten valgte meget naturligt at lade sig repræsentere af borgmester H.N. Hansen, der som nævnt havde Opfostringshuset under sit ressort, mens Kultusministeriet pegede på Otto Jensen som ministeriets repræsentant. Det kan næppe have været en tilfældighed.

I 1888 udgav tremandskommissionen en betænkning, som nøgternt fastslog, at legatet, der i mellemtiden var vokset til rundt 300.000 kroner, ikke rakte til oprettelsen af en selvstændig stiftelse af samme størrelse som Opfostringshuset. Efterfølgende foreslog Otto Jensen at knytte midlerne til Opfostringshuset, således at den påtænkte stiftelse blev slået sammen med hans eksisterende.

Den tanke kunne de to andre medlemmer ikke tiltræde, hvorefter man vedtog, at størsteparten af legatets renter skulle lægges til kapitalen, hvis anvendelse siden skulle bestemmes af en ny kommission. Opfostringshuset måtte nøjes med 5.000 kroner en gang for alle. Det var et plaster på såret, men forslog som den berømte skrædder i Helvede ikke meget i den anstrengte økonomi.

En nedsat bestyrelse for Otto Thorups legat gav sig ud i endeløse drøftelser til forberedelse af en endelig ordning for anvendelsen af legatet. Men medens bestyrelsen grublede, hægede man om formuen. Efter råd fra Otto Jensen købte man blandt andet en del af villa Roligheden, som senere udstykkedes til de gader, der omgiver bygningen i det nuværende Randersgade.

Købet flugtede med en alternativ plan, som forstanderen havde drøftet med Thorup før dennes død. Ifølge planen skulle grunden bebygges med en mindre stiftelse med Thorups navn. Denne Thorupske Stiftelse skulle administreres af Opfostringshuset, og dens 25 elever skulle undervises, forplejes og klædes som Opfostringshusets drenge.

Projektet havde imidlertid lange udsigter. I 1900 blev der nedsat endnu en kommission for at nå til en endelig afgørelse. Da den henvendte sig til Otto Jensen om sagen, fremlagde denne et forslag til anvendelse af fornuen, men kommissionen, skoledirektør Sophus

Bauditz, kontorchef i Magistraten Vilh. Lassen og tømmestermester Vilh. Thorup – søn af legatgiveren – fandt nok hans plan tiltalende, men mente ikke, "at den ville have vundet testators bifald".

De besluttede at udskyde afgørelsen til 1912.

Kamp for eksistensen

Otto Jensen måtte gå andre veje for at skaffe den nødvendige kapital til Opfostringshusets drift. Han søgte Magistraten om 5.000 kroner i 1901, men fik afslag. Derefter kastede han sig i 1903 med 150 års festen

Da elevforeningen blev stiftet i 1872 havde den både et velgørende og et socialt sigte. Det er altid behageligt at møde gamle skolekammerater, især hvis man har haft medgang i livet. I 1924 satte en elev fra årgangen 1882-86 sig for at finde ud af, hvad der var blevet af de gamle venner. Resultatet, han nåede frem til, beskriver Danmark i en brydningstid, hvor mange prøvede lykken langt hjemmefra og andre fik en uddannelse, som de vedblev med at praktisere livet ud. Dertil kom at levealderen var væsentlig lavere end i dag.

Nr. 1. Gerh. N. kom i handelslære hos Blad og Hudes Eftf. Lå i 1894 ved 15. batteri på Kastellet, hvorefter han var på engroslager til 1898. Etablerede sig senere som forretningsmand ved hjælp af Backhausens legat. Som ung var han

aktiv i *Bestyrelsen for Dramatisk Forening*. Foreningsarbejdet fortsatte han som leder af den landskendte forening *Propforeningen P*, der opklædte fattige konfirmander over hele landet.

Nr. 5. Knud Larsen fik en uddannelse som konstruktør og tegner. Emigrerede senere til USA, hvor han i 1924 var bosiddende i Jersey City og fungerede som formand for *Skorpeklubben* i New York.

Nr. 33. Gerhard Møller blev bryggeriarbejder på Carlsberg. Boede i 1924 i Oehlenschlägersgade 33, 3B på Vesterbro, hvilket formentlig var et baghus.

Nr. 36. Em. Christiansen blev tjener. En af hans sønner fik plads på Opfostringshuset.

Nr. 40. Ferd. Jensen blev materialeforvalter i Hirtshals.

Nr. 41. Peter Nielsen blev udlært tømrer. Han ville dog hellere tituleres tusindekunstner. I 1924 var han stadig en uforbederlig ungkarl.

Nr. 42. Johs. Sørensen. Død i Amerika i 1905/06.

Nr. 44. Theodor Lassen fik en tømmerruddannelse. Døde som ganske ung.

Nr. 45. Albert Nielsen blev bogholder.

Nr. 46. Carlo Legene kom i typografilære. Død 1903.

Nr. 48. Aage Svendsen blev arbejdsmand.

Nr. 52. Valdemar Christiansen fik sin egen malermesterforretning.

Nr. 54. Karl Rasmussen sejlede som hovmester. I 1924 havde han bopæl i Esbjerg. Var i øvrigt ferm til at spille mandolin.

Fortsættes næste side

Nr. 59. Em. Engmann fik arbejde som sygehusforvalter i Helsingør. Død 1919.

Nr. 60. Ernst Lebrecht blev tapetserer. Han tog til Amerika, hvor han først tog vespå, for senere at slå sig ned i New York. Led af epilepsi og døde derovre i 1921.

Nr. 61. Svend Busk havde ikke været til at efterspore, siden han var inde som værnepligtig. Det forlød dog, at han var rejst til Australien.

Nr. 62. Otto Danholt (født Nielsen) var i 1924 bosiddende i New Zealand. Arbejdede som selvstændig automobil- og vognmaler.

Nr. 65. Hermann Christiansen fik arbejde som typograf.

Nr. 66. Aug. Dragholt (født Petersen) blev repræsentant.

Nr. 75. Carl Rolfsted arbejdede i 1924 som maskinarbejder på Toldboden.

Nr. 85. Aksel Heldt var indtil sin død i 1920 sprøjtefører på Frederiksberg.

Nr. 86. Chr. Licht havde slået sig ned som cykelfabrikant i Ringsted.

Nr. 87. Oscar Stribolt blev skuespiller. I 1920'erne sås han ofte i de danske stumfilm.

Nr. 91. Vilhelm Halberg fik uddannelse som kontormand. I 1924 var der dog ingen forlydender om,

hvad han foretog sig. Nr. 62 Otto Danholt havde mødt ham i Melbourne i 1894.

Nr. 99. Aage Fritz blev dyrlæge i Kalundborg.

Nr. 100. Jens Dahlerup Marton, søn af forstander Otto Jensen, blev overlærer på Opfostringshuset. Død 1923.

Nr. 126. Carl Bestle blev handelsudlært. Han døde i New York i 1915 efter at have fået amputeret et ben.

Nr. 212. Andreas Jørgensen fik sin egen smedemestervirksomhed i Borre på Møn.

Nr. 230. Laurits Hansen fik job som lokomotivfører i DSB. I 1924 boede han i Thisted.

Af disse gamle klassekammerater, som det lykkedes at opspore, var der især én som fortjener ekstra omtale. Det drejer sig om nr. 62 Otto Danholt. Hans fortælling vidner nemlig om den barske tilværelse, som adskillige danske emigranter fik at føle, når de drog udenlands, men beretningen viser også, at man kunne slå sig igenem.

Efter at have rejst lidt på må og få udvandrede Otto Danholt og hans hustru i 1907 til Australien. Efter to måneders sejlads nåede de Sydney og kom i land just i tide til at nå toget nordpå til Palmerston. Af sted gik det, gennem tunneller,

over floder, langs Stillehavets kyst, gennem skovbrande. De ankom trætte og udasede til Palmerston. Alt hvad de ejede, var et par kasser og lidt over tre pund sterling på lommen, men de var ved godt mod. De var ikke dårlige til at tale engelsk, hvilket hjalp dem til at få arbejde på en olietøjsfabrik allerede næste dag.

De havde intet sted at bo, men da det viste sig, at de kunne leje en lille hytte med to værelser, slog de til. Hytten lå midt på en eng, hvor køer og heste gik frit omkring. Den ene kasse blev bord, den anden sofa, og ud af deres småskillinger fik de skrabet sammen til et par stole og en seng. Nogle uger senere fik de et nyt hus, og Otto Danholt fik bedre arbejde, først som flaskeskyller, senere som kok, gartner, tømmerslæber osv. Derpå fik han arbejde på en vognfabrik, hvor han først var på malerstuen, senere blev forfremmet til lagerforvalter, i hvilken stilling han fortsatte i et andet firma, der handlede med isenkram.

Samtidig rykkede familien fra det ene hus til det andet. Proceduren var at købe et hus for at udbedre det med henblik på at sælge det igen. Med Otto Danholts ord gik det "således fremad". Som nævnt var Danholt i 1924 bosiddende i New Zealand, hvor han havde åbnet sit eget malerværksted.

som anledning ud i en energisk agitation om støtte fra offentlighed og gamle elever. Det gav en smuk respons. Tømmermester Thorup og frue ydede 10.000 kroner fra 1904, Legatet af 8. September ligeledes 10.000, og tidligere elever indsamlede 7.700 kroner, med andre mindre donationer kom man op på omtrent 35.000 kroner. Dette betydelige beløb lunede luften for de klippede får, men var dog ikke nok - kun en tredjedel af, hvad vi behøver, skrev forstanderen i sin årsberetning for 1903.

I 1908 var økonomien så anstrengt, at han i sit budgetforslag foreslog at reducere elevtallet, men så indløb der atter nogle private donationer, 10.000 her, 1.000 der og 6.300 kroner fra Opfostringshusforeningen i 1912.

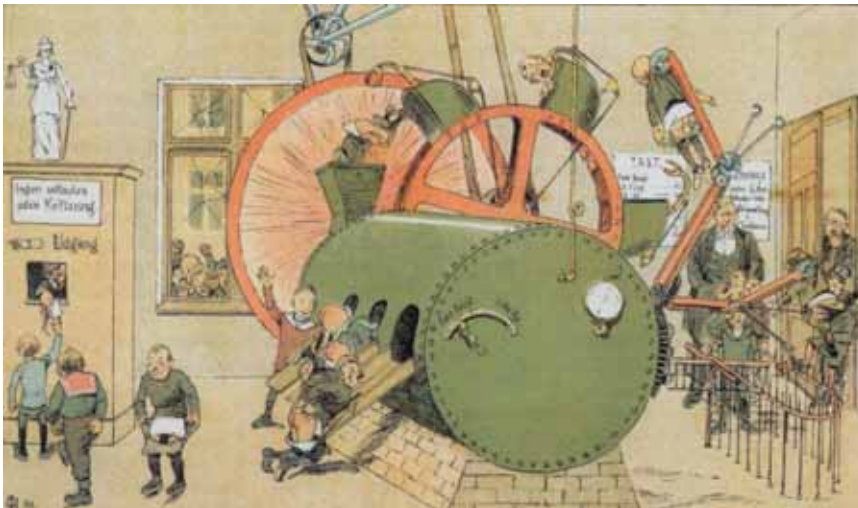
Med alle disse donationer, måske 50.000 kroner i alt, førte Otto Jensen skuden videre, men der var behov for langt større årlige beløb. I 1909 henvendte han sig derfor til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet

med appel om offentlig støtte. Han fremhævede Stiftelsens fortjenester og kvad den gamle vise om Opfostringshusets uretfærdige tab af lotterier og berøvelse af kapital til andre formål. Der kom positivt svar på forstanderens bønner, men først i 1912, hvor ministeriet bevilgede 2860 kroner, men samtidig stillede fremtidig støtte i udsigt, "når andragende derom på sædvanligt skema indsendes til nærværende ministerium inden hvert års 1. juni".

Pengene fra staten kom i sidste øjeblik, for afgørelsen om Thorups formue, nu vokset til 605.000 kroner, blev atter udsat. Det lykkedes Otto Jensen at få elevtallet op på 83 elever før sin afgang i 1914.

Pædagogik og dagligt liv

Vidnesbyrd fra tidligere elever skiller sig i meget positive og negative udsagn om Opfostringshuset i Otto Jensens

Tørre tæsk var en daglig affære på de danske skoler i 1800-tallet. Når den saglige argumentation mod pryglene ikke virkede, så kunne man ligeså godt bruge satiren. Her klarer en opfindsom maskine paragrafferne, så de stakels lærere ikke skulle få arbejdsrelaterede skader. Forstander Otto Jensen mente, at for drenges vedkommende var korporlig straf en nødvendighed. Drengene var jo nu engang "Menneskeslægtens fjender".

embedsperiode. De første roser skolen for dens faste opdragelse, de andre omtaler den som umenneskelig og brutal. De to typer sandhedsvidner viser, at tingene afhænger af øjet, som ser, men måske mest af vidnets egen position i begivenhedsforløbet.

Legatstifterne mindedes skolen for dens hårde, karakterdannende opdragelse. Forstander og lærere får et godt skudsmål. Samme positive ånd stråler ud af sange, der fremførtes ved stiftelsesfester og andre samlende begivenheder.

Om Otto Jensen står det flere steder at læse, at han var en forårsfrisk natur, der med stor nidkærhed gav sig i kast med de opgaver, der ventede ham. Forgængeren Elvius havde hersket med hård hånd, men hos Jensen forenedes mildheden og kærligheden til børnene med urokkelig disciplin. "Nutidens opdrager må selv have været dreng og være det endnu med ungdom og humør trods årenes tal", hævdede han fra sin talerstol.

Det med disciplinen havde dog bemærkelsesværdig høj prioritet. "Streng, vel endog meget streng", kunne han være, "og med hårdhed slog han ned på den dreng, der havde forset sig".

Denne beskrivelse rummer, som den eftertænksomme læser vil have bemærket, nogle modsætninger, men forstås, når man tager i betragtning, at ordene, som går igen i et par festskrifter, stammer fra Otto Jensens søn, Jens Marton. Han, der havde levet på skolen siden sin tidlige barndom, havde været elev og sluttelig lærer, kendte til fulde faderens teori og praksis.

Selv var Jens Marton en blid og næsten mimoseagtig af karakter, men han husede som de fleste børn en portion solidaritet med sin skrappe fader. Han erkendte dennes svagheder, men var dog vis på, "at ingen vil mindes dem uden med en sympatisk smilen, præget som de var af hans morsomme hastighed og ligefrem-

me væsen". Selv den dreng, "som med urette fik en rød kind, vil huske det uden bitterhed; han vil jo også huske, at han fik to røde æbler til trøst".

Et sandhedsvidne

Sønnens opfattelse deltes ikke af alle modtagere af Otto Jensens fysiske afstraffelser. Visse – i hvert fald enkelte – fik ham helt galt i halsen.

Carl Vilhelm Pedersen, elev på skolen 1891-1895, afsluttede i 1957 et 130 sider manuskript om sin barndom på Opfostringshuset. Hans fortælling, *Bound for Himlen*, begynder med et bibelsk citat, "Hvad I have gjort imod én af disse mine brødre - " !

Carl Vilhelm Pedersen var en sej lille fyr, vant til øretæver i hjemmet og skolen, men stejl som en klippevæg, når en afstraffelse overskred hans opfattelse af forholdet til den begåede forseelse. I sine erindringer tegner han portrætter af personalet, gode som onde, kraftigt farvet af sine personlige erfaringer med institutionens voksne, men ikke helt ved siden af andre beretninger fra andre udgåede elever.

Førstelæreren får et blændende skudsmål for sin pædagogik. "Hans dygtige og levende undervisning ansporede os, så det blev en hel sport at gå i gang med de sværeste regneopgaver og fysiske forsøg. Han var trods alt den bedste lærer, som vi uden for timerne flokkedes om og havde tillid til. Enten vi opholdt os i den store legestue, hvor han interesserede sig for vore frimærkesamlinger og tegninger, eller vi var med ham på Charlottenborg, i teatrene, juletræ, ballerne og skovture, var det altid ham, der førte an og gjorde alting så levende for os".

Med disse og flere andre superlativer in mente godtager Carl Vilhelm, at samme overlærer slog en svidende

øretæve. Når noget mishagede ham, "steg en let rødme op i et stenhårdt ansigtsudtryk, og det var ikke godt at være synderen". " Han kunne stå og dreje en drengs hoved meget længe, til han syntes, det lå så tilpas, at han med hele sin kraft kunne slå til, så drengen trillede om på gulvet. Jeg tænker mig, at hans grundige forarbejde var forårsaget af hans angst for at slå drengen døv, hvis trommehinden havde været ude for det pres".

Trods dette uddeler Carl Vilhelm mange roser til førstelæreren i modsætning til andenlæreren, der blev betegnet som en ukultiveret sadist uden pædagogiske dyder. Som kontrast til ham var læreren i naturhistorie, botanik og litteratur, en mild, omgængelig lærer, der yderst sjældent anvendte legemlige straffe. I litteraturlimerne lod han drengene agere i klassiske skuespil, han var en glimrende forlæser og lærte dem både tonefald og stemmeføring. Carl Vilhelm har en levende erindring om opførelse af dramatik på sin gamle skole, også af skuespil forfattet af lærer Marton, forstanderens søn.

Kvindelig omsorg og militær justits

Foruden de omtalte fire fastboende lærere får oldfruen fru Hartwich et ord med på vejen. Hendes karakter var til "laud", " et strålende kærligt menneske, den eneste kvinde vi på skolen kom i berøring med, men til gengæld var hun som en mor, der forstod, hvordan og hvorfor drenge i vor alder tænkte og talte, som vi gjorde".

Frk. Hartwich, ansat som oldfrue i 1892, var meget elsket af drengene. Trods tidens skepsis mod kvinder i lærerrollen betroede Otto Jensen hende efter et kursus undervisning i svensk sløjd. Det viste sig, at hun kunne styre de urolige drenge bedre end de mest hårdtslående lærere. Hendes omsorg omfattede foruden drengene et par skødehunde samt høns, fugle, katte og en skildpadde.

Frk. Hartwich holdt ubesværet justits med et kærligt blik. Den, der vovede at forsynde sig mod hende, pådrog sig kammeraternes vrede. Hun beskyttede efter evne børnene mod overdrevne fysiske overgreb. Da andenlæreren havde maltrakteret en dreng med spanskørsslag på læggene, nøjedes oldfruen ikke med at bade drengens opsvulmede ben. Hun gik til læreren og klagede på elevens vegne.

Blandt de spanskørssvingende lærere, der bliver nævnt, var overgymnastiklærer Thorstensen, ridder af Dannebrog Thorstensen. Denne undersøgsige mand med de store, gråhvide bakkenbarter delte generøst ud med slag af "Pebermanden", sit uundværlige spanskør, men han var ret populær blandt drengene, undtagen når han gik for vidt under påvirkning af store kvanta alkohol. Carl Vilhelm havde som særlig dygtig gymnast kun hilst på Pebermanden en gang og husker derfor gymnastiktimerne med større glæde end mindre talentfulde idrætsmænd. Han erindrede sine bedrifter i gymnastiksalen til sin dødsdag.

Thorstensen får af andre elever et ganske godt skudsmål. Han var sikkert de gumpetunges mareridt, men mindes af de fleste som en dygtig karismatisk lærer, der som regel ikke straffede uden grund. Og han får æren for at have hævdet Opfostringshusets traditionelle førerposition på gymnastikkens område.

C. Thorstensen, gymnastiklærer fra marinen, ansat ved Opfostringshuset 1885-1915, ledede gymnastik og danseundervisning med jovial myndighed og de nødvendige rap af spanskrøret Pebermanden, der bed lige så hårdt som Konfirmand Erik. Krigsassessor Thorstensen var glad for alkohol og yndede at drikke forstander Otto Jensen samt lærerne Rolsted, Høy og Marton godt rundtossede ved sammenkomster i hans hjem i Nyboder.

Den lille skrædder

Institutionens lys gennem en menneskealder var skræddermester Oluf Christensen. Den lille skrædder, i daglig tale kendt som Mester, havde skabt myter om sin person siden ansættelsen i 1866. Der gik gny af hans indsats under krigen 1848-1851, men utallige anekdoter om hans originale optræden som skolens skrædder og uortodoks festtaler placerede ham som naturligt midtpunkt i næsten alle små og store sammenhænge. Han havde et besynderligt frispog, der kun standsedes engang, da han uopfordret rejste sig for at holde tale under et kongeligt besøg.

En original var han, men med en aura, der skabte tryghed og gjorde hans værksted til refugium for

drengene, der havde det mindre godt. Vi giver ordet til Carl Vilhelm Pedersen: " Han var skræddermester, syede alt vort tøj og lærte os at sy sutsko og lappe bukser, medens de mere viderekomne fik lov til at staffere for og sy knapper". Mester krævede en vis disciplin. Når de 25 elever sad og arbejdede i rigtig skrædderstilling på det lange bord, måtte de gerne synge af hjertens lyst, men distraherende snak var forbudt. Opdagede han, at nogle hviskede til hinanden, listede han sig stille ind på synderne og gav dem nogle rap af sin alenestok, som han havde skjult under sin diplomatfrakke. Drengene opdagede dog ofte hans hensigter og sprang for livet, så Mesters slag havnede i kludebunkerne eller ramte en uskyldig kammerats ben. Den slags episoder endte altid i sjov og latter med Mester som den mest gemytlige. I Carl Vilhelms øjne mindede han med sit store hvide skæg om en vesterhavsfisker eller en julemand. Drengene søgte ofte op til ham, " det var som en oase, hvor der var tryghed og frihed hos et kærligt menneske, der trøstede og opmuntrede mig, når alting syntes så sørgeligt trist, at jeg godt kunne tænke mig at stikke af fra det hele".

Gymnastiklæreren og Mester var sammen med teg-

Oluf Christensen (1827-1904) ledede skrædderværkstedet 1866 -1904 under tilnavnet "Mester". Den finurlige lille mand med den lpsenske hårpryd var drengenes absolutte favorit, den de søgte trøst hos, når tilværelsen syntes for trist. Mester blev hovedperson i utallige anekdoter i sine 38 års tjeneste på skolen. Udnævnt til dannebrogsmænd for sit mod i krigen 1848-1851.

nelærer Alstrup eksterne undervisere med bopæl uden for skolen. Sidstnævnte var en bedaget skaldet mand i firserne, en olding med rystende hænder, der ikke kunne gøre en flue fortræd. Det vakte nogen munterhed, da han en dag følte sig irriteret over drengenes gentagne krænkelser af sludreforbuddet og pludselig råbte med rystende gammelmandsstemme: "Jeg slår kun sjældent drenge, men når jeg slår, så slår jeg Satans hårdt".

Med klap eller med stok

Carl Vilhelms hengivenhed for oldfruen og Mester blev næsten overskygget af hadet til forstanderen. Han og Otto Jensen var kommet på en kollisionskurs, der ikke lod sig rette.

Otto Jensen havde fået navnet Vægteren på grund af sine nidkære inspektioner på sovesalene i Store Kongensgade, hvor han lig byens vægtere dukkede op i mørket med en flagermuslygte for at afsløre upassende natlige aktiviteter. Han var selv glad for øgenavnet, men Carl Vilhelm havde fattet permanent uvilje mod ham.

Årsagen var en aftenudflugt uden for skolen. Han betragtede den kedelige aftentur som en bagatel, men Vægteren havde fundet skolens førende spanskør, *Konfirmant Erik*, frem og efter tur tildelt de fire deltagere i udflugten bidende slag over ryggen. Og som om det ikke var nok, fik andenlæreren - Carl Vilhelm kalder ham Slagteren - besked på at give dem en tur til et par dage senere.

Som det er beskrevet, forekommer denne dobbelte afstraffelse urimelig, selv efter dagens standard, men bægere flød over for Carl Vilhelm, da han og de andre blev forment deltagelse i skoleballet, hvor han skulle deltage i skjolddansen. "Da græd jeg af arrigskab og

lovede mig selv aldrig at glemme dette, så længe jeg levede". Til den indføjede beskrivelse følger Carl Vilhelm Pedersen en skarp kritik af forstanderen som lærer i religion. Denne teolog, "hykler", førte sig frem med et hverdagsspanskør, "et torturinstrument, der tillige med hans undervisningsbøger blev skiftet til de forskellige klasseværelser, hvor han underviste". I modsætning til Konfirmant Erik var det tyndt "og formentlig ved flittig brug revnet et stykke op i begge ender", men det var forsvarligt repareret med omviklinger af sejl garn i begge ender, hvor knuderne igen var oversmurt med dekstrin. Med dette scepter daskede Otto Jensen gemytlig til drengene, når de fremsagde salmevers.

"Nissebukkene", som han yndede at kalde dem.

I en hyldestsang til Otto Jensens 25-års-jubilæum i 1899 hedder det om ham, at han herskede "snart med klap og snart med stok". Forstander Jensen krævede ubetinget disciplin, men eleverne lod sig sjældent knække. Ja de kunne til tider samles i en fælles passiv modstand. Det skete, da forstanderens blommetræ blev ribbet for frugter af ukendte gerningsmænd. "Alle munde var lukkede, ingen vidste noget". Men den temperamentsfulde forstander vidste råd - troede han. De sædvanlige mistænkte måtte stille til stryg med Konfirmant Erik, først i bagdelen, siden over rygstykkerne, men uden resultat. Alle munde var lukkede.

Forstanderen beordrede ifølge Carl Vilhelm derefter hele skolen indeholdt de kommende søndage, til de skyldige meldte sig. Stadig uden resultat, og da forældrene efter tre søndage protesterede voldsomt, måtte han strække gevær.

Carl Vilhelms beskrivelse er et partsindlæg, men studier af skolens straffeprotokoller viser, at der er substans i beskrivelsen af straffemetoderne under Otto Jensen. Protokollerne definerer i korte vendinger dreng-

enes talrige forsyndelser, fra rene bagateller til alvorlige krænkelser af reglementet. Ud for hver forsyndelse anføres straffen.

Tidligere tiders "rotting" er udgået af protokollens ordbrug, men erstattet af spanskrør. Efter loven måtte der højst uddeles fem slag, men mange vidnesbyrd fra tiden hævder, at ophidsede lærere ofte overskred grænsen. Ordet prygl forekommer ofte i protokollerne. Det kender vi fra udtrykket en god dragt prygl, som står for et flertal slag mod ryg eller bag.

Carl Vilhelm og hans medskyldige har utvivlsomt fået nogle barske overhalinge, men det fremgår af hans egen beskrivelse, at de flere gange har begået ting, som helt op i 1900-tallet kunne medføre spanskrør på Opfostringshuset, for eksempel rygning og ulovlig udgang fra skolen. Hærværket mod forstanderens frugttræer omtales i straffeprotokollen, men her nævnes ikke kollektiv straf af drengene over flere uger, blot indeholdelse af en skare, der blev fundet skyldige.

Tribunalet i legestuen

De skiftende forstandere måtte dele deres autoritet med repræsentanterne fra 1. magistrat. I Otto Jensens tid skoledirektørerne Holbeck, Niels Bache og Sophus Bauditz.

Borgmester Hans Nicolai Hansen fortjener særlig omtale, da det var ham, der i egenskab af jurist havde forestået ordningen af Københavns Kommunes betydelige legatformuer. Ham var det, der med professionel, men ubestikkelig hånd etablerede forbindelsen til den Thorupske formue. Denne mand, udgået fra Efter-slægtsselskabets Skole, havde gennemført jurastudiet på tre år, var kendt som en dygtig sagfører og førte sig frem som moderat højrepolitiker. Han blev etatsråd,

konferensråd og formand for Landstinget med meget mere. H. N. Hansen nød som sine forgængere kontakten med Opfostringshuset; han deltog i skovturene med uskrømtet humør trods sin europæiske dannelsesbaggrund.

Borgmesteren kunne trylle uformelle gaver frem til glæde for både drengene og forstanderfamilien. Da han engang havde drøftet den lange vej fra forstanderboligen til haven med fru, stillede der kort efter håndværkere med ordre til at opsætte en gedigen smedejernstrappe direkte fra lejligheden til haven.

"En myndig mand, men han havde også ret til at være myndig, så højt begavet han var, og han viste, at har man fået myndigheden, har man også pligt til at bruge den, men han havde et varmt og kærligt hjerte". Disse ord sagde Otto Jensen ved H. N. Hansens begravelse i 1910. Han erindrede sikkert, at borgmesteren i sin tid, da han indstillede ham til posten som forstander, sørgede for at hæve forstandergagen og endelig havde formidlet flere betydelige legater over i Stiftelsens kasse.

Hans Nicolai Hansen (1835-1910), højesteretsadvokat, borgmester for Magistratens 1. afdeling. H.N. Hansen ydede forstander Otto Jensen stor støtte i dennes kamp for skolens overlevelse.

Dette være sagt uden malice, men det varme hjerte kunne til tider synes noget tempereret. Det var ham, der havde valgt indskrifterne over Stiftelsens døre, blandt andet det berømte over gårdindgangen:

*Det er en Mand godt,
at have baaret Aag i sin Barndom.*

Borgmesterens biografi betegner ham som en meget religiøs og følsom mand, der af og til mandede sig op til at være streng. Det forklarer måske hans utrolige adfærd i en sag om to skorper, der ifølge Jens Marton havde "begået et offentlig omtalt groft tyveri". Det var en alvorlig sag, til skade for skolens omdømme, og forstanderen besluttede i samklang med borgmesteren at statuere et eksempel til skræk og advarsel.

Der blev etableret en ekstraordinær skoleret i Opfostningshusets legestue. Det usædvanlige bestod i, at borgmesteren i egen høje person ledede ritualet, hvis første afsnit bestod i slag med spanskørret i overværelse af lærere og elever. Portner Christensen agerede profos, executor af straffen, men den skikkelige Peter, som drengene ofte drillede til vanvid ved at forvrænge hans navn til Pejter eller Pjutti, følte sig dårlig i rollen som bøddel. Han lagde ikke nok vægt i slagene. Da hørtes "borgmesterens sprøde stemme ryste: Hårdere Christensen, hårdere. Og samtidig strømmede tårerne ned ad den store mands kinder. Derefter tog han med megen værdighed og stærkt bevæget de to drenge, en ved hver hånd, og gik ud af salen med dem. Vi så dem aldrig mere, de var vist ud af skolen", slutter Jens Marton.

En moderne psykolog kunne få meget ud af dette optrin, men der er ikke plads til en fortolkning her, end-sige en fordømmelse. Det samme gælder Otto Jensens

hidsige fremfærd. Utvivlsomt er beskrivelserne af hans afstraffelser korrekte, men de bør ses på baggrund af hans autoritære opdragelse og tidens almindelige pædagogik. Det må tilskrives ham, at han i grunden ønskede det bedste for sine drenge og var afholdt af mange tidligere elever. Og hans uforsonlige kritiker, nummer 19 i 1891-1894, Carl Vilhelm Pedersen, ydede ham ikke retfærdighed. Skønt deres voldsomme sammenstød fik Carl Vilhelm favorable tilbud om støtte ved sin afgang fra skolen.

Borgmester H.N. Hansen skaffede midler til at bygge en gedigen smedejernstrappe fra forstander Jensens bolig ned til haven. Forstanderparret poserer med døtrene og sønnen Jens Marton på den smukke trappe.

Opfostringshuset og Thorup

Otto Jensens efterfølger, cand. theol. Holten Lützhøft, var fjerde teolog i træk på forstanderposten. Lützhøft havde undervist som folkeskolelærer, men desuden virket som lærer og tilsynsførende ved Det kommunale Fortsættelseskursus i København, samt undervist i pædagogik ved De danske Realskolers seminarium.

Den nye forstander havde udgivet flere lærebøger og var i gang med en større opdragelseslære. Med disse og andre kvalifikationer overtog han i 1914 de opgaver, der i det forløbne havde hvilet på Otto Jensen. Undervisningen trængte til fornyelse, de økonomiske problemer hvilede som en tikkende bombe under Stiftelsen, og han ønskede midler til at hjælpe de udgåede elever.

Verdenskrigen fastholdt status quo eller gjorde ondt værre, men det lykkedes at bringe skuden frelst gennem "Stormens Brag". Stiftelsen modtog nogle smukke legater, hvoraf et fra 1918, skænket af årgang 1874-

Ernst Kaper (1874-1940) dr. phil., rektor for Ordrup Gymnasium. Fra 1916 konservativ skoleborgmester og i den egenskab øverste myndighed for Opfostringshuset, som han støttede varmt. Både Kaper og førstelærer ved Opfostringshuset, H.V. Rolsted, har fået gader opkaldt efter sig i Bavnehøj-kvarteret i Københavns Sydhavn.

1878, "i taknemmelig erindring om vort gamle fosterhjem", varmede særligt. Man bemærker, at eleverne var fra Otto Jensens første år som forstander.

I 1917 trak etatsråd Dybdal sig fra borgmesterposten og dermed fra hvervet som Opfostringshusets øverste chef. Han blev afløst af dr. phil. Ernst Kaper, kendt skolemand. Året efter tog magistraten under dennes ledelse mølposen med de thorupske midler frem og nedsatte et udvalg bestående af Kaper, rådmand Jessen og - forstander Holten Lützhøft.

Lützhøft havde arvet Otto Jensens plads i inderkredsen, men denne gang blev forgængerens energiske indsats kronet med held. Ganske vist overvejede de tre nye mænd "at undersøge om man ikke burde blive i forgængerens spor" og fremdeles lade kapitalen vokse, til den blev stor nok til at oprette en selvstændig stiftelse, men denne gang faldt loddet ud til fordel for Det kongelige Opfostringshus.

I stedet for at vente tog man Otto Jensens gamle forslag om en fælles institution op til fornyet overvejelse. De tre anbefalede, at "Det Kongelige Opfostringshus" og "Den Thorupske Stiftelse" kom under samme tag. Det hensyn til Otto Thorups ønsker, der i Otto Jensens tid havde stillet sig i vejen, blev nedtonet, idet man dog af hensyn til den døde donators forkærlighed for københavnske børn besluttede, at 25 pladser skulle reserveres til drenge fra hovedstaden. Med den specifikation blev anbefalingen leveret til Magistratens approbation. Magistraten samtykkede.

Man må nok sige, at Lützhøft med denne begyndelse

var en lykkens Pamfilius. Legatkapitalen var i 1918 vokset til 706.000 kroner, det største beløb siden den kongelige majestæts donation på 12.000 rd. ved stiftelsen i 1753. Der blev straks bevilget 50.000 kroner til afhjælpning af de mest nødvendige forbedringer.

Kvindelig lærer

Med det Thorupske legat tog Opfostringshuset et afgørende skridt ind i den moderne tidsalder. Petroleumlampernes dunkle skær afløstes af Edisons elektriske glødelamper, og Stiftelsen fik varmt bad og W. C. indlagt. Fra 1919 blev Skorperne underkastet en systematisk tandpleje med flere eftersyn og påfølgende reparationer hvert år.

Til forandringerne hørte også, at Magistraten oprettede en stilling som inspektrice. Den gamle oldfrue, frk. Hartwich, der havde forenet stillingerne som oldfrue og økonoma i en person, gik af efter 27 års fortjenstfuld gerning. Nu blev hun erstattet af to kvinder, frk. Iversen som økonoma og en inspektrice. Frk. Plesner Jacobsen, uddannet skolelærer fra Østre Gasværksvejs skole, skulle jævnfør en detaljeret stillingsbetegnelse overtage oldfruefunktionerne, men desuden undervise og tilføre den mandsdominerede institution kvindelige værdier.

Det vakte røre i gamle skorpekredse. Mange opfattede det som en begyndende opløsning af disciplinen. I en diskussion i Opfostringshusforeningens blad hævdede kritiske røster, at eksperimentet var dømt til at mislykkes. At en kvinde brød brechen i denne traditionelle "Jomsborg" var tegn på sædernes forfald. "Det er jo så, at vi har været vidne til en autoritetsnedbrydelse omkring os, som verdenshistorien ingensinde tidligere har kendt magen til, skrev en gammel skorpe.

Det var at stille sagerne skarpt op, bortset fra at sko-

len fra tidernes morgen havde haft oldfruer, strikkemadamer og andre kvindelige matroner boende i huset. Forstanderen forsvarede beslutningen og manede mildt til forsoning og kunne i de følgende år bevidne, at det fungerede endda meget godt med frk. Plesner. Hun etablerede et nært forhold til den enkelte elev, så tæt, at hun i de følgende år kom til at holde festen for konfirmanderne, ved hvilken lejlighed hun henvendte sig til hver enkelt med en personlig tale med venlige erindringer om drengens rolle i det fælles samvær.

Frk. Plesner modtog ved sin tilbagetræden i 1926 anerkendende ord for sin virksomhed, og til beroligelse for de autoritetshungrende havde hun formået at styre drengene på sin egen feminine facon. Om hun havde måttet ty til korporlige virkemidler vides ikke, men hendes kvindelige efterfølgere skal efter sigende have behersket finere fysiske afstraffelser.

Kostskole eller børnehjem

Opfostringshusets status blev drøftet livligt i disse år. Det kongelige var falmet lidt, da institutionen kom under fattigvæsenet, forgyldningen krakelerede under den økonomiske tilbagegang, og nu, omkring 1930, debatterede skorper livligt, om man kunne kalde deres fosterhjem en kostskole, eller om den rettelig burde klassificeres som børnehjem eller opdragelsesanstalt.

Ordet kostskole klingede bedst, mens de to andre betegnelser ikke lød så præsentable, især ikke i de gamle elevs ører. Bølgerne gik højt i Opfostringshusforeningen. Forstander Lützhöft forholdt sig ret afslappet til alle tre ord, men oplyste, at Stiftelsens drift siden begyndelsen af tyverne var helt afhængig af penge fra finansloven, og at man modtog disse midler som børnehjem. Betegnelsen var slet og ret en forudsætning for

at modtage det nødvendige tilskud. Det forstyrrede dog ikke forstanderens nattesøvn. Uanset formalia opfattede han Stiftelsen som " på en gang hjem og skole" .

Børnehjem eller ej; Opfostringshuset var det, man formåede at gøre det til, og ambitionerne var høje. Lützhöfts stab arbejdede for at styrke undervisningen, helst til mellemskoleniveau, og i det politiske bagland ønskede borgmester Kaper, at skorperne skulle være Københavns soranere.

Under linden

Lützhöfts Opfostringshus fortsatte i det daglige omtrent som i Otto Jensens tid. Drengene kastede sig med entusiasme over fodbold under den høje lind i skolegården. Det nye spil fortrængte gymnastikken, måske et udtryk for en mindre autoritær ånd i tiden. Lützhöft forholdt sig mindre strengt til det religiøse. De tusinder af årlige bønner blev stadig fremsagt fra morgen til aften, to gange Fadervor ved morgenandagt og aftensang, bønner før og efter hvert måltid, men uden den glød, Otto Jensen havde krævet. Lützhöft arvede øgenavnet " Vægteren" , men sagt uden malice. Nogle kaldte ham " Den gamle" , men selv ønskede han at blive kaldt " Plejefar" . Drengene tiltalte ham med du, både i daglig omgang og senere, når de havde forladt Stiftelsen, i brevveksling med ham.

Interviews og tilkendegivelser fra gamle elever tegner billedet af en striks men retsindig pædagog. Poul Kürstein, elev 1930 –1934, hævder, " at hos ham nød man den retfærdighed, at man fik nøjagtig den straf, som man stod til efter skolens traditioner" . Det afveg han aldrig fra. Da samme Kürstein bad om udsættelse af en straf, svarede Lützhöft mildt men fast: " Hvad jeg skrev, det skrev jeg!" Han var ikke teolog for ingen ting.

Lützhöft ledede skolen i kristen ånd, " men uden påtrængende forkyndelse, og uden misbrug af skriftsteder" . Og trods sin kristne baggrund så han meget mildere på visse synder end sine forgængere. At drengene interesserede sig for de kvindelige ansattes attributter, når hormonerne begyndte at rumstere, tog han meget roligt. Forfatteren Georg Gjedde fortæller, at sovestuedrengene med blink i øjet kunne forbyde onani under dynerne, men det tog ingen alvorligt. I Randersgade lå det sådan, at drengene ved at agere Spiderman i ståltrådshegnet om overlærerens have i gården kunne komme i niveau med tjenestepigerne under afklædning i deres værelser eller i badet. Pigerne lod sig sjældent afficere af de ungdommelige lurere, ja nogle vil hævde, at de var smigrede over den bizarre opmærksomhed.

Forstander Lützhöft tog i modsætning til sine forgængere den slags roligt. Nr. 84, der havde beluret forstanderens husassistent i badet, mente at være sluppet uset bort fra gerningsstedet, og stor var hans overraskelse derfor, da forstanderen flere måneder efter nævnte hans brøde, men nøjedes med at tildele ham en mild irrettesættelse.

I øvrigt tog Lützhöft uden at blinke seksualundervisningen på sin kappe. Han instruerede i de tekniske detaljer og fortalte om kondomets fortræffelighed, ret godt gået af en teolog i hine dage.

Magtudøvelsens vej

Øjet fra det høje hvilede ikke så tungt på drengene under Lützhöft. Sammen med overlærer S.N. Holck, inspektrisen frk. Holm, et par yngre lærere plus tre eksterne lærere håndhævede han disciplinen efter de reglementer, der hang i alle lokaliteter. Drengene blev straffet med traditionelle midler, mest med flade øretæ-

ver. Lussinger blev uddelt med gavmilde og øvede hænder, skriver Kürstein. De efterlod brændende kinder, men sjældent nag og ofte beundring fra modtagerne. Når blot de blev uddelt retfærdigt.

For at kunne styre over 100 drenge måtte forstander og lærere delegere deres myndighed ud til præfeker blandt de ældre drenge, underordnede kommandoled. Dette system havde rødder i 1700-tallets Opfostringshus, men var i tidens løb blevet tilpasset nye forhold og lokaliteter. Sovestuedrenge, legestuedrenge, spisestuedrenge, og hvad de nu hed, havde ansvar og mandat inden for deres områder. De skulle sørge for den orden, som reglementet krævede og befalede i lærernes fravær over de andre drenge. De måtte ikke straffe undersåtterne, men skulle melde overtrædere til vagtlæreren. Når denne dukkede op stod der vanligvis en håndfuld, der havde forsynet sig mod reglementet. Læreren fordelte øretæverne eller daskede måske blot synderne blidt i hovedet med nøgleknippet, alt efter forseelsens art og sit eget humør. Lützhöft havde fremført kritik af systemet, men det forblev uændret i alle år i Randersgade.

Præfekerne befandt sig som den berømte lus mellem to negle. Lærerne krævede deres loyalitet, men kammeraterne så til, at de ikke blev for nidkære. Det var en delikat balance. Præfekten for gårdtoiletterne, det såkaldte Sanssouci, skulle sørge for, at kammeraterne fik besørgt færdig, før klokken ringede til lektielæsning. I den sidste tid i Randersgade vederfaredes en toilettdreng en hård medfart, da han skyndede på en kammerat, der kæmpede med en hård fødsel. Den fødende reagerede med at banke toilettdrengens ansigt skævt, gult og blå. Og en sovestuedreng, der havde svært ved at styre kammeraterne på vej i seng, kom også galt af sted. Da vagtlæreren ankom og fandt 25 drenge meldt til afstraffelse, viftede han kødranden i seng uden straf,

men tildelte den arme vagtdreng en sviende lussing – uden kommentar.

Fjerde klasse påtog sig som plejefædre at indføre de nye førsteklasse i sæd og skik på Opfostringshuset. De skulle tage vare på de små, kunne falde for fristelsen til at hundse med dem i stedet. Det kunne udarte sig til tyranni og mobning. De nye skorper blev ført gennem krænkende ceremonier, så som buksevand, eller fysiske overhalinge på rundbænken under skolegårdens lind. Nogle måtte agere kammertjener for plejefar, rede hans seng osv.

Oftest havde disse ceremonier en godmodig karakter, men der fandtes enkelte tyranner, som pinte og ydmygede de små utilbørligt. Det var formentligt medvirkende til, at Lützhöft på en lærers anbefaling ændrede klassernes placering på de to sovesale. 1. klasse, der havde delt sovesal med 4. klasse, blev flyttet ned til nederste sovesal, idet de byttede med 3. klasse. Dermed mistede førsteklasse de gode plejefædres naturlige beskyttelse, men slap for tyrannernes plagerier.

Skjolddrene

En udsat gruppe blandt drengene var de såkaldte skjolddrene, drenge som tissede i sengen. Det var strengt forbudt. Fra stiftelsens start havde man straffet uvæsenet, idet autoriteterne forudsatte, at drengene kunne kontrollere deres blære, hvis de altså ville. Altså tissede de i sengen af ond vilje.

Der var praktiske gener i forbindelse med sengevædningen. Det påhvilede skjolddrene at skylle deres lagner, men det blev ikke gjort bedre, end at man kunne tælle skjoldene som årringe på vædernes lagner. Urinen trængte ned i madrasserne, som ikke kunne vaskes, da de ikke kunne nå at tørre til næste sengetid.

Forfatteren Mogens Klitgård kom til verden i Valby 23. august 1906. Han var kun seks år, da moren døde af kræft, og tragedien fortsatte, da han som niårig mistede sin far. Han blev taget i pleje af sin farbror og tante, men de kunne ikke magte opgaven og efter sommerferien 1917 fik Mogens plads på Det kgl. Opfostringshus.

Det var en stor omvæltning ikke at kunne gå ud i byen efter skoletid, og den militære disciplin på stiftelsen huede ham ikke. Af Opfostringshusets inspektionsbog fremgår det, at nr. 42 Mogens Klitgaard havde besvær med at indordne sig skolens disciplin:

" 21.6.1918: 42 benytter Skrivetimen til at læse i sin Biblioteksbog".

" 14.12.1918: 42 skulkesyg. Gentagne Klager fra Sygeplejersken og frk. Iversen over hans uforskammede Opførsel (Prygl og Indeholdelse)".

" 9.5.1919: 42 snak ved Bordet (Prygl)".

" 27.4.1920: 24 og 42 som faar Mad først morer sig med at trække Tiden ud. Mange Opfordringer om at skynde sig (1 slag)".

" 2.5.1920: Trods gentagne Paabud om at tie stille ligger 42 og snakker efter Sengetid".

Optegnelserne over Mogens Klitgaards forseelser er mange. Somme tider resulterede de i en løftet pegefinger, nogle gange i en omgang spanskrør, men lovovertrædelserne kunne medføre, at han fik stuearrest og ekstraarbejde eller blev nægtet søndagsfri.

Den frihedselskende Mogens Klitgaard havde svært ved at indrette sig under skolens snorlige reglement.

Efter sin konfirmation i 1921 kom Mogens Klitgaard i gartnerlære i Rødvig. Denne tid oplevede han som en fortsættelse af tiden på Opfostringshuset, og i foråret 1922 havde han fået nok. På gartnerens cykel tog han først turen til København, derfra videre til Humlebæk, hvor han sneg sig ombord i en lille kragejolle og sejlede over sundet til Sverige. De næste par år slog han sig igennem med lidt af hvert. Han vagabonderede, havde korte arbejdsforhold og i en periode var han cigaretsmugler i Nordsverige. Det gik imidlertid galt. I 1924 blev han snuppet af det svenske politi, der satte ham på et tog til København.

Tilbage i barndomsbyen begyndte Klitgaard som billardmarkør, alt imens han skrev, når han havde fri. Han ville

være forfatter og skrev en hel fremtidsroman med et klart samfundssatirisk budskab. Han sendte manuskriptet til det venstreorienterede tidsskrift *Plan*, der gav det videre til vurdering hos Hans Kirk. Den kommunistiske forfatter anbefalede Klitgaard at gå lige til sagen og bygge en direkte samfundskritik ind i sit arbejde.

Klitgaards næste projekt blev *Der sidder en Mand i en Sporvogn*, hvor han lod sig inspirere af en tegning af Arne Ungermann i bladet Kulturkampen. Bogen blev udsendt i 1937 og fik rosede anmeldelser hele raden rundt. Året efter fulgte *Gud mildner Luften for de klippede Faar*. Besættelsen satte imidlertid en stopper for kritik af datidens samfundsforhold, i stedet skrev Klitgaard de historiske romaner *De røde Fjer og Ballade på Nytorv*. I foråret 1941 læste skuespilleren Elith Pio Mogens Klitgaards radiatoroman *Elly Petersen* op i radioen. Det blev en stor succes, og romanen blev senere filmatiseret med Bodil Kjer og Poul Reichhardt i hovedrollerne.

Den 29. august 1943 flygtede Mogens Klitgaard til Sverige. Han frygtede, at han som en kendt og påskønnet forfatter, der havde stillet sig på humanismens side, ville blive interneret i Horserød. I 1945 kom Mogens Klitgaard tilbage til Danmark. På det tidspunkt var han dog så svækket af tuberkulose, at han døde den 23. december samme år.

Kilde: Leon Jaurnow. *Den lyse vagabond. Mogens Klitgaards liv og forfatterskab*

Derfor afgav skjolddrengens senge ammoniakdampe, der hindrede de andre drenge i at sove.

I Store Kongensgade havde man løst problemet ved at tildele væderne egen sovestue, men i Randersgade disponerede man ikke over så mange rum. Her reagerede de tørre drenge ved at trække deres senge bort fra den utætte kammerats, og forstanderen kunne i svære tilfælde finde på at flytte pågældende skjolddrengs seng til en fjern og ensom ende af sovesalen.

Af inspektionsbøgerne fremgår, at standardstraffen for et ugentligt skjold i 1926 blev sat til indeholdelse til søndag kl. 10, flere skjolde til 11.15. Når den vagthavende lærer trådte ind på sovesalen om morgenen og råbte sit rungende "skjolddrenge?", forventedes det, at de uheldige frejdigt bekendte i halvtreds kammeraters nærvær. Derefter måtte de uheldige aftage lagenet, sørge for at skylle det og hænge det til tørre i kælderens vaskerum.

En optælling i inspektionsbogen fra maj 1926 viser, at 20 drenge havde tisset i sengen i dagene 7. – 31. maj. De fleste havde kun forset sig én enkelt gang, mens 6 stod for 27 vandladninger. En synder stod for hele 10 skjolde.

Enkelte forsøgte at skjule deres skjold, selv om det betød, at de måtte stige i en fugtig seng næste aften. I maj 1926 blev en dreng noteret for tre "uansede" skjolde. Det fremgår ikke, hvordan han blev afsløret, men anmassende lugt og gule urinskjolde efter flere vædninger begrænsede muligheden for at skjule forseelsen. Afsløringer kostede dyrt. En nr. 101 fra 1920-erne måtte bøde med indeholdelse hele søndagen for at have løjet sig fra flere skjolde.

Den hårde straffepraktis bundede som sagt i den gamle opfattelse, at drengene tisede af fri vilje i deres egen rede. Men den logik haltede og stred mod, at termen "ufrivillig natlig vandladning" fra 1922 var blevet indført som grund til at nægte optagelse.

At så mange drenge tisede i sengen, bundede naturligvis i stress. Det ses af, at de fleste kun oplevede uheldet enkelte gange, og at andre tilsyneladende kun gjorde det i perioder. En optælling af skjolddrenge fra oktober 1891 registrerer 17 skjolddrenge. Af disse tisede kun en i sengen hver nat, to gjorde det ofte, men resten var lejlighedsvædere med ret få uheld.

Der er ikke tvivl om, at opholdet på Opfostringshuset fremmede ufrivillig vandladning. Straffeprotokollen har eksempler på, at drenge efter engangsuheld med straf til følge begynder at tisse jævnlige. De kommer ind i en tilbagevendende cyklus med skærpede straffe og nye uheld.

Opfostringshuset var ikke ene om at huse fænomenet. Det var også kendt på adelens og borgerskabets kostskoler. Herlufsholm havde sengevædere, ja selv engelske Eton havde sine. Winston Churchill nævner sin angst for at tisse i sengen på den fornemme kostskole omkring 1880, og Eric Blair, kendt under pseudonymet George Orwell, oplevede fænomenet i 1917-20.

Straffens logik smuldrede. Den 27. september 1939 modtog alle opdragelseshjem i Danmark besked fra Overinspektionen for Børneforsorgen om, at det var uforvarsomt at straffe sengevædere. Hvordan budskabet blev modtaget på Opfostringshuset, er uvist, men et par måneder senere søgte Stiftelsens nye forstander, Karl Duus, Københavns Magistrat om tilladelse til at bortvise et par skjolddrenge. Magistraten svarede nej til forstanderens anmodning.

Den sorte bog

Med placeringen under Københavns Magistrat var Opfostringshuset underlagt samme straffebestemmelser som kommuneskolerne. De omfattede fra 1909 efter-

sidning for mindre forseelser. Grovere adfærd som opsætsighed, gentagen ulydighed, grove tilfælde af løgnagtighed, skulken, ondsindet adfærd, vold mod kammerater, råhed og vandalisme, usømmelig eller usædelig tale eller handlinger med mere gav lærerne adgang til at svinge spanskørret, men i modsætning til tidligere kun mod elevernes baller.

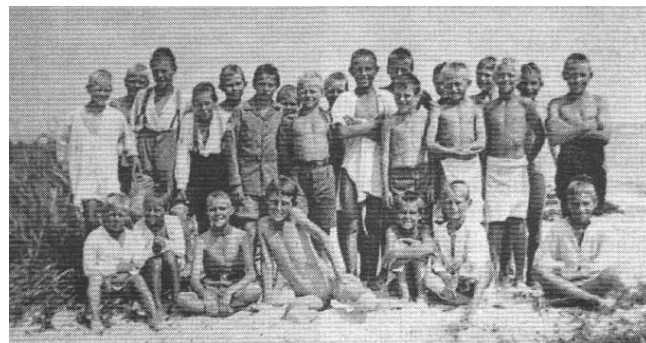
Opfostringshuset synes i det store og hele at have fulgt disse retningslinier. Det fremgår af inspektionsbøgerne og støttes af personlige vidnesbyrd, interviews og skriftlige udsagn fra tidligere elever.

Inspektionsbogen, "Den sorte bog", havde eksisteret på Opfostringshuset siden 1845, men var blevet gjort obligatorisk ved et cirkulære af 1928. Bogen angiver en endeløs række af forseelser, nogle alvorlige, andre bagatelagtige, muntre og bizarre, som blev straffet spontant eller efter grundig overvejelse.

Af inspektionsbøger for årene 1922, 1926, 1930 og 1936 fremgår det, at frihedsberøvelse var den foretrukne straffeforanstaltning. I november 1926 gik det hedt til med ikke mindre end 95 indeholdelser. Selv om enkelte drenge tegnede sig for flere indeholdelser, ramte straffen størstedelen af eleverne. Gennemgår vi slag med spanskør i november 1926, ses det, at tre drenge har modtaget et enkelt slag i enden. Syv havde gjort sig fortjent til to, ni blev tildelt tre slag, og to grove lovovertrædere måtte lægge bag til henholdsvis fire og fem slag af spanskørret.

Det var ikke store sager, som udløste disse afstraffelser. Ophold på et forkert sted på et givet tidspunkt, eksempelvis i forstanderens have eller på sovesalen, klating i træer, snak på sovesalen og deslige. En overtrædelse af taleforbuddet, når der var sagt godnat, kunne eksempelvis indbringe to slag i Lützhöfts tid.

At samme forseelse kunne udløse forskellige sanktio-

Glade skorper på stranden ved Solrød. Forstander Holten Lützhöft stillede sin grund ved Solrød til disposition for de drenge, der ellers ikke havde mulighed for at komme på landet i sommerferien.

ner, viser at systemet ikke var ufejlbarligt, eller var i bedste fald påvirket af de dømmendes subjektivitet. Det ses af to sager fra 1925 og 1926. 13. marts 1925 anfører inspektionshavende lærer i den sorte bog: "212 forpester luften på tegnesalen. Vil intet indrømme, trods kammeraternes enige påstand og min egen undersøgelse". Der står intet om, hvor grundigt eller hvordan læreren havde undersøgt sagen, men 212 blev kendt skyldig og fik banket reminiscenserne af det uheldige udslip ud af bukserne med 5 rappe slag af røret. Året efter begik nr. 97 samme brøde, men slap med to slag. Det kunne skyldes forskelligheder i duftkvaliteten eller to læreres divergerende tolerancetærskel, men ekstratildelingen til nr. 212 blev snarere retfærdiggjort af hans nægtelse. Inspektionsbogen taler meget om uvederheftige forklaringer. Den slags blev straffet hårdt efter Opfostringshusets moralkodeks.

Drengene bed smerten i sig og bar normalt ikke nag til eksekutor, når straffen svarede til den knæsatte praksis. De frygtsomme led måske mere end de modige, men

når smerten havde fortaget sig, kunne de præsentere de sårede bagdele for de beundrende kammerater. De blå striber gav anseelse som militære distinktioner. 212 kunne næsten betragte sig som femstjernet general.

Dagligdagen på Opfostringshuset blev imidlertid mest reguleret gennem utallige mindre afstraffelser, mest lussinger. De faldt prompte for brud på de detaljerede reglementer for skolens lokaliteter. De kunne næsten ikke undgås, men enkelte fredelige skorper erindrer dog højst en håndfuld afstraffelser i løbet af de fire år på Stiftelsen.

Forbudte lege

Seksualiteten har formentlig været til stede alle dage i Opfostringshusets historie, mere eller mindre erkendt, men altid problematisk. De små nøgne aber, der blev indlagt før puberteten voldte næppe problemer, men i løbet af de fire år på Stiftelsen følte og gennemgik de den uundgåelige metamorfose til unge mænd med hår på brystet.

Det var både upraktisk og forbudt at udføre seksuelle discipliner på Stiftelsen, men vi ved lidt om overtrædelser. I et enkelt tilfælde fra 1920-erne ses to drenge at være kendt skyldig i usømmelig omgang med hinanden, men dette tilfælde af formodet homofili omtales i forblommede vendinger. Som konsekvens af deres unaturlige adfærd sendtes drengene til institutioner i hver sin ende af landet. Enkelte eksempler på "liderlig" adfærd er nævnt i kildematerialet, men de er ikke nærmere beskrevet med undtagelse af et par tilfælde, et i Store Kongensgade, og i nyere tid et i Randersgade, hvor fremmelige drenge havde fuldført kønsakten med unge kvinder. Og omkring 1950 forcerede dristige unge skorper efter eget og kammeraters udsagn plankevær-

ket til Grenågade for at dyrke elskov med gadens jævnaldrende døtre.

Interviews med gamle skorper afslører den selvfølgelighed, at de fleste drenge onanerede på livet løs, nogle med hinanden i mangel af pighænder. Der stod intet sted, at det var forbudt, men det gjaldt i hvert fald forhold af homoseksuel karakter. Drenge, der identificeredes som sådanne – det skete i et konkret tilfælde – kunne isoleres på sovesalen, helst anbringes i et hjørne af de små klassers sovestue.

Kampen mod synden blev ført med vekslende intensitet. Lützhöft afdramatiserede emnet, men senere forstandere og lærere optog kampen mod misbrug, ja foretog endog razziaer på sovesalen for at afsløre misbrug. Felttoget mod synden blev stundom ført så fanatisk, at det fik modsat virkning. Det skete for pastor Honoré fra Lutherskirken. Når den elskelige præst i malende billeder beskrev de syndige kvinder, skorperne skulle vogte sig for, forfaldt indtil flere konfirmander til onani med hænderne under de faste skoleborde.

Midt i en jazztid

Danmark befandt sig i trediveerne under økonomisk verdenskrise og kulturel revolution. Danskerne havde fået radio, Josephine Baker havde svinget bananerne i Scala, Louis Armstrong præsenteret sit mesterlige trompetspil for danskerne med Svend Asmussen og Leo Mathiesen i kulissen. Der var også kommet lydfilm, og Poul Henningsen skød pile mod det konservative borgerskab.

Men på Opfostringshuset var alt ved det gamle, blot lidt bedre.

Midt i en jazztid holdt Lützhöft fast om roret. Han og lærerstaben med overlærer Holck som ankermand lede-

de eleverne på den rette vej – efter bedste evne. Han havde et godt øje til de folkelige fornøjelser: " Med hensyn til forlystelserne kan det være meget godt, at drengene engang imellem ser et godt og passende stykke på et af vore bedre teatre, men det må bestemt forbydes dem at gå i varieteer og revueteatre, hvor de lærer tarvelige viser og slibrige vittigheder", repeterede han i Stiftelsens årsberetninger. Og biografforestillinger med "frække forbrydere, slagsmål og mord" var ligeledes forbudt land. Og rygning! Forstanderen stod vagt i gevær.

Hvad musikken angår, stod skolens repertoire i det klassiske tegn. Man fulgte sporet fra musiklærer Larsens tid i århundredets første 20 år. Men skolens musikelever øvede stadig Gluck, Mozart og Beethoven under kyndig ledelse. I trediverne C. A. Ditmann, Poul Sørensen (sang), Høyer (violin) og Løsekraut på cello. Til disse enkelte eksempler fra et stort klassisk musikrepertoire

føjede den almindelige sangundervisning to ugentlige timer i alle klasser. Weyse, Lange-Müller og N. W. Gade og Carl Nielsens sange blev føjet til drengenes usynlige sangskat.

Af og til var dagen fuld af sang på Opfostringshuset. Lützhöft, der selv kom fra en familie med klaver, kunne under såkaldte karantænesøndage, hvor eleverne blev nægtet udgang på grund af epidemier i byen, pludselig indfinde sig i

Gymnastiklærer Leo Helge var den sidste til at videreføre skolens traditioner inden for gymnastik og skjolddans. Leo Helge var kendt som international fodboldommer.

legestuen og bortjage den dystre stemning med Die Grenadiere eller Erlkønig. Også forstanderens hustru og sønnen Michael bidrog til de musiske udfoldelser.

Lützhöft og hans efterfølgere tillod dog fremvisning af tegnefilm og oplysende film, ja i 40'erne kom seriøse danske spillefilm og film om boksning og fodbold på repertoireet i legestuen. Gøg og Gokke samt Joe Louis i kamp mod Abe Simon og Jersey Joe Walcott stod højt på skorpernes hitliste.

Fremmest i idræt

Opfostringshuset satsede meget på idrætten. Gymnastikinspektør K. A. Lassen fremhævede i 1933 i dagspressen skolens drenge for deres fysik. Han indledte med en generel klage over danske skoleelevers fysiske dårligheder. "Kun et sted har jeg fundet et resultat, der må kaldes strålende. Det var på Opfostringshuset".

Her letter vi på hatten for gymnastiklærer E. Andersens hævde af traditionen fra Nachtegall, men skylder også økonomaen, den legendariske frk. Iversen tak for det brændstof, som nærrede præstationerne.

At skolens fodboldbegeistrede drenge kastede sig ud i engagerede dystre på skolegårdens asfalt førte til panderynken, når de ødelagde træskoene, men samtidig til opfostring af en række fremragende fodboldspillere, der 10 år senere førte fodboldklubben ØB til tops i dansk fodbold.

Svend Nordby Holck

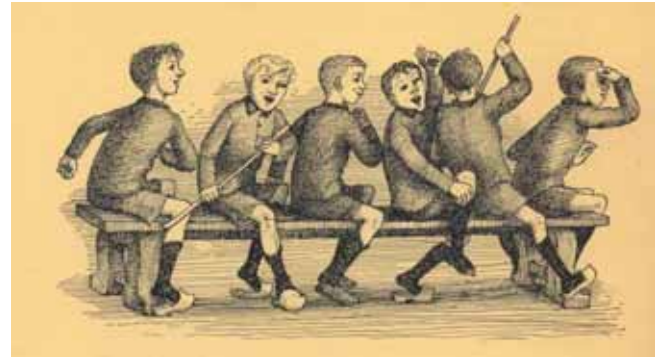
Ved Lützhöfts død i 1935 stod Opfostringshuset måske stærkere end nogen sinde siden tabet af lotteripengene i 1773. Drengene var kønnere og stærkere end i forne tider, skolen på et respektabelt niveau, skønt man ikke

havde fået en attrået stilling som mellemskole. Forstanderen havde ydet sin indsats for at nå dette resultat, stærkt hjulpet af sin efterfølger.

Den nye forstander Svend Nordby Holck kom fra egne rækker. Holck stammede fra en provstefamilie på Fanø. Efter lærereksamen havde han arbejdet ved Det Kongelige Opfostringshus, indtil han gik frivilligt ind i hæren under første verdenskrig. Efter krigen virkede han fem år som lærer ved forskellige privatskoler, for i 1923 at tiltræde posten som overlærer. Hans meriter i de følgende år kvalificerede ham som Holten Lützhöfts selvskrevne arvtager.

Holck var en overordentlig populær forstander, efter de fleste udsagn en fremragende pædagog. Han var kendt for at svinge spanskørret med mere fynd end Lützhöft, der efter sigende svækkede effekten ved at stikke en del af spanskørret op i ærmet, men det anfægtede ikke elevernes hengivenhed, måske fordi straffrekvensen for forseelser jævnfør inspektionsbogen dalede betydelig. Der forekom sikkert lige så mange overtrædelser, men i stedet for indeholdelser eller slag opfandt Holck sanktioner, der forekom logiske i forhold til lovbruddene. Havde en elev sendt en bold gennem en rude, måtte han eksempelvis ikke deltage i spillet i en uge, havde en forsømt sine sanitære forpligtelser, blev han måske idømt gulvask et passende antal dage – og så fremdeles.

Den nye forstander høstede formentlig også drengenes anerkendelse for instruktion af skolekomedierne, men hans force synes især at have været en særlig evne som oplæser – Eibe og Høy i salig erindring. Kürstein skriver: "Overlærer Holck læste gerne op for os, og vi havde netop hørt de første kapitler af "Skibet". Deri fortælles om vikingerne i Haasteins skib. Vinden er i vest og den er hvas. Nede i læ ligger den jyske kyst. Der

Vikingeleg i Randersgade. Drengene var inspireret af Haasteins vikinger i Johannes V. Jensens Den lange Rejse, som overlærer, senere forstander, Svend Nordby Holck læste op i dansk-timen.

venter døden, i vandet eller på stranden, hvor økse-mænd venter. Mændene bider tænderne sammen og ror. Haastein! Haastein!

Og så brølede vi i kor: Haastein, Haastein! Og tyve drenge overskrævs på den lange tunge bænk løftede den op på Haa og slap den på stein, Haa – stein, Haa – stein. Flokkens frydefulde fællesoplevelse! Så blev endnu en bænk bemanded og langskibene vædrede hinanden, og det endte med et brækket ben eller noget lignende.

Det burde Johannes V. Jensen have set".

Overtrukne elevkonti

I sommeren 1937 modtog Opfostringshuset Kristiania Opfostringshus. De norske "skorper" fik en flot modtagelse med officiel festivitas og udflugt til Sjølund's fagre sletter og kvitterede med invitation til genvisit i Oslo den følgende sommer.

Skorpernes genvisit hos Kristiania Opfostringshus hus-

kes stadigvæk af nulevende deltagere som en eventyrlig oplevelse. Overfarten var meget hård, københavnernes grønne i hovedet af søsyge, men på kajen i Oslo blev nattens lidelser glemt, da nordmændene modtog dem på kajen. Med hyttegutternes entusiastiske orkester i spidsen marcherede de forkomne danskere gennem Oslo ud til Opfostringshuset i Ullevål Haveby. De næste dage bød på udflugt til Holmenkollen, hvor Oslo Kommune trakteredede med frokost, dernæst rutebiltur til Kongsberg, jernbanetur langs sydkystens søer og fjelde, sejltur gennem kanaler med sluser. Repertoiret var omfattende, afsluttende med herlige dage på hyttegutternes feriekoloni i Oslofjorden, med svømning, kajaktur og fiskeri.

Det var en vidunderlig tur, næsten for god til at være sand, og den fik da også et uheldigt efterspil. Det viste sig, at budgettet revnede. Holck havde overskredet "drengenes konti". Forstanderen havde ønsket at præsentere sine drenge. Til den ende var de 25 ungersvende blevet ekviperet med bukser og jakke med revers, to par skjorter, en blå til hverdag og en rosafarvet til fest. Ikke nok med det; til værn mod eventuelt koldvejr i de norske fjelde var de danske skorper blevet udrustet med et regnslag med stof, af samme type som en vis detektiv skal have båret i Londons tågede gader omkring århundredeskiftet.

De præcise omstændigheder ved Holcks afgang er ikke belyst. Den indkomne post fra Københavns magistrat til skolen er helt trivial indtil januar 1939. Men den 18. januar 1939 meddeler et brev fra magistraten til forstanderen ganske kort, at dennes afskedsbegæring er modtaget og accepteret! Tre måneder senere modtager den nyudnævnte forstander, Karl Duus, et brev om dækning af "overtrukne elevkonti". En sådan post findes ikke i det offentliggjorte regnskab for 1938, med-

Forsiden til tidligere forstander Svend Nordby Holcks (1893-1954) drengesbog, *En af de grønne Drenge* fra 1947. Bogen udspiller sig i begyndelsen af 1760'erne og handler om drengen Claus, der må gå grueligt meget i gennem på Det kgl. Opfostringshus, før til slut får velfortjent oprejsning.

mindre den er camoufleret under betegnelsen "beklædningsudgifter", der faktisk er overskredet med kr. 2441,48.

Efter sin afsked opnåede Holck ansættelse som lærer ved Vigerslev Alle skole i København, hvor han ved siden af sin lærergerning gjorde sig bemærket som forfatter af børnebøger, hvoraf flere blev bestsellere. Nævnes bør *Drengene fra Mafeking* 1943, *Fanødrengene* 1945, men her især bogen *En af de grønne drenge*, som handler om en opfostringshusdrenge i Bernstorffs tid.

Karl Duus

Den 53-årige Karl Duus, der fulgte efter Nordby Holck, havde som søn af en overlærer selv taget lærereksa-

men. Efter fem år ved Esbjerg kommunale skolevæsen arbejdede han ved Frederiksberg skolevæsen fra 1910 til 1939. Duus havde stiftet Dansk Skoleungdoms Fond og bestridt flere tillidshverv.

Han var just blevet ansat som overlærer på Stiftelsen ultimo 1938 med hustruen som inspektrice. Det faldt derfor ret naturligt, at han søgte embedet som forstander. Duus fik ikke en let start. Indadtil pådrog han sig en kølig modtagelse fra de ældste klasser, der instinktivt satte ham i forbindelse med Holcks afgang, og udad følte det næppe betryggende, at borgmester Kaper, manden der siden 1915 var gået i brechen for Opfostringshuset – han havde i 1920 sikret Stiftelsen den årlige støtte fra Københavns Kommune - trak sig som borgmester. Kaper blev afløst af cand. theol. Alfred Bindslev, der allerede havde vist sin interesse ved flere besøg på skolen.

Reservationen mod forstander Duus forsvandt med de ældste klassers afgang, men så kom besættelsen

Karl Duus, forstander fra 1939 til 1952. Duus var forstander i en periode, hvor Opfostringshusets skæbne stod på spil. Skolen var økonomisk trængt under tyskernes besættelse af landet, og det blev ikke stort bedre efter krigen.

med restriktioner og rationering. For Duus gjaldt det om at stå fast, at sikre kontinuiteten i skolearbejdet og bevare status quo.

Det lykkedes nogenlunde, ingen led sult, men strømperne blev stoppet en ekstra gang, og der måtte spares på varmeudgifterne. Det var næppe let, da Danmark netop oplevede tre strenge isvintre. Driftsregnskabet udviser overskridelser på beklædningsbudgettet, højere end i Holcks tid, men så kunne skorperne også holde på den indre varme.

Toppen af tredivernes luksus, det varme brusebad på sovesalene, måtte fjernes - som det skulle vise sig, blev det aldrig genindført i Randersgade. De vel indarbejdede rutiner stod deres prøve. Dyrkelsen af de kristne ritualer styrkedes. De snart 200-årige bønner morgen, middag og aften var måske blevet fremsagt uden entusiasme i Holten Lützhøfts tid, men Duus rynkede brynene, hvis nogen forfladigede bønnerne.

Krigsår i Randersgade

"Må herrens nåde være ikke blot over dette hus, men over huset Danmark", bad forstanderen i sin årlige tale før sommerferien 1940 med inspiration fra H. N. Hansens inskription over indgangsportalen.

Tyskerne havde besat Danmark 9. april.

Gud beskyttede som bekendt Danmark, og Opfostringshuset kom også ret uberørt gennem krigen. Med rationering blev der sparet, for eksempel på det varme vand, men på Duus' anbefaling glædede drengene sig over den lyse bøgeskov, fuglenes sang og markens blomster. I de kolde vintre legede de endog krig i solide fæstninger af sne og is, men ingen blev så sårede, at de ikke kunne fortære de sædvanlige solide runder, der havde givet dem selve navnet "skorper". Om somme-

ren dribblede de mellem hinanden i engagerede fodbold-dyster, så træskoene led overlast. Pedellen Haase ærgrede sig og reparerede det ramponerede fodtøj.

Om aftenen samledes man til allehånde aktiviteter i legestuen, bordtennis for de kropsduelige, skak for de tænksomme – eller til læsning på skolens bibliotek.

Da krigen tog til i 1942-43, måtte skolen oftere og oftere søge beskyttelse i kælderen under luftalarmerne. Opfostringshusets luftværnspersonale rustede sig til indsats iklædt hjelme, økonoma fru Iversen undtaget. I besættelsens sidste fase blæste detonerende bomber i skolens nærhed adskillige vinduer ud. Og så blev skolen omsider centrum i krigens dramatik. Den 4. maj 1945 om aftenen besatte frihedskæmpere skolen. Da forstanderen kom hjem efter et besøg i byen, var hele huset belyst af skarpe projektører, og det vrimlede med hjelmklædte mænd. Da frihedskæmperne frygtede et angreb fra hipofolk i løbet af natten, beordrede de skolen evakueret. Drengene måtte purres op klokken halv to om natten og efter påklædning forlade skolen i en lang kolonne med tæpper under armen.

Til lyden fra skudveksling gelejdede forstander og lærere dem over til den nærliggende Grenågade, hvor Duus gik ind i opgangene og vækkede beboerne med bøn om nattehusly for sine elever.

Herrens Nåde svævede over huset og dets indvånere. Kun en dreng blev såret i armen af en vildfarende kugle, mens flere frihedskæmpere lod livet.

Forstander Duus førte med sikker administrativ hånd Opfostringshuset gennem besættelsen, så drengene næppe mærkede de rationeringer, der ramte alle andre. Duus formåede også på malmlfuld tysk at sætte to tyske officerer på plads, da de kom for at beslaglægge Randersgade 10: "På denne skole bor der 112 fattige drenge, som ikke har andre steder at bo".

Derimod havde den stoute vestjyde svært ved at forstå københavnerdrengenes særlige chargon og psyke. Det kunne føre til voldsomme udbrud, når han fornemmede, at de drillede ham.

Freden sænker sig

Freden vendte tilbage til Danmark, men der skulle gå nogle år, før der kom en båd med bananer, og krigsrestriktionerne afvikledes først helt i 1953. Det mærkede skorperne næppe meget til. Ansøgningerne, der havde været oppe på 84 i 1944, faldt til 45 i 1947, men steg det følgende år til 68. I 1949 meldte 92 sig til optagelse.

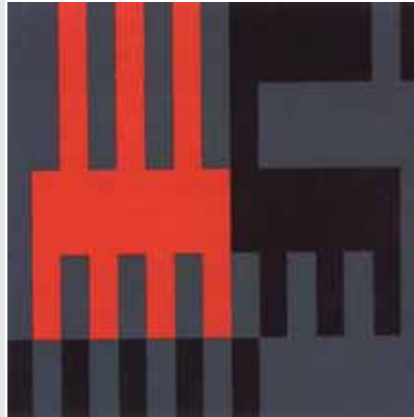
I 1947 invarslede ankomsten af den første båd med bananer nye tider. Samme år vandt ØB's fodboldhold med flere skorper på holdet pokalfinalen over B 1903. I en intens dyst på en regnvåd bane dirigerede Helge Bronée, af mange kaldt Danmarks mest perfekte spiller

ØB vinder pokalturneringen 1947 med fire skorper: Carl Aage Præst nr. 1 fra venstre, Erik Halberg nr. 4 fra venstre, Børge Carlsen nr. 8 fra venstre og Svend Levinsky nr. 10 fra venstre.

Kunstmaleren Ole Schwalbe blev født den 23. juli 1929. Som dreng var han noget af enspænder, han kunne være ganske uudholdelig og var ofte ude på ballade. Schwalbes far døde, da han var ganske lille, og da moderen sad hårdt i det, kom han på Opfostringshuset, hvor han gik 1940-44. Tiden på skolen husker Schwalbe således: "Jeg sluttede min Barndom med fire Aar på Kostskole, hvor Aanden var Kæft, Trit og Retning. Indtil det sidste Aar, da jeg blev en Slags Overmenneske, idet jeg fik den ærefulde Post som Sovestuedreng, var et Skoleaar for mig ensbetydende med 365 Lussinger. Denne noget voldsomme Form for Pædagogik skaber vel nogen Trang til Aggression hos Ofret, og for mit Vedkommende fandt jeg Udløsning som Maler".

Schwalbe viste tidligt kunstneriske talenter. A. Kellermann lod ham få adgang til tegnelokalet uden for undervisningstiden. En dag Kellermann skulle til tandlæge, tog han, Schwalbe med og anbragte ham på

En af Schwalbes kompositioner, som de tog sig ud i de tidlige 1950'erne.

en maleriudstilling i den time, tandlægebesøget varede.

Efter skolen kom han i lære som litograf, og allerede som 15-årig debuterede han på Kunstnernes Efterårsudstilling. Det skabte sensation, men en god ven fik heldigvis kvalt de begyndende tendenser til selvdrykkelse. Som ung var Ole

Schwalbe kommunist. Han rejste en del, især i Frankrig, hvor han mødte andre af tidens progressive danske kunstnere som Robert Jacobsen og Richard Mortensen.

Schwalbe kunne ikke leve af at male og tog ofte reklamearbejde. I de unge år brugte han megen tid og energi på at få økonomien til at hænge sammen. Det var vel begrænset, hvor mange billeder han kunne sælge i slutningen af 1940'erne og begyndelsen af 1950'erne, da han koncentrerede sig om den nonfigurative kunst.

"Kunsten løser ikke vores problemer", sagde Schwalbe, "den giver os snarere problemer, og måske vil vi for første gang opleve, at problemerne gør livet rigere." I 1960'erne uddybede han sine teorier i et par bøger. "Se på kunst" er i dag regnet for en af kunstens mest pædagogiske ABC'er. I mange år sad han som rektor på Kunstakademiet. Ole Schwalbe døde i 1990.

Kilde. Lene Olesen: *Schwalbe*.

gennem tiderne, ØB's tropper mod favoritterne fra B 1903. Men fire skorper, deriblandt Carl Aage Præst, erindret som dansk fodboldhistories bedste venstre wing, satte deres præg på kampen. Præst gik lidt ned i anden halvleg, men plantede dog et solidt hug på overliggeren, og Børge Carlsen spillede koldblodigt som en veteran, hed det sig i en anmeldelse af kampen. Levinsky gjorde som venstre back livet surt for 1903-ernes rutinerede angribere, støttet af Halberg, der ligesledes var skorpe.

Børge Carlsen havde æren af at score sejrsmålet, der sikrede ham en særlig plads i ØB's og Opfostringshusets idrætshistorie. Kampen som sådan udtrykker nok kulminationen på skolens hæderfulde idrætstraditioner. Siden gik det støt tilbage med enkelte lyspunkter i Hellebæk.

Den sidste skoleret

Forstander Duus havde i en af sine opbyggelige årlige taler understreget de skærpede krav som blev stillet til

Trods støtte fra skolen gik det enkelte ilde. Knud Christensen, en begavet, fantasifuld grønlanderdreng (til højre på billedet), måtte efter en start på skoleskibet vandre i fængsel for et banalt tyveri. han tog sit eget liv i Nyborg Statsfængsel 23 år gammel.

Opfostringshusets lærere. Vigtigst var den gode vilje, som også børn instinktivt forstår, når læreren vil det rette – også når der må straffes og irectesættes.

Omkring 1950 kom teorien på en hård prøve. Rebelske drenge, som røg og tog på udflugter, en trist affære med en lærer, der måtte afskediges efter seksuel fraternisering med sine opvartende drenge og spændinger mellem lærere og elever kulminerede i 1951, hvor årets afgangsklasse, en flok drenge med en sjælden fælles integritet, kom på krigsfod med et par af lærerne.

Uanset lærernes utvivlsomme kvaliteter havde de mistet drengenes respekt, og disse mærkede deres magt, når de stod sammen. Det hændte for eksempel under spisningen, hvor vagtlæreren ikke kunne overskue samtlige spisesalens 110 elever. Rebellerne fandt på at

nynne Marseillaisen, naturligvis når læreren befandt sig borte fra de musicerendes pladser ved de lange borde. Når den ophidsede lærer ilede ned for at afsløre synderne, holdt de inde, men afløstes af kammeraterne ved bordets anden ende. Den slags chikane sled på lærernes nerver.

Det vakte også postyr, da en nidkær, nyansat lærer overlistede en fremmelig elev in flagranti under natlig kærlighedsbesøg hos en af Stiftelsens køkkenpiger, med det resultat at køkkenpigen blev bortvist fra Opfostringshuset. Bemærkelsesværdigt nok skete der intet med drengen.

Spændingerne kulminerede, da et par drenge blev taget i rygning, der var absolut bandlyst – et forbud skiftende forstandere havde understreget i de årlige årsberetninger sammen med advarsler mod letfærdige og underlødige revyer. Nu lykkedes det samme lærer at overliste nogle rygende drenge på Sanssouci, skolens toilet i gården. Læreren havde på indianervis iført sig et par af drengenes klaprende træsko og kom over synderne, før de kunne kaste røgpindene i toiletkummen .

Den godmodige forstander følte sig af hensyn til den vaklende disciplin og "forbrydelsens" art nødt til at statuere et eksempel. Selve hans autoritet var på spil. Ved mønstringen lørdag formiddag, da alle drenge stod opstillet klassevis i firkant i legestuen med lærerne til stede, marcherede forstanderen med faste skridt ind med den sorte bog under den ene arm.

1) Find x og y af Ligningerne

$$\begin{aligned} (3x + 2y)(8x + 14) + 56xy &= (x + 3y)(24x - 7) \text{ og} \\ \frac{5x + 3y + 12}{3x - 5y - 18} &= 1 \text{ og gør Prøve.} \end{aligned}$$

Som svar på politikernes kritik af undervisningen hævdede Duus niveauet. Eksemplerne er fra årsprøven i 1948.

Forstander Duus var god til at få sine drenge i vej. Disse otte skorpere fra årgang 1949 tæller fra venstre Eiler Rasmussen, skoleinspektør, Torben Grøndahl Larsen, forlægger, Hans Fabrius Frederiksen, præst, Gert Jørgensen, læge, Bent Christensen, dyrlæge, Bjarne Rostvold, fremragende jazztrommeslager, Per Funch Jensen, kontorchef og Knud Burchardt, journalist. Fra samme klasse kom også Helge Therkildsen, magister i nordisk filologi.

I højre hånd holdt han det store spanskkrør, som kun var kendt af ret få udvalgte elever.

Duus var meget vred. Efter en tordnende reprimande måtte synderne stille sig med hænderne støttende på det centrale bords kant og modtage tre slag hver i enden. Det dramatiske optrin sluttede dog før alle slag var fordelt. Et kraftigt hug mod skorpe nr. 41's hærdede bagdel sendte en støvsky af legegårdens støv ud i en lysstråle fra vinduerne mod Randersgade. Det affødte et halvkvalt latterudbrud fra et par elever. Nu kogte Duus adrenalin for alvor over. Med herkulisk styrke leverede han karrierens hårdeste slag mod 41's baller.

Hugget var så hårdt, at det tommetykke spanskkrør sprang i to stykker, næsten et symbolsk tegn på, at tiden var moden til en mere sofistikeret pædagogik.

Drengene bar ikke nag til forstanderen, men de rebelske var ikke kuede. Natten før afgang fra skolen arrangerede klassen en pudekamp. Det var en skik, der for nogle klasser havde været en ret harmløs sidste optræden før afgang fra skolen, men i 1951 kom det til at gå hårdt til. Adgangsdøren til sovesalen blev blokeret af senge, og så gik det løs, uden at autoriteterne kunne trænge ind. For at markere sin særstandard nøjedes klassen ikke med almindelig pudekamp: de skar i kampens hede puderne op og rystede dunene ud, så sovesalens gulv så ud som dækket af sne.

Ellers var 1951 et trist år. Forstanderen mistede sin søde kone, og flere elever kom ulykkeligt af dage. Et par blev taget med i døden, da moderen begik selvmord i fortvivlelse over ikke at kunne byde dem et stabilt hjem efter afgang fra Opfostringshuset.

Musikdrene øver. Den koncentrerede dreng med celloen, Ole Lange, er i dag estimateret professor ved Copenhagen Business School ved Handelshøjskolen og flittig debattør i offentligheden om erhvervsøkonomiske og samfundsmæssige emner.

Til Hellebæk

Efter besættelsen så det sort ud for Det Kongelige Opfostringshus. Krigen og tidernes ugunst havde tappet så meget af egenkapitalen, at staten og kommunen måtte dække skolens underskud på ca. halvanden hundrede tusinde kroner. Skønt bygningerne kun var 65 år gamle, var de så nedslidte, at pudset faldt fra væggene og kalken dryssede fra loftet, når skorperne vendte sig i deres senge. Det blev fortalt, at hvis en lærer råbte lidt for højt, kunne det høres flere gader væk, så dårlig var isoleringen.

Disse forhold var medvirkende til, at myndighederne tog Opfostringshusets skæbne op til fornyet overvejelse. I 30'erne havde der været ambitioner om at hæve undervisningen til realeksamensniveau, men disse tanker, der støttedes af skolens forstandere, skrinlagdes, da et nævn under Socialministeriet i 1941 plæderede for at lade børnehjemsbørn undervise i folkeskolen.

Ideen huede ikke forstander Duus, der i 1943 yderligere led den tort, at Københavns skoledirektør gav udtryk for, at Opfostringshusets undervisning ikke var på højde med undervisningen i de almindelige skolars tre første mellemskoleklasser.

Duus reagerede prompte med at skærpe Opfostringshusets undervisningskrav. Der terpedes engelsk og tysk, men ikke mindst matematik, hvor drengene under hr. Grands eksercits nåede nye højder.

De lærte f.eks. at løse andengrads ligninger, enkelte endog tredjegrads. De drenge, der i 40'erne forlod skolen, stod derfor godt rustede til samfundets udfordringer.

Det kom derfor som et chok, da en særlig kommission under skoleborgmester og folketingsmand Alfred

Bindslev fra Københavns Magistrat den 17. januar 1947 uden varsel anbefalede at nedlægge Opfostringshuset. Drengene tænkes anbragt i Villa Solbakken ved Vestre Kirkegaard, men skulle modtage undervisning andetsteds. Skolen skulle administreres under børneforsorgen.

Protester og splid

Allerede den 18. januar 1947 fremsendte Opfostringshusforeningen en protestskrivelse til magistratens 1. afdeling. Heri hed det, at man ikke havde noget imod, at man flyttede drengene til Solbakken, men man var "bestemt imod", at eleverne fremover skulle have bolig og undervisning hver sit sted. Samtidig stiftede forældrene til de børn, der gik på skolen, sammenslutningen *Opfostringshusets Forældreforening*.

Forældrenes harme gik navnlig på den omstændighed, at forældre og værger havde fraskrevet sig forældremyndigheden til børnene under den forudsætning, at børnene blev optaget som elever med både ophold og undervisning samme sted. To drenge fra skolen skulle sågar på eget initiativ været gået til Christian den Tiende, der i egenskab af protektor for skolen måske kunne hjælpe. Skorperne kom dog ikke i audiens, da majestæten ikke var rask.

Et interview i *Kristeligt Dagblad* 5. februar 1947 afslørede imidlertid, at der var intern spild i det udvalg, som kommunen havde nedsat. Overinspektør for børneforsorgen O.J. Skjerbæk, der siden 1929 havde været formand for skolekommissionen på Opfostringshuset, lagde i interviewet meget vægt på, at man måtte skelne mellem et børnehjem og en kostskole.

Eleverne på Opfostringshuset var ikke "under offentlig Forsorg". Mange af drengene havde en stærk forbindelse med deres eget hjem. Det var især forhold som tab af en eller begge forældre, som var årsagen til, at disse børn var kommet på Opfostringshuset. Efter Skjerbæks mening havde man stadig brug for "en Institution, som paa enestaaende Maade" havde vist, hvilken værdi der lå i at lade skole og hjem arbejde sammen.

Indsigelserne bevirkede, at lukningen blev forhalet. Det var dog kun en stakket frist. Nedlæggelsen af skolen spøjte endnu på rådhuset.

Under ledelse af bankbestyrer og formand for Opfostringshusforeningen Leo Meyersahm satte de gamle skorper alle sejl til. Man rettede henvendelse til regeringen, rigsdagen, borgerrepræsentationen, repræsentanter for erhvervslivet, til arbejdere og arbejdsgivere om økonomisk støtte til at oprette en skolefond.

Med skrivelsen fulgte en række korte indlæg, hvor så fornemme skikkelser som finansminister H.C. Hansen, hospitalsborgmester Julius Hansen, rektor P.H. Bohn fra Sorø Akademi, folketingsmedlem Gerda Mundt, borgerrepræsentationens formand Sigvald Hellberg, professor H.V. Brøndsted, generaldirektør for skattevæsnet, Knud Korst og forstanderen for Christiania Opfostringshus Arve Fjærtøft støttede ideen. I Oslo havde man forsøgt at lægge undervisningen ud i folkeskoleregii, men da det blev en eklatant fiasko, var man igen begyndt at undervise på det norske Opfostringshus.

Ballade på Rådhuset

Den 17. november 1948 stillede Opfostringshusforeningen ved et storstilet møde i Rådhushallen protesterne mod nedlæggelsen til skue. Mere end 1600 mennesker var mødt op, deriblandt undervisningsminister Hartvig Frisch.

I Opfostringshusets skæbnetime i slutningen af 1940'erne, begyndte den konservative skoleborgmester Alfred Bindslev og den socialdemokratiske hospitalsborgmester Julius Hansen åbenlyst at skænde på hinanden i pressen. Bindslev, der ønskede at nedlægge skolen, mente, at det var "en uskreven Lov, at ingen Borgmester blander sig det mindste i Kollegernes Sager". Tegning af Bo Bojesen.

17. november 1948 samlede Opfostringshusforeningen omtrent 1600 mennesker i Københavns Rådhus til et forsvar for deres gamle skole. Blandt talerne var Arbejdsgiverforeningens formand Hans L. Larsen og formanden for De samvirkende Fagforbund (LO) Eiler Jensen. Sidstnævnte sagde bl.a.: "Store værdier går tabt for samfundet, ved at mange børn med gode evner, men fra fattige hjem, ikke har fået en rimelig uddannelse".

Allerede under velkomsttalen blev tilhørerne på første hånd vidne til, at der var gået kommunalpolitik i sagen. Hospitalsborgmester Julius Hansen udtrykte nemlig ønske om at bevare Opfostringshuset, men det skulle være i pagt med moderne skoletanker, der ikke just havde været i drivhus i Opfostringshuset. Dette fik skoleborgmester og Opfostringshusets øverste chef Alfred Bindslev til demonstrativt at rejse sig og forlade salen. Bindslev var om nogen manden bag planen om at nedlægge Opfostringshuset. Episoden fandt dagen efter vej til lederspaltten i *Information*. Avisen hæftede sig især ved, at Bindslev efter mødet havde udtalt, at det var "en uskreven Lov, at ingen Borgmester blander sig det mindste i Kollegernes Sager". Yderligere havde Bindslev over for nogle borgerlige aviser efterladt et indtryk af, at Julius Hansen skyldte ham en undskyldning.

Information mente, at det måtte være omvendt, for selvom Julius Hansen måske havde været tilhænger af den "bindslevske Plan", havde han vel lov til at lade sig "overbevise af Begejstringen" hos gamle skorper og ændre sin opfattelse. "Kun de højtestaaende Vis-mænd og de lavestestaaende Narre forandrer aldrig Mening".

Men tilbage til den store aften i Rådhushallen. Skorperne underholdt med sang og gymnastik. Hovedtalerne var Arbejdsgiverforeningens formand, fabrikant Hans L. Larsen og formand for De samvirkende Fagforbund (nuværende LO) Eiler Jensen. De sagde begge pæne ord om Opfostringshuset og den måde, hvorpå skolen opdragede ungdommen til ansvarsbevidsthed og pligtfølelse. Derudover talte medlem af skolekommissionen, den socialt engagerede Gerda Mundt og elevfor-

eningens formand Leo Meyersahm. Sidstnævnte bad indtrængende alle om at yde finansiel støtte til skolefonden. På aftenen indkom de første 5.000 kr.

Ar på sjælen

Det var ikke alle gamle elever, der kunne begribe den glæde, som mange gav til kende over for deres tid på Opfostringshuset. Før mødet i Rådhushallen skrev en tidligere elev, Helge Lyksgaard, i et læserbrev den 18. oktober 1948 i *Social-Demokraten*, at han havde ganske andre minder. Det var ikke første gang, Lyksgaard var ude med kritik af den hårdtslående pædagogik, der blev praktiseret på skolen.

Helge Lyksgaard havde været indskrevet 1917-1921. En tid som han nødigt talte om, en tid hvor spanskrøret sad løst, og skolen var befolket af lærere "som man bagefter forstår var udpræget sadistisk indstillet". Det var ikke kun årene på skolen, som Helge Lyksgaard anså for at være temmelig slemme. Efter konfirmationsalderen udskrev Opfostringshuset drengene til "samvittighedsløse arbejdsgivere", uden nogen former for beskyttelse. Lyksgaard kendte flere eksempler på forhenværende elever, der var gået i hundene, men det skrev aviserne ikke noget om. Hans ærinde var ikke at nedlægge Opfostringshuset, men en opfordring til nytænkning af den pædagogiske praksis.

Skolen burde fravige den skolemestermentalitet, som en stor del tidligere skorper sværmede for som "gamle fine traditioner". De gjorde mere ondt end godt. "Gudsord og bibeltekster" kompenserede aldrig for kærlige og kvalificerede lærerkræfter.

Helge Lyksgaards indlæg var et lille skvulp i en næsten 30 år lang diskussion, der blandt andet inspireret af Sigmund Freuds psykoanalyse gik ud på at afprøve nye

pædagogiske tanker. På trods af, at debatten rasede i datidens aviser og specialtidsskrifter, satte den ingen synlige spor på Opfostringshuset.

Indsamling og afklaring

Udviklings- og skolepsykologi havde ikke stået højt på dagsordenen i Opfostringshuset, men midlerne steg støt og roligt i skolefonden. De gamle skorper havde sat sig som foreløbigt mål at indsamle 50.000 kr. I sommeren 1950 nåede man ca. 20.000 kr.

Opfostringsforeningen afholdt forskellige arrangementer, der skulle få det til at skæppe i kassen. I august 1950 spillede to udvalgte hold fra de københavnske stævneklubber en velgørenhedskamp i Idrætsparken. Scoopet var en af superstjerne i italiensk fodbold, den tidligere skorpedreng Carl Åge Præst, men hans deltagelse blev forpurret af kontraktlige forpligtelser med hans klub Juventus. Alligevel gav kampen en del penge til skolefonden, da adskillige store virksomheder annoncerede i kampprogrammet. Visse gav endog et større beløb end reklamen kostede. Andre bidragsydere til fonden var de københavnske smede, der indsamlede lidt over kr. 7.000.

Senere arrangerede foreningen en gymnastikopvisning. Her gav de unge skorper prøver på deres smidighed, efterfulgt af yndefuld damegymnastik. Danmarks-mesteren i øvelser i barre, Freddy Jensen, afsluttede opvisningen.

Ildhuen i Opfostringshusforeningen fejlede ikke noget, men på hvilken måde skulle man anvende skolefonden? Et kommunalt forslag om at lægge Vajsenhuset og Opfostringshuset sammen var mildest talt ikke populært. Senere overvejede man at bygge en ny skolefløj i forstandernes have i Randersgade.

Alt dette blev ikke til noget, da det kom frem, at staten var parat til at sælge Schimmelmans gods Hellebækgård, der var blevet beslaglagt i forbindelse med retsopgøret efter besættelsen.

Borgmesteren for 1. magistrat, den konservative Ove Weikop, der var trådt til som borgmester i september 1951 efter Alfred Bindslevs afgang, aflagde i oktober 1951 besøg på Hellebækgård. Ove Weikop havde sat sig for, at spørgsmålet om Opfostringshusets fremtid skulle ud af verden, så skolen kunne fejre 200-års jubilæet i 1953 under ordnede forhold. Det, han så den oktoberdag i Hellebæk, var ikke opmuntrende. Især bygningerne var faldefærdige. To forhold talte for at gå videre med anliggendet: Beliggenheden og den omstændighed, at staten var villig til at sælge ejendommen meget billigt. Det satte skred i sagerne.

Opfostringshusets faste arkitekt Aage Rafn, der som ung havde assisteret ved den kunstneriske projektering af Politigården i København, fik til opgave at foranstalte undersøgelser og opmålinger i Hellebæk. Rafn tegnede en smuk ny skolebygning, som var i slægt med hans berømmede bornholmske jernbanestationer, og som arkitektonisk føjede sig naturligt ind i omgivelserne.

Det viste sig, at skolen kunne etablere et samarbejde med den lokale landsbyskole, hvorved skorperne fik adgang til en gymnastiksal, mens et antal børn fra Hellebæk til gengæld kunne modtage mellemskoleundervisning på Opfostringshuset. Dette arrangement gik godt i spænd med, at man ved vedtagelsen af skoleloven af 1937 udtrykkeligt havde haft til hensigt at nærme undervisningen i landsbyskolen til den, der blev tilbudt i byerne, hvilket de færreste landkommuner havde nået at opfylde i 1950.

Drøftelserne om købet foregik i det særlige Hellebækgård-udvalg i Finansministeriet. Her fik Opfostrings-

huset megen opbakning fra Direktoratet for Særforsorg og af én af skolens standhaftige lansedragere, overinspektør Skjerbæk fra Børneforsorgen. Det førte til, at Ove Weikop – kun et par måneder efter den første besigtigelse af Hellebækgård - i december 1951 kunne slutte aftale med ministeriet om at erhverve hovedbygningen med et tilliggende på ca. 24.000 m² fra 1. januar 1952 for en sum på 120.000 kr. Senere købte Opfostringshuset Strandhuset i Hellebæk for at indrette funktionær- og lærerboliger.

Forstander Ove Nelsson (1905-1962) med fru Ellen (1913-2003). Nelsson havde fra tidligere job erfaring med livet på en kostskole. Hans idé var, at skorperne skulle opfatte Opfostringshuset som et andet hjem. Hertil behøvede han en lærerstab, som kunne tage ansvarlig stilling til selv dagens allermindste detalje. Det fik han og i tilgift en tilfreds og entusiastisk lærergruppe.

200 år

Hellebækgård, der er lige så gammel som Det kgl. Opfostringshus, stod nu over for en ny æra. Optimisterne drømte om, at Opfostringshuset skulle blive de fattige børns parallel til Herlufsholm eller Sorø Akademi. Indretningen af Hellebækgård nåede op i nærheden af 1.500.000 kr., hvoraf de fleste kom fra salg af ejendommen i Randersgade og optagelse af prioritets- og boliglån. Skolefonden, som Opfostringsforeningen havde oprettet, nåede op på 52.131 kr., og der blev bevilget penge fra Arbejds- og Socialministeriet til indkøb af inventar. Senere mente den økonomisk bevidste borgmester Weikop, at man godt kunne have ladet en bulldozer feje Hellebækgård i Kattegat og bygget noget nyt, så bekostelig blev affæren.

Forstander Karl Duus tog ikke turen med til Hellebæk. I juni 1952 sagde han op. Det var ikke nogen hemmelighed, at den 67-årige Duus ikke havde været enig i kommunens dispositioner vedrørende Opfostringshuset, men på den anden side bekom Duus' opsigelse kommunen vel, da det næppe havde været meningen, at den aldrende forstander skulle være igangsætter af det nye skoleprojekt. Kommunen ansatte cand. mag. Ove Nelsson, der havde erfaringer med kostskoleelever fra tidligere job på Stenhus Kostskole i Holbæk og Helsingørsk- og Realskole.

Den 13. august 1953 rykkede skorperne ind på den nyrenoverede Hellebækgård. På det tidspunkt var der stadig fjorten dage til den officielle indvielse, som der var en smule røre om, fordi kommunen havde begrænset gæstelisten således, at der ikke var plads til alle gamle skorper. Direktøren for magistratens 1. afd., Sigurd Thorsen, sagde i den anledning til *Ekstra Bladet*; "Vi har inviteret formanden for de gamle elever, den samlede

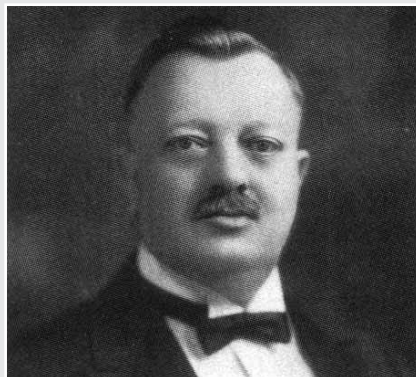

Ved Opfostringshuset 200 år jubilæum i 1953 havde kongeparret fundet vej til et festklædt Hellebæk. Kong Frederik og Dronning Ingrid blev modtaget af forstander Nelsson og borgmesteren for 1. magistrat tidligere handelsminister Ove Weikop. Efter den officielle del fik majestæterne en uformel rundtur på skolen.

bestyrelse og alle æresmedlemmer ... men naturligvis kan vi ikke have hele flokken af gamle elever".

Det blev en minderig og munter dag i Hellebæk. Frederik IX og Dronning Ingrid havde meldt deres ankomst til Opfostringshusets indvielse. Fra de tidligste

En af de gamle skorper, der havde fået adgang til indvielsen af Hellebækgård i 1953, var den 79-årige Axel Gundel. Han var kommet den lange vej fra Chicago i USA, hvor han i 1920 havde dannet en skorpeklub med 40 medlemmer. Han havde gået på skolen 1885-89 og kom siden i købmandslære, hvor han måtte slide i det fra seks morgen til ti aften. Tilskyndet af de resultater, som andre arbejdere havde opnået med deres fagforening, var han i 1897 med til at danne Dansk Handels- og Kontor-medhjælperforbund, hvis første formand han blev i 1900. Tiden derefter blev behård for Axel Gundel. Højrepressen kaldte ham "en ung Fusen-

Axel Gundel, medstifter af Dansk Handels- og Kontor-medhjælperforbund, måtte i 1910 emigrere til USA, fordi han var blevet blacklistet af adskillige danske arbejdsgivere.

tast" med farlige revolutionære planer. Det stoppede imidlertid ikke tilgangen til HK. Succesen med at organisere funktionærerne gav dog et personligt bagslag. Axel Gundel kom på "den sorte liste", og da han til sidst ikke kunne få arbejde nogle steder, gjorde han som andre ordførere i arbejderbevægelsen før ham. Han pakkede sit grej og rejste til Amerika. Det var i 1910. Efter Gundels død i 1958 blev der oprettet et mindelegat med en grundkapital på kr. 100.000, som gav svært stillede børn, hvis far eller mor var eller havde været medlem af HK, en hjælpende hånd. Det kom senere mange Opfostringshusdrenge til gode.

morgentimer smældede flagene fra huse og offentlige institutioner. Bøssemagergade og Strandvejen var omdannet til en flagallé. Alt, hvad der kunne krybe og gå, var på benene, børnene havde fri fra skole, alle flokkedes foran Hellebækgård. Efter den officielle indvielse fik kongeparret en uformel rundvisning i det istandsatte palæ, hvor forstander Nelssons kone, Ellen Nelsson, havde sat sit stilfulde præg på indretningen. Derefter modtog de royale en historisk procession bestående af festklædte Hellebækborgere på trappen ud mod parken.

Halvtredserne in memoriam

Tit og ofte er 1950'erne blevet skildret som et trøstesløst og gråt årti, præget af efterkrigstraumer, kold krig og atomangst, fattigt på materielle goder og fortsat omklamret af forslidte normer og spidsborgerlige idea-

ler. 50'erne var dog også et tiår med påvirkningerne udefra. Fjerne begivenheder blev hurtigt samtaleemner ved landets spiseborde og nåede landhandlernes diske få uger efter, at de havde fundet sted. Halvtredsernes unge er senere blevet kaldt *den tavse generation*, men den karakteristik er ikke fuldgylidig.

I midten af 1950'erne opstod begrebet teenager i USA. Teenagerne havde deres egen tøjstil, deres egne film, tegneserier og musik. Smarte reklamefolk rettede markedsføringen mod de unge. Reklamerne blev på én gang mere påtrængende med stærkere brug af billeder og mere indirekte ved at forbinde købet af varen med en livsstil.

Førhen havde konfirmationen markeret barnets overgang til de voksnes rækker. I takt med den stigende velstand i slutningen af 50'erne begyndte konfirmanden at få knallert og stereoanlæg i stedet for den bløde her-

Den store klokkestabel, der blev anvendt til at ringe drengene sammen, er skænket af de gamle Skorpers forening. Den er fremstillet af gammelt tømmer fra sydfløjen. På billedet ses Skorper i skoleuniform og festklædte piger fra indvielsen.

rehat, som tidligere havde symboliseret indvielsen til voksenrollen. I 1958 udkom Klaus Rifbjergs *Den kroniske Uskyld* og Leif Panduros *Rend mig i traditionerne*. Begge bøger repræsenterede et populært tema i tiden, den svære overgang mellem barn og voksen, tilpasning eller mangel på tilpasning til et voksensamfund, som var menneskeødelæggende, og som man blev sindssyg

af. Livet var dog, som det blev påstået, ikke kun en jammerdal. Uagtet at dele af teenagekulturen bevægede sig mod et oprør over for den færdigsyede og monotone voksentilværelse, forblev de fleste alligevel tro over for forældrenes livsværdier.

Livet på en kostskole

Men hvad var det så for en opdragelse, som Opfostningshuset kunne tilbyde i en tid, hvor nyt og gammelt så småt var begyndt at komme i karambolage? Som nævnt havde forstander Ove Nelsson erfaring fra kostskoleverdenen. I det skrift, der udkom i forbindelse med 200-års jubilæet, havde han et indlæg, en form for indtrædelsestale, hvor han omtalte både fordele og ulemper ved kostskoletilværelsen.

Det lå Nelsson dybt på sinde at understrege, at lige meget hvor god en kostskole var, så var den kun en erstatning for hjemmet. Ikke desto mindre var det sådan, at utallige forhold, som man ikke selv var herre over, kunne gøre kostskoleopholdet til den eneste og bedste løsning for et barn. Den nærmeste skole kunne ligge for langt væk, faderen eller moderen kunne være for travlt optaget af deres arbejde til at kunne tage sig af barnets opdragelse. De kunne være alene-forældre, eller der kunne være tale om et enebarn, som trængte til at være sammen med andre børn. Eller man kunne have svært ved at finde sig til rette i den skole, hvor man gik.

Endvidere kunne en hel del børn, når de havde nået en vis alder, have godt af, "ja, ligefrem selv ønske" at komme bort fra de hjemlige forhold og i fremmede omgivelser at lære den planmæssighed, som altid måtte herske, hvor mange er samlet, og som skulle være nogle af de fordele et kostskoleophold gav.

Men når mange mennesker var samlet et sted, var der også risici. De ældste og største elever kunne have tendens til at kommandere med eller endog terrorisere de mindste. Få uheldige personer kunne hurtigt forgifte eller forrå adfærden og ånden på en kostskole, og der var altid farer for, at en troskyldig eller umiddelbar dreng faldt i med uvorne elementer.

Nu og da hørte man det synspunkt, at børn måtte lære at stå på egne ben, men selvom det var en del af kostskolefilosofien, måtte det ikke tage overhånd. Man kunne ikke blot, som man gør med en hund, kaste børn ud på det dybe vand for at lære dem at svømme. Det ville til alle tider være de voksnes ansvar at have et vågnet øje med de farer, der lurede.

Selv om kostskolelever havde en anden baggrund end de fleste, fik de mange ting med, som de kunne

Efter sommerferien 1953 rykkede skorperne ind på den nyrenoverede Hellebækgård. Skolen er næsten lige så gammel som ejendommen. Hellebæk var stedet, hvor der for 250 år siden blev fremstillet våben under generalkommissær Stefan Hansens ledelse, og det var ham, der i 1747 lod gårdens hovedbygning opføre. Fra 1768 ejet af den Schimmelmanske slægt.

bruge senere hen i livet. Forstander Nelsson fremhævede som nogle af de mest markante karaktertræk: selvsikkerhed, objektivitet, praktisk flair, ordenssans og præcision. Oveni fik skorperne forståelse for samhørighed med andre, udvikling af fællesskabets ånd og dermed en forståelse af den enkeltes ansvar over for helheden.

Optagelseskriterierne

Når forældre eller værger havde taget stilling til, om de ønskede deres barn på Opfostringshuset, ventede selve optagelsesbetingelserne, som barnet skulle igennem for at komme gennem nåleøjet. Aldersmæssigt skulle man være 10-12 år og have dansk indfødsret. Ansøgningen måtte indeholde udførlige og korrekte informationer om drengen, hans forældre og de forhold, hvorunder de havde levet. Dertil kom, at man skulle vedlægge dåbs- og koppeattester samt en lægeerklæring om, at drengen var uden legemsfejl og fuldstændig sund og frisk.

Hvad angår drengenes fagkundskaber, stillede optagelsesprøven ikke større fordringer, end hvad en "virkelig flink elev ved udgangen af folkeskolens 5. klasse kan opfylde". I henseende til skriftlig og mundtlig dansk skulle eleven kunne skrive et stykke diktat uden grove fejl og være nogenlunde øvet i at fremstille i skrift et fortalt eller langsomt forelæst fortællende stykke, som

ikke var synderligt langt, og hvis sætningsopbygning og indhold var letbegribeligt. Derudover skulle aspiranten tydeligt og sikkert kunne læse gotisk skrift og kunne skildre indholdet af et efter hans fatteevne afpasset stykke, ligesom han skulle kende hovedleddene i en sætning og de vigtigste ordklasser og deres bøjning.

Inden for regning skulle ansøgeren med sikkerhed kunne den lille tabel og have færdighed i at løse opgaver i de fire regningsarter med benævnte og ubenævnte tal, og desuden kunne anvende de fire regningsarter på simple opgaver i reguladetri. Hovedregning skulle man kunne udføre sikkert og hurtigt med mindre tal. Eleven skulle kunne fortælle sammenhængende og fornuftigt om, hvad han de sidste år havde lært i bibelhistorie, historie, naturhistorie og geografi samt give prø-

ver på en til hans alder svarende opfattelsesevne og tænksomhed ved besvarelse af små spørgsmål og opgaver. I disse prøver skulle aspiranten gennemsnitligt opnå mindst mg minus.

Dagligdag og undervisning

Til trods for, at der havde været en større udskiftning i personalestaben siden Randersgade, lagde hverdagen på Opfostringshuset sig fortsat op ad de gamle dyder og skikke. Ud af elleve ansatte i 1955 var det kun forstander Nelsson og frue, overlærer E.V. Porsvig, inspektionshavende lærer Jørgen Ankerstrøm og økonoma frk. E. Iversen, der var taget med til Nordsjælland. Fra 1955 til 1960 lå elevtallet stabilt omkring 80, mens dagelevtallet lå mellem 17 og 24.

Drengene blev vækket kl. 6.20, hvorefter de i pæn ro og orden måtte udføre deres morgentoilette. Morgenmad blev serveret kl. 7.15. Kl. 7.45 begyndte dagens undervisning med obligatorisk morgensang i skolens lange forhal. Her lagde forstander Nelsson selv tonen an. På trods af, at en hel del elever ikke brød sig om forstandernes enevældige ledelse af morgensamlingen, fik de alligevel lært den danske sangskat. Kl. 10.10 var der frokost, der bestod af de traditionsbundne skorper – tykke rugbrødshumbler med fedt og ost. Kl. 13.10 blev middagen serveret, og kl. 13.45 begyndte dagens praktiske arbejde. Der var især rift om det ansvarsfulde

Da Opfostringshuset i 1880 flyttede til Randersgade, udtalte daværende skoleborgmester H.N. Hansen, at det, drengene trængte til, var "solskin, grønne træer, fuglesang og en stump af det blå hav". Østerbro blev imidlertid kraftigt udbygget i de følgende år, så det var hurtigt slut med rekreative områder og havudsigt. Det og en del mere fik drengene i rigt mål efter at være flyttet til Hellebæk.

hvert som klokker, det gav prestige at ringe ved alle samlinger, mens skopudsning og at luge bede lå længe-re nede på listen.

Fra kl. 14.45 til 15.45 var der afsat tid til fritidssystemer, såsom fodbold, aktivitet i hobbyrummet, musikudfoldelse, eller man kunne uden lærernes viden være stævnet til møde på Røverborgen, hvis man havde forbrudt sig imod drengenes interne uskrevne regler. Kl. 16.00 var der lektielæsning, hvor de dygtigste elever kunne prøve deres ræsonnementer af på den tjenstgørende lærer, mens andre skorper terpede. Kl. 18.30 var der aftensmad. Kl. 20.00 blev der sunget aftensang for de mindste, fulgt op af aftensang for de store kl. 21.00. Derefter var det sengetid.

Drengenes dage var således præget af systematik, som det havde været sædvane på Opfostringshuset i over 200 år.

Men med hensyn til undervisningsmetoderne var der trods alt sket noget. Ikke mindst tegneundervisningen var blevet ny og medrivende, efter at Alex Willadsen var blevet ansat i september 1953. I en samtale med *Helsingør Dagblad* i 1955 i forbindelse med en lille udstilling af skorpernes tegninger, fastslog Alex Willadsen, at den hidtidige "stive tegneundervisning" udelukkende var en forskole til Teknisk Skole.

Den populære Sivermor, økonoma Elisabeth Iversen var en af de ansatte, der tog turen med til Hellebæk. Hun blev ansat på skolen i 1917 og virkede frem til 1956.

Facettet var også derefter, man kvalte tidligt al original skabertrang i barnet. Allerede i 1920'erne havde pionerer gjort opmærksom på, at tegneundervisningen måtte ind under frie former, uden at det var slået an. For Willadsen var det et stort øjeblik, når en elev lod være med at male himlen blå. Tegnetimen skulle være "det åndehul i undervisningen", hvor eleverne kunne få afløb for deres kunstneriske sider. Metodikker som disse var ikke normalt på det tidspunkt, fx kom formning først på den almindelige folkeskoles skema med Skoleloven af 1958.

Drengene fik også vist deres kreative sider ved de årlige skolekomedier, som forstanderen instruerede med stor entusiasme. Det skal være uførtalt, om Nelsson havde en særlig evne for typecasting, eller om han fandt de rette teaterstykker, når han havde de rigtige personligheder. Flere af skuespillene kom tilmed på turné. Det var en stor aften, da eleverne, til fordel for nogle børn fra Tibet, der var indlogeret hos en Aalsgårdeborger, opførte Georg Bernard Shaws *Pygmalion* på Hotel Marienlyst. Dertil kom at skolens julespil blev spillet i egnens sognekirker med enkelte afstikkere til Jesus Kirken i København og til Toftlund i Sønderjylland.

Hænderne over dynen

Som nævnt indvarslede 1950'erne en ny tid. En tid, som eleverne i glimt fik kendskab til.

Forfatteren og eventyreren Troels Kløvedal, der var indskrevet på skolen 1955-1958 som Troels Erichsen, fortæller i bogen *Den Tynde Hud*, at "Ankerstrøm havde en kæreste, som vi diskuterede på sovesalene, dels var hun smuk og overnattede hos ham, uden de var gift, men lige så meget, fordi parret var et bevis på den nye tid, vi skulle ind i, når vi engang kom ud fra

Udklippene med Carl Aage Præsts præstationer i italiensk fodbold fylder meget i Opfostringshusets skrapbøger. Drengene kunne dog også selv. I 1956 blev det såkaldte Skorpehold fra Helsingør Idrætsforening junior sjællandsmester ved at slå Stenlille med hele 5-2. Holdet: Forreste række fra venstre Per, Edward og Finn. Mellemste række: Frank, Karsten og Ole. Bageste række: Holdleder Kn. Simonsen, Peter, John, Boye, Otto og John Ollerup.

skolen. Han kørte på motorcykel, og der lød jazzmusik fra hans lejlighed for enden af sovesalsgangen, og den var indrettet helt anderledes moderne end de gamle læreres. Den var også tilgængelig for besøg, når vi havde sorger. De gamle lærere lod os kun dårligt kikke ind ad deres døre. Han var den eneste lærer, ufortalt af nogen, der vidnede om tidens lysere moralbegreber, og vi var klar over, at han var foregangsmanden. Han kunne pludselig også samle en hel sovesal inde i sin lejlighed, når vi havde vasket os og sad i vores pyjamas. Så læste han en bog eller uddybede naturvidenskabelige spørgsmål for os, og jeg husker, jeg fik ham til at fortælle om stjernehimlen".

Alt taget i betragtning var autoriteterne dog endnu klart definerede. Det gjaldt for Opfostringshuset, som det gjaldt for det omkringliggende samfund.

Fra Gud, konge og fædreland over chefen, værkføren, skolelæreren og sjakbajsen til faderen som familiens overhoved. Denne hakkeorden var skorperne vel vidende om. De vidste også, at overtrædelser af de regler, som forstander Nelsson havde stukket ud, var ensbetydende med sanktioner.

Som alle raske drenge gik skorperne nødtigt glip af en pudekamp i sovesalen. Hvis det blev opdaget i tide, blev de kaldt op en time eller to tidligere end normalt for at slette sporene efter nattens løjer. I det hele taget var

Forstander Nelsson fortsatte traditionen fra Randersgade med en årlig skolekomedie. På plakaten var stykker som *Genboerne*, *Familietvist* og *Pygmalion*. Drengene var også på en årlig teatertur med skolen, her gjaldt den tidligere forstander Holten Lützhöfts ord om teaterstykker stadigvæk: "Hvad forlystelser angår, kan det jo være meget godt, at drengene engang imellem ser et godt og passende stykke på et af vore teatre, men det må bestemt forbydes dem at gå i varietéer og revyteatre; hvor de lærer tarvelige viser og slibrige vittigheder".

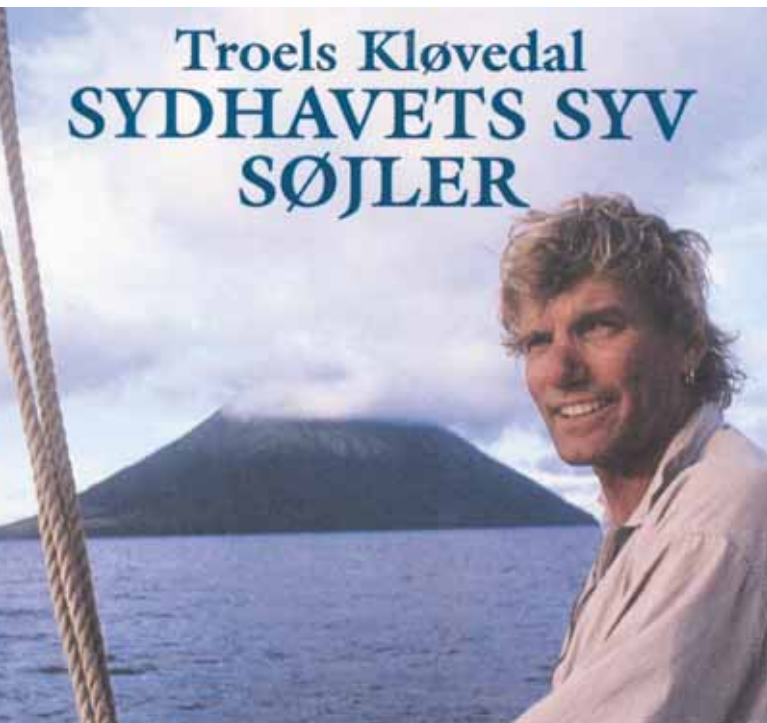

livet på sovesalen både af det gode og det onde. Skorpernes gensidige fortrolighed blev ofte sat på prøve. Hvis der var nogle, der havde været lidt for åbenhjertige om delikate emner som piger, kunne det hænde at hele

sovesalen blev informeret om, hvem man var brændt varm på. Eleverne hjalp dog også hinanden. Mangen en regneopgave eller stil er blevet skrevet af i en lomme-lygtes skær i vindueskarmen i sovesalen.

For de større drenge, der var kommet i puberteten, betød sovesalen, at de ikke havde nogen former for privatliv. Da en dreng blevet taget på fersk gerning under dynen med et blad med letpåkledte piger, var der ingen be-be. Måske var onani ikke længere legemlig ruin og sjælelig fortabelse, men at være i besiddelse af smudslitteratur blev betragtet som afvigende adfærd. Det blev behandlet derefter med et antal svirp med spanskkrøret.

Troels Kløvedal fortæller en sammenlignelig historie om tidens seksualmoral. Under konfirmationsforberedelsen opponerede han mod præstens påstand om, at man fik vanskabte børn, hvis man var sammen med en pige, når man var fuld. Det fik til følge, at han måtte gå alene op til en speciel konfirmation, idet præsten ikke ville have noget at gøre med en så frimodig dreng.

Globetrotter og foredragsholder Troels Kløvedal mindes Opfostringshuset med blandede følelser.

Det sindige stilbrud

1960'erne blev ikke bare et decennium. Det blev et begreb, som blev fortolket og vurderet meget forskelligt. Danmark fik som nævnt fra slutningen af 50'erne del i den højkonjunktur, der som en bølge skyllede hen over den vestlige verden. Herhjemme medførte det en ledighed på mindre end 4%. Samtidig blev biler, tv, hårde hvidevarer og charterrejser stadig fleres hverdag.

Velstandens årti, som 1960'erne er blevet døbt, begyndte imidlertid ikke så festligt for Det kgl. Opfostringshus. Det kom som et slag for alle på skolen, at den 56 år gamle forstander Ove Nelsson i august 1962 omkom ved en tragisk drukneulykke. Siden 1952 havde han faderligt ledet udviklingen på Opfostringshuset, hvor især udflytningen fra København var sket med sikker hånd. Som konstitueret forstander indsatte Københavns Kommune overlærer E.V. Porsvig, der havde været ansat på Opfostringshuset siden 1944.

Det var dog kun en midlertidig løsning. 1. april 1963 tiltrådte tidligere lærer, Jørgen Ankerstrøm, der havde været tilknyttet skolen fra 1951 til 53 og igen fra 1954 til 58, som ny forstander. Ankerstrøm stammede fra

små kår på landet, hvor hans far havde været friskolelærer. Efter at have forladt Opfostringshuset i 1958 havde Jørgen

Ankerstrøm haft kommuneskoleansættelse i Korsør og Roskilde. Med sig til Hellebæk havde han sin kone, sundhedsplejerske Grete Ankerstrøm. Hun fik job som inspektrice med ansvar for skolens interne organisation.

Skoleloven af 1958

Da trekantsregeringen bestående af Socialdemokratiet, Det radikale Venstre og Retsforbundet kom til magten i 1957, blev det aktuelt at føre en ny skolereform igennem. Den radikale undervisningsminister Jørgen Jørgensen, der også var manden bag skoleloven af 1937, tog fat, og i maj 1958 var den nye skolelov en kendsgerning.

Man fastholdt de kun syv års undervisningspligt, men nedlagde mellemskolen, der ofte havde været tilknyttet gymnasierne – skorperne havde dog siden 1953 haft mulighed for at tage en mellemskoleeksamen på Opfostringshuset - i stedet indførte man i hovedskolen 6.-7. klasser, der gjorde det ud for de to første mellem-skoleklasser. Som erstatning for III. og IV. mellem kom de tre realklasser. Et andet af reformens mål blev nået med ophævelsen af skellet mellem den stråtækte landsbyskole og købstadsskolen. Det betød, at kommunerne fik ansvar for at tilbyde undervisning ud over de lovpligtige syv år. Det skete ikke uden omkostninger.

Under forstander Ove Nelssons ledelse af

I 1963 fik Jørgen Ankerstrøm jobbet som ny forstander. Med sig havde han sin hustru, Grete Ankerstrøm, der blev ansat som inspektrice. Jørgen Ankerstrøm var udmærket klar over, hvad han gik ind til. Han havde været lærer i Randersgade 1950-53 og havde taget turen med til Hellebæk, hvor han havde undervist indtil 1958.

Opfostringshuset nåede undervisningen en høj standard, som gav genklang blandt lokalbefolkningen. Dageleverne kom efterhånden langvejsfra, men skoleloven af 1958 affødte, at Opfostringshuset ikke fik det samme antal dagelever i de to første klasser, fordi 6.-7. klasseundervisningen var lagt i almindeligt folkeskole regi. Nogle forældre fra oplandet valgte dog fortsat Opfostringshuset, når deres børn skulle påbegynde 6. klasse.

I den realklasse, der dimitterede i 1962, fortsatte fem skorper ud af tolv på gymnasium. Af de resterende kom tre i tømrerlære, én blev finmekaniker, én kom i shippinglære, én blev mejerist og én fortsatte på gymnastikskole. Det var et fornemt signal at sende til det omkringliggende samfund og til de næste 10-15 års voldsomme vækst i søgningen til gymnasier.

I 1963 var tendensen den samme. Ud af tretten elever med realeksamen kom seks på gymnasium, to kom i HK-lære, én fortsatte på seminariet, én tog stud. kursus, én blev elektriker, én murer og én maskinarbejder.

Den høje andel af elever, der fortsatte på gymnasium, faldt i løbet af tresserne. Med andre ord fandt undervisningsniveauet et rimeligt leje, hvor alle kunne være med.

Skolen afsatte ikke desto mindre stadigvæk gennemsnitligt flere elever til de videregående boglige uddannelser end landet som helhed.

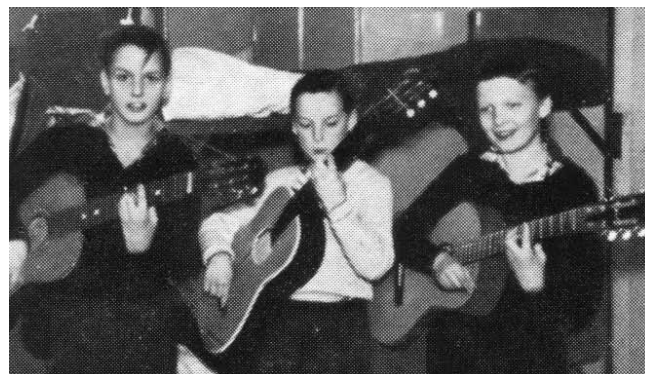
Business as usual – og dog

Det var forstander Jørgen Ankerstrøms intention at videreføre Opfostringshusets grundlæggende filosofi og ånd, og så i ro og mag at lade den gængse samfundsudvikling styre de nødvendige forandringer på skolen. Elevernes dagskema håndhævede Ankerstrøm. Morgen-

sangen blev dog afskaffet. Som helhed fortsatte undervisningen som tidligere. Der skete ikke nævneværdige udskiftninger i lærerstaben. Ud over eksamen var nogle af årets højdepunkter skolekomedierne, hvor der blev spillet klassiske stykker som f.eks. *Abracadabra* af Ludvig Holberg. Julespil og musikmatiné hørte også til de traditioner, som Jørgen Ankerstrøm vedblev med. Her gav musiklærer Preben Kongsbo eleverne lov til at folde sig ud på klaver, blokfløjte, cello eller violin, også selvom de kun kunne *Prinsesse To-finger*.

Påvirkninger udefra tog skolen også med kyshånd imod. I 1963 fik eleverne medindflydelse på undervisningen gennem det første elevråd, hvor Povl Erik Magnessen, nuværende journalist ved DR, blev formand.

Tidens populærmusik trængte sig ligeledes på. I slutningen af 1950'erne havde skolen sit eget skiffleorkester, der underholdt ved forskellige skolearrangementer. Musikken var en blanding af *folk* og *country and western*. På trods af, at den nye musik kunne drive musik-

Sangundervisning har siden forstander Borchs dage i begyndelsen af 1800-tallet haft en høj prioritet på skolen. Drengene kunne også få undervisning på et instrument. Fra slutningen af 1950'erne har der frem for alt været rift om at lære at spille guitar.

I 1967 blev den 12-årige skorpe Torben Breiø udpeget til at trække spørgsmålene i Otto Leisners populære tv-quiz *Telefonen Ringer*. Her ses han omgivet af tidstypiske modeller og et udvalg af datidens materielle goder.

lærer Preben Kongsbo til vanvid, fik drengene fra tid til anden lov til at spille deres egne grammofonplader i musiktimerne.

Så stod den på *Hello Mary Lou (Goodbye Heart)* med Rick Nelson, *Secret Love* med Kathy Kirby eller Billy J. Cramer & The Dakotas debutplade *Listen* fra 1963. De helt store forbilleder var The Beatles og The Shadows, og det var mestendels dem, skoleorkestrene i løbet af 60'erne kopierede i en dansk afart, der gik under etiketten pigtrådsmusik.

At Ankerstrøm heller ikke mente, at tidens toneklang var mange sure sild værd, vidner et dagbogsnotat fra en af de praktiserende musikere Kurt Starlit, elev på skolen 1960-1965, om: "Længere fremme i guitarkarrieren fik jeg at mærke, at skolens nye forstander absolut ikke havde sympati for *pigtråd* og anden underlødige støj. Næh, her var det jazz som duede, og så selvfølgelig klassisk musik, som pr. tradition havde en særlig status. Derfor fik guitarspillet efterhånden karakter af undergrundsvirksomhed."

At pigtrådsmusikken ikke havde første prioritet var ganske rigtigt. Skolen arrangerede dog besøg af andre af tidens populære tonekunstnere, såsom Freddy Albeck. Og lærer Arne Christiansen sørgede senere for, at der til glæde for drengene og byens borgere var rockkoncerter på græsplænen bag Opfostringshuset. På andre områder fik skorperne også et glimt af noget, der havde været undergrund få år før. Trods det at mange af eleverne i samtiden anså besøgene på kunstmuseet Louisiana, hvor de blandt andet så amerikansk pop-

kunst, som duksedrengenes territorium, udviklede de en spæd kunstinteresse, der senere holdt ved.

Lærerkollegiet på godt og ondt

Af de mennesker, man møder på sin vej gennem livet har skolelærere altid stået stærkt i hukommelsen. Måske fordi de hører med til nogle af de første erindringer, hvor forældre, søskende eller familie ikke altid har en plads, men også, fordi man som barn er meget receptiv og åben for de indtryk, som voksne gør, gode eller dårlige. Blandt tidligere elever verserer der mange historier om lærerne ved Opfostringshuset. Uden at opholde sig for lang tid ved emnet er her en mindre karakterstik af de lærerkræfter, som skorperne husker bedst fra midten 1950'erne og 10-15 år frem.

Forstander Jørgen Ankerstrøm, der underviste i

dansk, geografi og naturlære, var i bund og grund en afholdt herre. Han var venlig og retfærdig, men kunne også blive lynende gal, når der var grund til det. Mellem skorperne lød han navnet *Den pinlige*, da det var et af hans favoritudtryk, når noget gik galt.

Blandt de lærere, der går flest historier om, er overlærer Porsvig, der havde eleverne i skrivning, engelsk og geografi. Han havde selv været elev i Randersgade og fortalte gerne drengene anekdoter fra den tid. Før Porsvig blev ansat på Opfostringshuset, havde han haft en karriere som kontorist i forsikringselskabet Baltica. Porsvig var en mand af den gamle skole, han var ret autoritær og talte ikke gudsbespottende eller vulgær tale, og der var bestemt ingen narrestreger i hans timer. Skete det alligevel, var der ingen vej tilbage. Så greb *Øbber*, som var Porsvigs kælenavn blandt drengene, fat i synderens hageskind og begyndte at gnubbe det kraftigt mellem tommel- og pegefinger. Når så eleven stod på det yderste af tåspidserne, afviklede han seancen med en sønderknusende øretæve.

En anden af de lærere, som drengene husker, var cand.mag. K. Leuchenring, der kom til skolen i 1960. Leuchenring var opvokset i Slesvig og underviste i fransk, latin og religion. *Lux*, som han blev kaldt, havde været i de tyske ingeniørtropper under Hitlers felttog mod Sovjetunionen i 1941. Til trods for, at han under krigen kom i russisk fangelejr, var han renlivet kommunist, hvilket han ikke lagde skjul på. Leuchenrings åbne og ikke helt normale væsen gjorde, at han var populær blandt eleverne. Og så gjorde det heller ingen verdens ting, at han var velbevandret i litteraturhistorien.

Overlærer Sigurd Hansen som var en fremragende matematik- og regnelærer og var afholdt af alle. Fx kunne eleverne uden problemer kigge forbi hans hus i Hellebæk, hvis de ikke kunne finde ud af regne- og

matematikopgaverne. Nogenlunde samme karakterstik gælder E.F. Jørgensen, som tiltrådte i 1960, og som underviste i dansk, historie og religion. Han var vellidt for sin rolige og charmerende personlighed.

Den glemte institution

1960 markerer et skel, som på mange måder er en af de mest betydningsfulde historiske delingslinier i Danmark. Historikeren Søren Mørch har med en bibelsk allegori kaldt tiden omkring 1960 for *Syndefaldet*. Dels var Danmark ikke længere et landbrugsland, men endnu mere fordi det offentlige begyndte at påtage sig et stigende ansvar for at passe folks børn.

Op gennem tresserne blev den offentlige sektor udbygget kendeligt, og både der og i industrien havde man brug for kvindelig arbejdskraft. Behovet for institutionspladser til børn, steg nærmest proportionelt med at kvinderne kom ud på arbejdsmarkedet. I 1950 havde 17% af de 25 - 44 årige gifte kvinder erhvervsarbejde. I 1970 var tallet steget til 43%. Antallet af institutionspladser steg i perioden fra 1950 til 1975 fra 30.500 til 139.000.

Samtidig med, at velstanden blomstrede, og flere og flere fik del i de gode tider, blev Opfostringshuset nærmest stedmoderligt behandlet af Københavns Kommune.

I en overenskomst med Københavns kommune fra 1966 hedder det, at Opfostringshuset var "en selvstændig institution under bestyrelse af 1. magistrat". Derfor kan det måske lyde en kende besynderligt, at Opfostringshusets regnskaber ikke befandt sig i 1. magistrat. Bogholderstillingen besatte kommunen inden for egne rækker som et ekstrajob. Da Jørgen Ankerstrøm begyndte på skolen var det ekspeditionssekretær fra

Brandvæsnet, Otto Lippert, der styrede regnskaberne: Han blev senere afløst af kontorchef Ole P. Christiansen fra Torvevæsnet.

Af og til skete det at Opfostringshuset blev taget op af mølposen, især hvis man skulle finde et sted at spare penge midt i forbrugsræset. Af den årsag er det ikke mærkeligt, at Grete og Jørgen Ankerstrøm ikke husker de økonomisk fede år som særligt lukrative for skolen. Da parret kom til skolen i 1963 var det yderst svært at få husholdnings- og tøjbudgettet til at slå til. Nogle af drengene gik til hverdag med pludderbukser og fik kun lov til at gå i fløjlsbenklæder om søndagen. Disse forhold fik Grete Ankerstrøm rettet op på.

Nødvendighedens lov

Et andet problem var de trange pladsforhold. Temaet var egentlig ikke nyt. Allerede ved udflytningen fra København havde der været kritiske røster om pladsforholdene, men de var blevet overhørt, da børnene havde adgang til skov og strand. I tresserne blev spørgsmålet igen nærværende, eftersom de pædagogiske målsætninger ændrede sig mod en større individuel frihed og personlig udvikling.

I 1968 gav Direktoratet for børne- og ungdomsfor-sorg tilsagn om fuld finansiering og underskuds-dækning af en udbygning af skolen, der blandt andet omfattede en gymnastiksalsbygning med fysik- og biologilokaler og en forstanderbolig.

Senere samme år kom RKV-regeringen under ledelse af Hilmar Baunsgaard til magten. Baunsgaards doktrin om *nødvendighedens lov* fik Opfostringshusets varmemester Henning Christiansen, der var tillidsmand for kommunalarbejderne i Helsingør, til at henvende sig til avisen *Aktuelt*, der havde påbegyndt en artikelserie, der

tog urimelige forhold i overflodssamfundet op, efter at den borgerlige regering var kommet til.

Den 15. december 1969 fik offentligheden syn for sagn. Under overskriften "Drengene bliver ødelagt hos os, da forholdene er så elendige", ventilerede forstander Jørgen Ankerstrøm sin utilfredshed med de fysiske rammer på skolen.

Det sociale miljø var efterhånden så belastet af de snævre forhold, at både elever og lærere viste symptomer på stress. De ældste af drengene havde intet privatliv. Der boede aldrig færre end otte på sovesalene. Det var kun ca. tre kvadratmeter til hver, og dertil kom at elevernes eneste private territorium var en seng og et skab.

Jørgen Ankerstrøm var ikke i tvivl om, at det knockoutede nogle af eleverne. "De gennemgår puberteten her, og det er umenneskeligt, at de ikke kan få mulighed for at undslippe flokken på institutionen". Ydermere var der kun en lærer ad gangen til at have øje med de 75 drenge i fritiden og i lektielæsningstimen. Det ligger ligefor, at det ikke gav store chancer for at

USA's krigsengagement i Vietnam var et glohedt debateme i slutningen af 60'erne og i begyndelsen af 70'erne. Den politiske verdensorden ansprede mange til at søge nye veje. 68-generationen befandt sig mestendels på venstrefløjen, og tidens toneangivende bevægelser fandt vej til Opfostringshuset, hvor der på de store drenges sovesal hang en plakat af Lenin.

Coveret til soundtracket til Morten Arnfred og Henning Kristiansens ungdomsfilm *Mig og Charly* fra 1978. Hellebækgård blev anvendt som location i filmen. Enkelte elever havde statistroller. Det var ikke første gang, skolen blev brugt i en film. I begyndelsen af 1970'erne skrev forfatteren Charlotte Strandgaard, på baggrund af samtaler med elever, manuskriptet til kortfilmen *Smil Mand*. Den blev ikke nogen publikumssucces, men filmoptagelserne var et godt undervisningsprojekt, mens de foregik på Opfostringshuset.

klare konflikter via didaktisk metode, når eleverne tilmed ikke havde mulighed for at gå ind til sig selv.

Ankerstrøms forhåbninger om at interviewet kunne sætte gang i byggeriet brast, da Baunsgaard-regeringen i 1970 indførte et generelt byggestop.

Opbrud

Jørgen Ankerstrøms udtalelser til *Aktuelt* om drengenes begyndende intimliv greb fat i en generel tendens i tiden. Fra at have været forvist fra almen opmærksomhed blev kroppen nu anerkendt som bærer af seksualiteten. Kroppen var ikke længere bare et arbejdsredskab eller en sportsrekvisit, men en vigtig del af den personlige mentale udvikling. I slutningen af tresserne og begyndelsen af halvfjerdserne var der i det hele taget mange ting, der havde været i gang længe, som pludselig tog fart.

Ved Opfostringshusforeningens 100 års jubilæum i 1972 viste Jørgen Ankerstrøm sig som en god aflæser af tidens trend. I hans festtale satte han således samtiden i historisk perspektiv ved at drage relevante sammenligninger med 1870'erne. I 1970'ernes begyndelse var der en fornemmelse af, at verden var i skred. Sådan havde det også været 100 år før, hvor forfatterne George Brandes og Henrik Ibsen havde trukket gar-

dinerne til side, så offentligheden kunne få indblik i, hvad der foregik i dukkehjemmenes altmodiske og støvede hjørner.

Den feberagtige uro, der havde eksisteret i 1872, så Ankerstrøm genspejle sig i samfundet anno 1972. Ungdomsoprøret, der var begyndt så fredeligt med paroler om flowerpower, kærlighed og fred, var blevet politisk radikaliseret, og de tidligere drømmere lå nu i gadekampe med politiet, når der blev demonstreret mod magthaverne. Kvindebevægelsen var på frem-march og på ølejr. Det blev antydnet, at den borgerlige kultur stod over for at finde en ny identitet. Også blandt skorper mente mange sig i pagt med den hundrede år gamle Internationale med dens "krav om lige adgang til de materielle og åndelige nydelser". Og i de store drenges sovesal var en væg prydet af Lenins kontrafej.

På Hellebækgård var det ikke kun blandt eleverne, at sporen til en ny tid var begyndt at vise sig. Ordet at opfostre var åbenbart blevet så uforståeligt og antikvetret, at man begyndte at tale om, at skolen skulle skifte navn.

På andre områder blev der også talt om at forny skolen. I interviewet med *Aktuelt* havde Jørgen Ankerstrøm givet udtryk for, at han ønskede en tokønnet skole. Indtil videre var udspillet dog blevet skudt ned af kom-

munen, fordi det krævede en bygningsudvidelse. Der skulle gå en del år, før den første pige rykkede ind som kostelev på Det kgl. Opfostringshus.

Vendepunkt og krise

1972 var et opbrudsår i mere end en forstand. Den 2. oktober stemte danskerne ja til medlemskab af EF, og for Opfostringshuset blev 1972 også et vendepunkt.

I 1970 bestod lærerstaben af folkeskolelærere, en socialrådgiver og en børneforsorgspædagog. Gruppen blev de følgende år forøget med de første socialpædagoger. De indgik stort set på lige fod med lærerne, de skulle kunne undervise i mindst et fag og skulle tage vagter i kostafdelingen. Alt i alt var det af stor betydning, at medarbejderstaben var en samlet enhed, især når der opstod vanskeligheder med de fastboende drenge. At det ikke altid var således, vidner en sag om fra 1972, hvor Jørgen Ankerstrøm over for børne- og ungdomsforsorgen foreslog kun at bruge lærere i kostafdelingen. Det blev hurtigt taget af bordet.

På samme tidspunkt blev der udarbejdet en ny kommunal pædagogisk målsætning, der fik stor betydning for forstanderparret. Tidligere havde det været almindeligt, at det pædagogiske personale kom fra mange forskellige erhvervsmæssige områder, fx forhenværende militærfolk. I Ankerstrøms tid fik det pædagogiske døgnpersonale dog en mere homogen sammensætning, idet man brugte fritidshjems lærere, lærer- og universitetsstuderende samt gymnastikhøjskoleuddannede. Men i forbindelse med ekspansionen inden for det offentlige, blev der i sidste halvdel af tresserne uddannet flere og flere med ekspertise inden for det socialpædagogiske felt.

For at skaffe arbejde til dem og for at højne den

humane standard blev det besluttet, at al personale med kontakt til eleverne skulle have den fornødne uddannelse for at virke på skolen.

Det var vel på sin plads, men intentionerne om at løse op for de stivnede normer og autoritative konventioner betød, at Grete Ankerstrøm blev sagt op. Dermed var den tid forbi, hvor forstandernes kone automatisk var ansat som inspektrice.

Et andet anliggende, som havde verseret siden slutningen af tresserne, fik også en brat afslutning i 1972. I nogle år havde forstanderparret været de sidste ansatte, som boede på skolen. Det siger sig selv, at det ikke hele tiden gik glat. Som nævnt var det i 1968 blevet bestemt, at der skulle bygges en forstanderbolig. Den 10. februar 1972 anbefalede kommunen over for Socialstyrelsen, at man gik i gang med opførelsen af forstanderbygningen senest den 1. april. Den beslutning led dog en krank skæbne, da den skulle op til endelig godkendelse. I en skrivelse fra Socialstyrelsen den 14. juni 1972 hedder det, at de ikke kunne indstille projektet til Socialministeriet eller Boligministeriet, da udgifterne til bygningen ikke måtte overstige omkostningen "vedrørende opførelsen af et typehusbyggeri".

Grete og Jørgen Ankerstrøm måtte altså flytte fra Hellebækgård. Det var ikke kun på Det kgl. Opfostringshus, tjenesteboliger blev inddraget. Det skete over hele landet.

Administrative omlægninger

Begyndelsen af 70'erne var turbulente. Den økonomiske højkonjunktur, der havde kendetegnet de sidste 10-15 år, blev afløst af deflation og arbejdsløshed.

Krisen til trods, blev der plads til væsentlige reformer i samfundslivet. Et historisk vue over folkeskolens udvik-

ling i 1900-tallet viser de accelererende forandringer, Danmark havde gennemgået. Fra J.C. Christensens skolelov af 1903 til Jørgen Jørgensens første skolereform i 1937 gik der 34 år. 37-loven holdt i 21 år, mens skoleloven af 1958 kun blev 17 år. I 1975 indførte Folketinget ni års undervisningspligt. Realskolen blev nedlagt og erstattet af 8.-9.-10. klasse.

Dertil kom, at formålsformuleringen blev ændret fra kundskabstilegnelse til forberedelsen til aktiv samfundsdeltagelse.

I 1975 var der 60 kostelever og 12 dagelever på Opfostringshuset, og der var ansat fem lærere og fem pædagoger. Elevantallet var decimeret med ca. 20 stykker i forhold til 10 år tidligere. Der søgte cirka 50 drenge ind på skolen om året, hvilket også var en mindre reducere.

De fastboende elever havde skolen fortsat forældremyndigheden over, som det havde været siden 1755, hvor de første elever blev indlagt. At Opfostringshuset havde forældremyndigheden var et levn, der var blevet snakket frem og tilbage om i mange år. I 1976 blev der gjort noget ved sagen, således at forsørgerne beholdt forældremyndigheden, mens barnet var indskrevet på skolen.

Forholdet havde to sider, en medmenneskelig og en forvaltningsmæssig. For enlige mødre havde det altid været en alvorlig sag at overgive forældremyndigheden til Opfostringshuset. Administrativt var der dog blevet holdt fast i proceduren, idet skolen så slap for problemet med at inddrive børnebidrag fra forældrene, da den opgave lå under kommunen.

Som helhed blev Københavns Kommune betragtet som en stor grå masse. Til tider opfattede forstanderen sig ligefrem som decideret besværlig, når han henvendte sig til de forskellige embedsmænd, der behandlede skolens sager. Det havde derfor længe været et ønske at få en anden administrativ ledelse af skolen.

I midten af halvfjerdserne var socialdemokraten Børge Schmidt, borgmester for 1. magistrat. I Børge Schmidts lange tid som borgmester fra 1970 til 1978, så man ham kun en enkelt gang på skolen, og da havde han endog været på kursus i nærheden. Skolen havde noget, der kunne minde om et ambivalent forhold til borgmesteren, hvor holdningen til tider var den, at den gamle socialdemokrat ikke skulle have noget i klemme. Han kunne formentlig huske Opfostringshusets tidligere ry som eliteskole for fattige folks børn.

Det blev dog under Schmidts borgmesterperiode, skolen fik den længe tilstræbte bestyrelse, men at den først kom til at fungere optimalt efter Børges Schmidts afgang, er en anden sag.

Bestyrelsen kom til at bestå af borgmesteren og direktøren for 1. magistrat, sidstnævnte havde den direkte kontakt til Opfostringshuset, skoledirektøren for Københavns Kommune, en borgerrepræsentant, en forældrerepræsentant, forstanderen, to personalerepræsentanter og to elevrepræsentanter.

Opfostringshusforeningen ytrede også ønske om at træde ind i bestyrelsen, men det blev ikke til noget.

Nye tider, andre elever

Skolens protektor Dronning Ingrid fik blomster af elev Timme Palsgaard ved indvielsen af den nye skolebygning i 1982. Bagved ses borgmester Bent Nebelong og forstander Jørgen Ankerstrøm.

I 1978 fejrede Opfostringshuset sit 225 års jubilæum. Skolen havde fået en tiltrængt fødselsdagsgave nogle år tidligere. Da en hovedgevinst fra Rundskuedagens lotteri ikke var blevet afhentet, fik skolen 350.000 kr., der sammen med en gave på 40.000 kr. fra en tidligere dagelev blev brugt til at skabe bedre forhold for skorperne. Man ombyggede de tre sovestuer i sidefløjen, således at der nu var seks fire-mands rum. Strandhuset fik en renovering og blev indrettet til bolig for de æld-

ste drenge, så de kunne få et mere selvstændigt liv, uden hele tiden at skulle tage hensyn til de yngre elever.

I 1982 fik Opfostringshuset endelig opfyldt sit ønske om en ny bygning, som rummede en gymnastiksal, undervisningslokaler og et lærerværelse. Siden 1953 havde eleverne brugt gymnastiksalen på Hellebæk Skole, hvilket betød at de indendørs sportsaktiviteter mest havde foregået i skoletiden. Nu var der mulighed for at spille fx volleyball i fritiden.

Den nye bygning blev tegnet af arkitekt Radmilla Filipovic, der med enkelte og elegante virkemidler fik det nye kompleks tilpasset Rafns fløj fra 1953. Den festlige indvielse blev overværet af skolens protektor Dronning Ingrid.

Ifølge forstander Jørgen Ankerstrøm har det gennem hans tid på skolen været tankevækkende, at Opfostringshuset kun har fået foretaget nødtørftige reparationer, når Socialdemokratiet har haft borgmesterposten i 1. magistrat, mens konservative borgmestere har fået sat skub i de store om- og tilbygninger. Om man skal lægge noget videre i det, skal være usagt, men fakta er, at den konservative skoleborgmester, højesteretssagfører Bent Nebelong, der kom til i 1978, viste skolen større interesse end hans forgænger Børge Schmidt.

Dertil kom, at det almindelige samarbejde med Københavns Kommune var begyndt at foregå mere gnidningsløst, efter at skolen fik en fast kontaktperson i kontorchef P.A. Tvede i 1. magistrat.

Tvede, der kom fra et socialt liberalt miljø, og som selv havde gået på Herlufsholm - en skole han ikke så det store lys i - havde muligvis et ønske om, at drengene fra Opfostringshuset skulle have større muligheder i det daglige, end han selv havde haft som barn.

Udslusning til samfundet

Børn og unges forhold var i fokus i slutningen af halvfjerdserne. Der opstod børnegrupper, som krævede respekt for børn og deres rettigheder. Børnemagt blev det kaldt og var egentlig en udløber af generationsopgøret i 1968. En anden og mere vred ungdomskultur stak også hovedet frem. De gik under prædikatet punkere og var et oprør med den politiske tressergeneration, der havde teoretiske svar på næsten alting.

Ungdomsarbejdsløsheden var tårnhøj, hvilket ofte virkede som et ekstra krav til de unge. Så godt som ingen forlod skolesystemet før efter ni år. De fortsatte enten på gymnasiet eller nye uddannelser som HF, EFG eller HH uden dog på nogen måde at være garanteret et job eller optagelse på en videregående uddannelse.

Siden Bernstorffs dage i 1700-tallet har Opfostringshuset med mere eller mindre held forsøgt at være på forkant med samfundsudviklingen. Drengene skulle have en tidssvarende uddannelse, som de kunne anvende, når de kom ud at stå på egne ben. Men hvad var der at se frem til i slutningen af halvfjerdserne? Ingen vidste helt, hvor nationen var på vej hen. En ting var man dog forvisset om: det var særdeles svært at få et job.

Op gennem halvfjerdserne havde der været en lang debat om Opfostringshusets fremtid. Den dumpede engelsk- og historielærer Christian Jelstrup midt ind i, da han blev ansat i 1975. På det tidspunkt syntes han ikke, at skolen var synderlig fremskridtsvenlig, men man skal også have in mente, at Jelstrup kom fra et væsensforskelligt skolemiljø på Humlebæk Lilleskole, hvor progressive pædagogiske tanker havde teten.

Den autoritære praksis var blevet afløst af en fri opdragelse. Eleverne skulle medvirke aktivt i undervisningen gennem fx gruppearbejde, ikke blot lytte til læreren. Disse metoder vandt efterhånden gehør på Skorpeskolen.

Her fulgte man den gældende folkeskolelov. Undervisningen var tilrettelagt således, at den førte frem til folkeskolens afgangsprøve efter 9. klasse og til folkeskolens udvidede afgangsprøve efter 10. klasse.

Drengene blev undervist i fem klasser, hvor gennemsnittet var 14.4 elev pr. klasse. Der var altså gode muligheder for en koncentreret og moderne undervisning.

Timerne ikke var kursus-delt, og alle fik tilbudt det samme stof. Ydermere tilstræbte skolen et så varieret udbud af frivillige valgfag som muligt, de mest populære var idræt, datalære, musik, hjem-, arbejds- og filmkundskab. I 10. klasse havde fransk den største søgning.

Da man betragtede skole og fritid som to sider af samme sag for udviklingen af "den enkelte elev til en alsidig personlighed i en social sammenhæng", havde man delt målsætningen for skolen op i tre faser:

- 1) I 6.-7. klasse, den såkaldte indslusningsfase, satsede Opfostringshuset på at give eleverne en nødvendig basis for en evolution "på et højere plan". I såvel skole som fritid blev der lagt vægt på processer, der fremmede personligheden følelsesmæssigt, socialt, fysisk og intellektuelt. Fritiden var i den fase temmelig struktureret med praktiske gøremål og med pligt til at tage del i aktiviteter, som eleverne selv var med til at planlægge.
- 2) 8.-9. klasse blev betragtet som en videreudvikling af indslusningsfasens målsætninger. Drengene skulle i øvrigt opnå en forståelse af yngre kammeraters situation, ligesom de skulle få et naturligt og respektfuldt forhold til det modsatte køn. Endvidere blev de stillet over for en række udfordringer, der skulle bevidstgøre dem om deres egen person og om sociale og samfundsmæssige forhold i almindelighed. Fritiden blev også øget i retning af større frihed under ansvar. Man kunne deltage i ungdomsskole og ungdomsklubarrangementer uden for skolen.
- 3) 10. klasse blev anset som en forberedelse til drengenes videre forløb i livet. De skulle, i så vid udstrækning som forholdene og institutionen tillod det, lære at klare sig selv. Der var tale om administration af egen tid,

egne ressourcer og egne behov. Eleverne boede i Strandhuset, hvor de skulle lære at klare sig selv.

Nationale brydninger

Da den borgerlige firkloverregering blev dannet i 1982, var de ideologiske modsætninger, som havde præget uddannelsesdebatten i 1970'erne, ikke længere så iøjnefaldende. Stik modsat var det nu den gængse holdning, at folkeskolen i højere grad skulle meddele kundskaber. I 1960 havde danske skoleelever syv undervisningspligtige år svarende til 6.367 klokketimer. I 1980 med ni undervisningspligtige år havde de kun 6.450 klokketimer. I 1960 havde man 40% flere dansktimer og 30% flere matematiktimer end i 1980. Det var ikke svært for undervisningsminister Bertel Haarder at få gennemført en revision af læseplanerne både i folkeskolen, gymnasierne og ved øvrige uddannelser for 16-19 årige.

Undervisningen skulle fremover have en opbygning, som gav den enkelte elev færdigheder, der gjorde det nemmere at foretage det vanskelige spring fra skole til arbejdslivet.

Derfor blev repræsentanter for arbejdsgiverne og andre organisationer fra arbejdsmarkedet inddraget i planlægningen af uddannelsernes indhold. Nogle fandt stadig, at det danske skolesystem ikke levede op til samfundets krav.

Ved udgangen af halvfjerdserne mente mange, at man ikke længere kunne tale om fattigdom i Danmark. Ikke sådan at forstå, at alle forskelle angående indkomst og levevilkår var forsvundet, men decideret armod i form af mangel på føde, logi, beklædning og sygdomsbehandling var der slået en streg over. I løbet af firserne dukkede problemet imidlertid op igen under

indtryk af den høje arbejdsløshed og det anselige antal af danskere, hvis hovedindkomst var offentlige ydelser.

På samme tid blev fattigdomsbegrebet taget op til fornyet diskussion. Der var ikke konsensus om, hvor tærsklen til fattigdom var. For at blive inden for skorpefamilien, så definerede Troels Kløvedals søster, socialrådgiver og tidligere medlem af folketinget, Hanne Reintoft, de dårligst stillede kår som "fattigdom er aldrig at kunne vælge".

I takt med, at flere og flere opgaver blev overladt til velfærdsstaten, blev adskillige tidligere private sociale kontakter en affære, som man forventede kunne klares via skattebilletten.

Slut med den klassiske skorpe

Definitionen på den typiske Opfostringshusdreng har siden slutningen af 1700-tallet været en velbegavet og velfungerende dreng fra et ikke så velbeslået hjem. En dreng, der til trods for social arv og opvækst, fik en chance for at fortsætte skolegangen, hvor det ellers stod skrevet i kortene, at han skulle ud at tjene som 14-årig for at bidrage til familiens økonomi.

Velfærdsstatens goder bevirkede imidlertid, at kvinderne ikke længere arbejdede for en sulteløn, børneflokkene havde ej heller det samme omfang som tidligere, og stramningen af det sociale sikkerhedsnet betød, at en enlig københavnermor ikke behøvede at sende sin dreng på Opfostringshuset. Udviklingen betød kort sagt, at tiden for skoler med Opfostringshusets hidtidige formål var passé, hvilket var ensbetydende med, at ansøgerfeltet til skolen faldt drastisk.

De samfundsmæssige opgaver, som skolen havde varetaget, var der imidlertid endnu. Derfor begyndte skolen omkring 1980 at tage børn med sociale proble-

mer ind. Det skete efter den socialpædagogiske devise "ind i flokken og blive påvirket af flokken", således at de nye drenge kunne falde til og blive integreret i et almindeligt classesystem. I første halvdel af 1980'erne steg skolens udgifter kraftigt, til dels på grund af et stort personaleforbrug, hvor især ottetimers reglen og de derpå følgende treholdsvagtskift havde en fremskudt plads.

Antallet af elever blev ved med at falde, hvilket bevirkede, at Opfostringshuset kunne tage elever fra andre kommuner. Samtidig var det dårlige tider i Københavns Kommune. Under ledelse af den nye borgmester for 1. mag. SF'eren Tom Ahlberg (1986-95) begyndte budgetudvalget at anstille betragtninger om, at betalingen for drenge fra andre kommuner kunne blive til en form for selvfinansiering af Opfostringshuset.

Set i historiens lys tog skolen nok lige munden rigeligt fuld. De andre kommuner havde ikke brug for anbringelsespladser til normale, velfungerede børn, men indskrev såkaldte "problembørn", der havde andre hjælpebehov, end dem lærerne og pædagogerne var vant til at arbejde med på Opfostringshuset. De nye pædagogiske udfordringer var sandsynligvis en medvirkende årsag til, at der i disse år var en stor personaleudskiftning.

Det nye elevklientel nødvendiggjorde en pædagogisk kursændring, og det fik Jørgen Ankerstrøm til at overveje, om han havde mod på nærmest at begynde forfra i det krævende job som forstander. Siden 1963 havde han betænksomt styret Opfostringshuset i både med- og modbør. Svaret gav dog sig selv, da det i 1986 viste sig, at han kunne få en retrætepost som lærer på skolen. Jørgen Ankerstrøm blev dermed den længst siddende forstander i nyere tid. I 1996 holdt han op på skolen.

Pædagogisk omstilling

Da skoleåret 1986-87 begyndte, havde bestyrelsen ansat Steen Balle Larsen som ny forstander. Han kom fra en stilling på Vajsenhuset. Elevtallet var 60 kostelever og 14 dagelever.

I september 1986 var eleverne på lejrskoletur med de grupper, de var delt ind i, og med de lærere og pædagoger, der var tilknyttet grupperne. Hensigten var at styrke fællesfølelsen. Skolen stod imidlertid stadig overfor at skulle definere, hvordan man havde tænkt sig at integrere og understøtte den nye type elever.

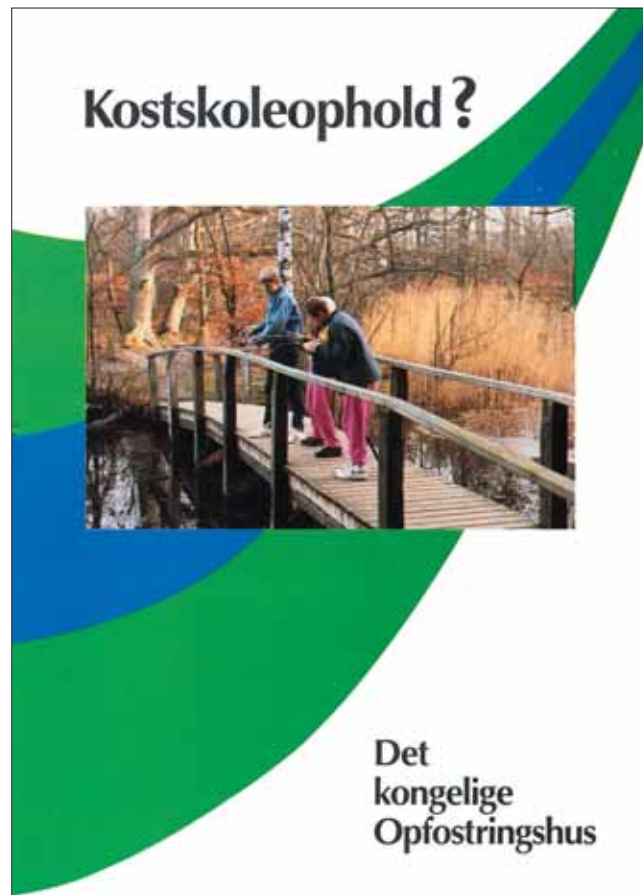
I 1987 forelå den ny målsætning for skolens fremtidige funktion. I den indledende præsentation er det muligt at iagttage det skift, som skolen havde gennemgået.

Opfostringshuset " er en særlig kostskole med forebyggende socialt sigte for normalt begavede drenge på 6.-10. klassetrin, der kan have skole- eller tilpasningsvanskeligheder eller problemer af familiemæssig art."

Dernæst hed det, at skolen skulle sørge for " drengenes psykiske, fysiske og sociale udvikling" og give dem " forståelse og færdigheder, som kan styrke en eventuelt svækket selvtillid, således at drengene kan udvikle sig til alsidige personligheder med en livsholdning, der giver dem mulighed for at klare sig i det nutidige og fremtidige samfund" .

Opfostringshuset havde gjort sig klart, hvilken miljømæssig arv drengene bar rundt på. Mange kom fra en familiebaggrund, " hvor eller i hvis nærhed, arbejdsløshed, alkoholisme, stofmisbrug, prostitution og kriminalitet" florerede. Disse omsorgssvigt havde mange gange været ensbetydende med, at drengene havde været indblandet i kriminalitet. Dertil kom, at eleverne i tidligere skoleforløb havde haft mange skoleskift og derfor ikke havde nogen faglig ballast.

Ved ankomsten til Opfostringshuset og i tiden derefter virkede en del af drengene nervøse og utrygge, ligesom de var bange for " ikke at kunne honorere en

Fra midten af 1980'erne begyndte Opfostringshuset at udsende PR-materiale, som skulle gøre opmærksom på skolens eksistens. Elevansøgningerne havde i de foregående år været faldende, og da Københavns Kommune samtidig forventede en form for selvfinansiering tyede man til denne metode.

række almindelig krav om bl.a. orden, præcision, alm. bordskik etc.". Det indebar jævnligt, at de havde svært ved at koncentrere sig, og at drilleri, larm og uro var en daglig foreteelse.

Ovenstående generelle elevbeskrivelse lå milevidt fra tidligere tiders, og det krævede, at man på Opfostringshuset var sikre på, at de drenge, der blev optaget, ville affinde sig med deres ophold. De skulle "følge og indordne sig i gruppens aktiviteter" og være i stand til "at udvise en positiv indstilling til skolens liv – herunder respekt for skolens normer – i løbet af relativ kort tid".

Almene færdigheder

Ambitionen var, at eleverne skulle gå ud af skolen som "alsidige personligheder med en livsholdning, der giver dem mulighed for at klare sig i det nutidige og fremtidige samfund". Men hvorledes gik skolen til værks? For at opnå målsætningen havde Opfostringshuset opstillet en række delmål, der implicit pegede på, hvilke almene færdigheder de nye elever kan have været foruden, og som de skulle erhverve sig på de forskellige klassetrin.

I 6.-7. klasse blev der lagt vægt på, at eleverne skulle tilpasse sig skolens daglige rytme. De skulle lære at stå op til tiden, komme til måltiderne, passe skoletiden og have respekt og forståelse for at holde aftaler. Endvidere skulle drengene lære at passe på deres tøj, de skulle få et fornuftigt forhold til penge, således at de selv kunne administrere lomme penge. De skulle lære at tage hensyn til såvel deres egne som skolens ting. På det mentale plan skulle de lære naturlige omgangsformer i forhold til kammerater, forældre og andre voksne. Opfostringshuset ville søge at styrke følelsen af selv-værd hos hver enkelt elev og at få dem til at kende

værdien af gruppefølelse og solidaritet. Mobning skulle man til enhver tid undgå. Drengene skulle sidde inde med en forståelse for "det at være anderledes". Gennem forskellige undervisningsforløb skulle lærerne endvidere prøve at integrere og socialisere eleverne, så de kunne påbegynde den egentlige skolemæssige indlæring inden udgangen af 7. klasse. På andre områder som personlig hygiejne, kostvaner, tale og sprogbrug forsøgte skolen ligeledes at rette op på tidligere for-sømmelser.

8.-9. klasse var selve indlæringsperioden, hvor drengene skulle sætte sig i besiddelse af den faglige kundskab, der bragte dem i stand til gå op til folkeskolens afgangsprøve. Herudover arbejdede skolen videre på at udvikle de færdigheder, som drengene have opnået på de foregående klassetrin, så man ved fasens slutning stod med et mere selvstændigt og viljestærkt menneske. Det blev nu krævet af eleverne, at de selv kunne passe tiden, når der foregik noget på skolen og i lokalsamfundet, fx aktiviteter i ungdomsskolen. Drengene skulle endvidere selv købe deres tøj, de skulle selv klare lektielæsning, og i løbet af perioden skulle de selv holde orden på deres værelser. Tilsvarende blev det udendørs praktiske arbejde, som alle elever førhen havde deltaget i, varetaget af 8.-9. klasse.

Eleverne skulle vise ansvarlighed over for de yngre og svagere drenge. Den personlige hygiejne skulle de selv sørge for. Her hjalp "kontakt med det andet køn" ofte; hvis ikke, fik drengene "et lille skub". Eleverne skulle have oplysning om prævention og kønssygdomme. Deres takt og tone skulle være "almindelig god", så de kunne begå sig "ved privatbesøg i f.eks. veninders hjem". I klasseundervisningen blev der arbejdet med projekter som erhvervsorientering, kriminalitet, rusmidler, lokalsamfundets muligheder (fritidsmuligheder),

samfundsoplevelser, fx retssal, byrådsmøde, folketinget mv., fabriksbesøg og besøg på uddannelsessteder.

Overskriften for 10. klasse var stadig udslusning til samfundet. Det faglige mål var at eleverne kunne gå op til folkeskolens udvidede afgangsprøve. Yderligere skulle drengene have lært at bo alene og alligevel fungere i en gruppe. De skulle kunne lave et måltid til to-tre personer, ud fra et fastsat beløb eller bestemte råvarer. De skulle selv vaske deres tøj, de skulle have viden om installationer i hjemmet, fx skift af en sikring, skifte en pakning i en vandhane, lappe en cykel og have kendskab til håndværktøj og dets brug. Derudover skulle de have lært at lave ansøgninger, de skulle kunne udfylde diverse blanketter, og de skulle være bredt orienteret om uddannelsesvalg, erhvervsarbejde, boligmarkedets lejelovgivning og privat- og familieøkonomi. Selvtilliden skulle også have fået et sådant løft, at de kunne deltage i aktiviteter uden for skolen uden følgeskab af andre elever.

Drengene som drengene flest

Fra midten af 1980'erne begyndte Opfostringshuset at annoncere i bestræbelserne på at få nye elever. I en pjece fortæller skolen således, at man, som "forældre, pårørende, bekendt, lærer eller andet" kan komme i en situation, hvor "man skal vejlede et barn eller familie med hensyn til kostskoleplacering".

Som det fremgår heraf, var målgruppen ikke drengene selv, men hvem tryksagen så var stilet til, forekommer noget diffust. Selvom et skoleophold på Opfostringshuset i mange år gerne havde været på opfordring fra en folkeskolelærer eller andre voksne i drengenes omgangskreds, fandt skolen det alligevel nødvendigt at gøre reklame. Det kan man se som et forsøg på at ind-

fri kommunens ønske om en form for selvfinansiering, men som nævnt var der ikke nogen klart defineret målgruppe. Man kan imidlertid formode, at modtagergruppen var bistandskontorer, skolepsykologer m.v., al den stund pjecen indeholder svar på, hvem der skal betale opholdet. Forældre fra København skulle betale et beløb, der svarede til et normalt børnebidrag, mens optagelsen af en dreng fra en anden kommune skulle ske efter aftale med den pågældende kommunes social- og sundhedsforvaltning.

Skønt skolen ikke var helt klar over, hvem og hvilke instanser de skulle henvende sig til, var de nye elever nærmest som revet ud af Opfostringshusets scrapbog. En tidligere praktikant på skolen skrev i magistratens personaleblad før jul 1991, at skolen på sin vis var elitær, men at den samtidig tog "de bredere lags børn til sig". Ikke at han havde mødt højadel, men han havde både mødt "højt begavede" og mere almindelige børn. Blandt eleverne var "en fremragende musiker med berømte rødder i musikken, fine filosoffer og gode købmænd". Musiske evner som disse har til alle dage været i høj kurs på skolen.

Dertil kom, at eleverne klarede sig godt i skolen. Af de ti der gik ud i 1993, fortsatte fire på gymnasiet, én på handelsgymnasiet, én på teknisk gymnasium, én på handelsskolen, én til Hotel- og restaurantskolen og én tog på efterskole.

Det vil altså sige, at over 60% gik videre på en gymnasial uddannelse. Med andre ord gik der til trods for det nye elevklientel lige så mange drenge videre, som der havde gjort i forstander Nelssons velmagtsdage i 1950'erne og i begyndelsen af 1960'erne.

En af grundene til, at Opfostringshuset kunne fremvise det fine resultat, var, at forstander Steen Balle Larsen havde indført en to-lærer ordning, således at der for

dansk i 6.-7. klasse både var en lærer og en pædagog til stede i timerne, det samme gjaldt for tysk i 7. klasse og for projektformen i 8.-9. klasse. I 10. klasse var der indført semesterundervisning i engelsk og tysk, ligesom eleverne en dag om ugen havde det, man kaldte klas-sens lærere.

Den moderne familie

Familiemønsteret herhjemme var i 1950'erne og langt op i 1960'erne præget af fællesskabet. På landet havde man storfamilierne, hvor man tog vare på hinanden, selvom fattigdommen kunne være hård. I kølvandet på parcelhusbyggeriet i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne kom kernefamilien til, som så småt begyndte at gå i opløsning, da mange fra midten af 1970'erne valgte at bo alene eller i kollektiv, mens andre foretrak det papirløse ægteskab.

På samme tid begyndte billedet af voksentilværelsen at krakelere. Far eller mor var nødvendigvis ikke længe-re en rollemodel. Arbejdsløshed, boligmangel og for-brugspress fik til følge, at mange børn oplevede en afmagtsfølelse hos deres forældre. Kritikere mente lige-ledes, at det op gennem 1980'erne i skolerne var blevet mere comme il faut at fortælle børn, at problemerne var personlige og ikke samfundsproblemer.

Eleverne blev presset til selvdisciplin og karaktærræs, hvilket i mange tilfælde skete på bekostning af andre skolebørn og mere grundlæggende fremmede individu-alismen. Det medførte, at nogle elever gik til grunde i skolesystemet eller i familien.

For mange af de drenge blev Opfostringshuset en redningsplanke, da skolen efterhånden var blevet sidste chance i det københavnske skolevæsen. Den nye for-stander, folkeskolelærer og tidligere leder af Platform

87 i Brøndby, en institution for uanbringelige unge, Henrik Andersen, der havde afløst Steen Balle Larsen – som af personlige grunde havde forladt skolen i slut-ningen af 1992 – kom i et interview i *B.T.* 13. december 1993 med en kritik af de skolelærere og den socialfor-valtning, der ikke havde grebet ind i tide over for nogle af de drenge, der gik på Opfostringshuset. I det hele taget skulle de faguddannede være mere lydhøre over for de unges problemer. Mange havde ikke sat sig godt nok ind i de unges selvforståelse og livsstil. Hiphop tøj var "ikke tegn på at man er gal i hovedet, men det skal skærpe voksnes opmærksomhed, når unge begyn-der at uniformere sig".

Fra socialpædagogik til individualisme

I det samfund vi lever i, har psykologer en enorm gen-nemslagskraft. På godt og vel hundrede år – og især inden for de sidste tyve år - har de skabt sig et funda-ment, som er berettiget, men som har affødt det lidet klædelige udtryk *Behandlersamfundet*. De fleste af ele-verne på Det kgl. Opfostringshus i nyere tid har tidligt stiftet bekendtskab med skolepsykologer og lignende. Hvis ikke før, er det blevet bragt i stand, da de skulle til at begynde på skolen, fordi al anvisning gik gennem Pædagogisk og Psykologisk Rådgivning i Københavns kommune.

De rammer, som drengene skulle indordne sig under på selve skolen, blev lagt i fællesskab af de forskellige faggrupper: socialpædagoger, lærere, socialrådgiveren og af den tilknyttede psykolog. I førnævnte interview med forstander Henrik Andersen i *B.T.*, er det muligt at se ansatsen til det pædagogiske skift, som Opfostrings-huset gennemgik i slutningen af 1990'erne.

Som nævnt havde opdragelses- og undervisningsmetoderne været forankret i socialpædagogikken. Men efterhånden som samfundet blev præget af det individualistiske menneskesyn, begyndte skolen så småt at tage udgangspunkt i hver enkelt elev. Henrik Andersen formulerede det således: "Vi gør forskel på eleverne. Ingen behandles ens. Nogle skal have lang snor, andre kort og enkelte slet ingen. Og det forstår drengene godt, når man fortæller dem hvorfor".

I et tidligere interview i *Berlingske Tidende* 17. oktober 1993 havde Henrik Andersen givet udtryk for, at skolen skulle være "en opdragelsesanstalt forstået på en positiv måde". Man ville "stive drengenes selvtillid af og samtidig give dem nogle af de grænser, som de har savnet derhjemme".

Udover at Opfostringshuset i dagligdagen skulle arbejde mod at give eleverne et stigende ansvar for deres egen hverdag, fik drengene større tiltro til egne evner på weekendophold i Sverige. Her blev de udsat for nogle fysiske og psykiske strabadser, som mange ikke troede, at de kunne klare. Den uro og angst for ikke at kunne slå til og for at prøve noget nyt, som en god del af drengene bar rundt på, blev på disse ture vendt til noget konstruktivt. De oplevede samhørighed med en gruppe, og de fik personligt del i et større samarbejde og en koordination, hvilket skulle medvirke til at give eleverne nogle ressourcer, som de ikke havde haft før.

I august 1994 fik mange af drengene dog andet at tænke på, da Opfostringshuset brød en 241 år gammel

tradition og bød velkommen til den første fastboende pige på skolen.

Siden 1960'erne havde det været et spørgsmål om, hvornår dagen skulle oprinde. Nu skete det efter flere medarbejders opfattelse nærmest over en nat, uden at de havde nået at få en dybere indføring i, hvilke problemer piger mellem 10 og 15 år tumlede rundt med, piger, der tilmed havde oplevet lige så mange svigt, som drengene, der gik på skolen.

I august 1994 brød skolen en 241 år gammel tradition og bød velkommen til Clara Wolfsberg Jensen, der blev den første fastboende pige på Det kgl. Opfostringshus.

En ny start

Poul Nyrup Rasmussen tiltrådte som statsminister i januar 1993. Regeringsgrundlaget havde arbejdstitlen *En ny start*. Titlen var dobbelttydig. For ud over at regeringen repræsenterede en ny start efter elleve år med Poul Schlüter, var der også tale om en ny start for Socialdemokratiet i forhold til den politik, som partiet havde ført, da Anker Jørgensen sad i Statsministeriet.

Helt så tvetydig var situationen ikke på Opfostringshuset. I 1995 sagde Henrik Andersen sin stilling op, og Ove Henning Jensen trådte, som i 1992-93, endnu engang til som konstitueret forstander.

Samtidig var der nye overvejelser i kommunen om at lukke Opfostringshuset. Skolen blev dog reddet på stre-

gen. Sagt på en anden måde: der var brug for lidt mere end en ny start, da Per Mikkelsen tiltrådte som forstander 1. maj 1996.

Per Mikkelsen er vokset op i et indremissionsk hjem i Lodbjerg i Thy. Senere tog han uddannelse som folkeskolelærer og arbejdede derefter en årrække med socialt vanskeligtstillede børn i Ballerup kommune. Derpå var han med til at begynde Idrætshøjskolen i Oure på Fyn, hvor han virkede som forstander i syv år.

En af grundene til, at Per Mikkelsen havde søgt forstanderstillingen, var, at han efter i adskillige år at have arbejdet med tilpassede unge på Oure Idrætshøjskole, igen havde fået appetit på at beskæftige sig med børn, der ikke var helt så akklimatiserede. Mikkelsen har senere fortalt, at han fik et mindre chok, da han begyndte på skolen. Pædagogikken var, på trods af de mindre justeringer, der var foregået under Henrik Andersens ledelse, utidssvarende, og Hellebækgård var i en så miserabel stand, at han i et senere interview med *Jyllands-Posten* 28. januar 2001 betegnede bygningerne som "værre end et rumænsk børnehjem". Per Mikkelsen fik dog hurtigt rystet slaget af sig og gik i gang med at arbejde.

I løbet af Per Mikkelsens første år på skolen blev der formuleret et nyt pædagogisk grundlag, der afstedkom en del polemik med de ældre medarbejdere, og som i sidste ende førte til en stor udskiftning i personalestaben. Det var beklageligt, men alligevel en nødvendighed for at komme videre. Med Per Mikkelsens ord, så kunne medarbejderne "trods alt vælge, det kunne børnene ikke".

Opfostringshuset havde imidlertid fået et blakket

I midten af 1990'erne var Opfostringshuset meget tæt på at blive lukket. Skolen overlevede som bekendt stormen. I 1996 tiltrådte Per Mikkelsen som ny forstander. Han kom fra en lignende stilling på Oure Idrætshøjskole på Fyn.

renommé i lærer- og pædagogkredse, så den første tid derefter var det svært at finde kvalificeret arbejdskraft. Det lykkedes dog i løbet af nogle år at opbygge en stabil personalegruppe, der havde lyst til at arbejde med den nye pædagogiske målsætning.

Relationspædagogik

Mange gamle skorper har sikkert spurgt sig selv om, hvad det er, der foregår på deres skole i dag? Hvorfor læser man i avisen, at eleverne ikke bliver smidt ud fra skolen, når de laver tossestreger? Hvad er det for en blødsøden pædagogik? Sådant var det ikke i deres tid! Dertil er der at sige, at det er en helt anden type elever, der går på skolen i dag. Børn og unge, der fra deres tidligste barndom har været udsat for omsorgssvigt, som er røget ind og ud af døgninstitutioner, og som stort set aldrig har haft et almindeligt forhold til en voksen.

Nutidens pædagogik på Opfostringshuset tager derfor udgangspunkt i, at hvert enkelt barn er unikt og har krav på omsorg og respekt. I daglig tale hedder det relationspædagogik og er et opgør med socialpædagogikken.

Skematisk kan man opstille forskellen således:

Før	Efter
Magtudøvelse	Inddragelse
Disciplinering	Dialog/samtale
Fokus på barnets adfærd	Fokus på relationen
Korrigerer/irettesætter	Empati/omsorg
Vurderende	Anerkendende/reflekterende
Rollebetinget autoritet	Personlig autoritet

Hvor mottoet i socialpædagogikken var "ind i flokken og blive påvirket af flokken", opererer man i relationspædagogikken med, at "man kun kan blive en del af fællesskabet, hvis man tager afsæt i individet". Al den stund, at hele idéen med relationspædagogik bygger på den personlige kontakt mellem barn og voksen, kræver didaktikken sit af hver enkelt voksen. Med den baggrund, som mange af eleverne har, har adskillige lærere og pædagoger mødt den ene afvisning efter den anden fra børnene, der oftest er opstået efter at den voksne havde tvunget barnet ud i en yderligtgående situation.

For at kunne tackle et sådant optrin, der undertiden kan udvikle sig til spark eller slag og måske allermest krænkende for den professionelle, til at blive spyttet på, begyndte skolen at sende medarbejderne til supervision hos en psykolog. Kort fortalt, går disse samtaler ud på, at tilføje den voksne nogle ressourcer af faglig og menneskelig art, for at kunne imødekomme de behov for hjælp, vejledning, viden, pleje og omsorg, som den enkelte elev har.

Den nye pædagogik blev sat på sin første store prøve, da det i 1998 viste sig, at nogle elever fra Opfostringshuset stod bag blandt andet biltyverier og indbrud i lokalområdet.

Stemningen på skolen var trykket, og det var tid til selvransagelse hos de tolv pædagoger og seks lærere. En god del af eleverne var kede af, at affæren gav skolen et dårligt ry. Per Mikkelsen sagde i *Berlingske Tidende* 23. november 1998, at sagen havde en præventiv effekt, "det var meget voldsomt for eleverne at opleve en aktion, hvor politiet pludselig stod der i uniform, med salatfad og det hele. Det sendte rystelser gennem børneflokkene".

Selvom flere af eleverne endte med bødestraf og tilbagebetaling af de stjålne værdier, havde de stadig-

væk et hjem at vende tilbage til på skolen. De slap ikke for skideballer, men de blev ikke smidt ud.

Socialpædagog Camilla Hovgaard redegjorde for skolens filosofi på denne facon. "I gamle dage var de unge nok blevet sendt videre til en anden institution. Og videre til en anden ... og en anden ... Men vi vil altså ikke svigte dem, som de har oplevet så mange gange før. Vi vender dem ikke ryggen. Der er nødt til at være nogen, der står og griber dem. Ellers ender de som endnu mere forsmåede"

Et andet tiltag, der ikke var set på Opfostringshuset før, var ophold på et skisportssted i Frankrig. Hverdagen dernede var en kombination af skiløb, arbejde og praktisk undervisning. I et sådant "ekstremt" normalt miljø var der ikke nogen slendrian. Der stod man op om morgenen og gik først i seng, efter at skiene var voksede om aftenen. Og der var ingen mulighed for at stikke af fra en picnic på et bjerg, når det nærmeste busstoppested lå 45 km væk.

Opfostringshuset kunne nu ikke altid leve op til en af den pædagogiske målsætnings grundpiller om ikke at sende nogle af de vanskeligste elever videre i systemet. Et par gange om året skete det, at skolen måtte erkende, at den ikke var dygtig nok. Per Mikkelsen: "Men nogle gange optager vi børn i en gråzone, der viser sig at have behov for mere, end vi kan give dem".

Fundraising og renovering

I det koncept som Per Mikkelsen arbejdede ud fra i bestræbelserne på at kunne lede Opfostringshuset ind i det nye årtusinde som en moderne skole, der levede op til tidens pædagogiske og didaktiske observans, indgik endnu en grundpille. Skolen skulle være en god base for tryghed, og den fornemmelse fik eleverne ikke i en

Direktør for Ny Carlsberg-fonden, Hans Edvard Nørregård-Nielsen, elev på Opfostringshuset 1957-62, var en hovedkraft i at skaffe penge til Hellebækgårds renovering i 1990'erne. Derudover er han en populær kunstformidler og modtager af boghandlernes Gyldne Laurbær for barn- domserindringer.

bygning, der forlængst havde set sine bedste dage. Man gik derfor i gang med at udforme en plan for en renovering af det gamle barokhus. Men det var først, da Per Mikkelsen fik kontakt med arkitekt Hans Scheving, projektet for alvor begyndte at tage form.

Hans Scheving ønskede, at skolens pædagogiske grundlag skulle indgå i overvejelserne. De ord var som talt ud af Per Mikkelsens mund. Alle kræfter blev derefter lagt i at skabe et smukt hus, jage forfald og tidligere bygningssynder på flugt og skabe de ideelle rammer, som eleverne havde krav på.

Spørgsmålet var bare, hvordan man skulle få finansieret ombygningen?

Ved et slumpræf henvendte den tidligere skorpe, direktør for Ny Carlsbergfondet, Hans Edvard Nørregård-Nielsen, sig til skolen i en anden forbindelse. På det tidspunkt var Per Mikkelsen ikke klar over, hvem han talte med, men Nørregård-Nielsen blev inviteret op på skolen for at se på forholdene. Da dagen for besøget oprandt, havde Per Mikkelsen læst på lektien og besluttet sig for, at han ville prøve at vinde Hans Edvard

Nørregård-Nielsen for byggeprojektet. Det gik over al forventning. Hans Edvard Nørregård-Nielsen havde stor forståelse for planen og indvilligede i, at han ville være med til at rejse pengene. I første omgang skrev Nørregård-Nielsen en kronik om forholdene til Berlingske Tidende. Derefter gik det slag i slag. Den 20. august 1999 oplyste *Politiken*, at der var blevet indsamlet over fjorten millioner kr. fra forskellige fonde. Opfostringshusforeningens gamle skorper bidrog med en halv million; og da Københavns Kommune bevilligede ti millioner kr., gik ombygningen i gang.

I de otte måneder renoveringen stod på, blev de yngre elever genhuset i nærliggende ejendomme, mens de ældre tilbragte tiden på et skisportssted i Frankrig. Det var en forandret skole, de kom hjem til. Nogle af eleverne mente, at atmosfæren var gået tabt, og at skolen var blevet for institutionsagtig. I midterfløjen var stemningen af herskabsbolig opretholdt, mens der i elevfløjen var indrettet mindre afdelinger med tremandsværelser i stedet for de store sovesale og åbne baderum. Spisestuen var blevet møbleret med Alvor Altos møbler, og der var blevet sat PH-lamper op. Den kunstneriske udsmykning stod billedkunstneren Jeppe Eisner for.

Økonomisk rod

Den omstændighed, at Per Mikkelsen ikke var parat til følge den gyldne middelvej, hvis ombygningsprojektet skulle have en mening, medførte et efterspil. Thi ombygningen var blevet temmelig meget dyrere end budgetteret, og den afgørende oplysning havde Per Mikkelsen ikke forelagt skolebestyrelsen. Underskuddet for år 2000 lå i nærheden af 14 millioner kroner. Fejlen var ikke alene Opfostringshusets. Uddannelses- og ung-

Den store spisesal. Foto: Torben Eskerod.

domsforvaltningen i Københavns Kommune havde også en del af skylden, fordi man i de foregående år havde bogført en del af medarbejdernes løn forkert.

Ikke desto mindre var Per Mikkelsen overbevist om, at han stod over for at få en fyreseddel. Han slap dog med en skrap irettesættelse af skoleborgmester og formand for skolens bestyrelse, Per Bregengaard, der havde efterfulgt Jens Johansen på begge poster i 1998. Kommunen bad imidlertid revisionsdirektoratet om at undersøge årsagerne til budgetoverskridelsen. Revisionens rapport viste, at renoveringen var blevet 5.5 millioner kroner dyrere end antaget, og at den resterende del af merforbruget skyldtes større udgifter til løn og et mindre tilskud fra fonde end forventet. Det fandt

revisionen yderst kritisabelt, men det var i sidste ende ikke nok til at afskedige Per Mikkelsen.

Per Bregengaard begrundede beslutningen således i *Jyllands-Posten* 14. juli 2001: "Min vurdering er, at han er uvurderlig på denne post. Hans pædagogiske evner opvejer de økonomiske problemer, der har været."

Sagen var imidlertid ikke helt ude af verden, da Per Bregengaard efterfølgende måtte indkassere en næse fra et samlet skoleudvalg i Københavns Kommune, fordi han først orienterede udvalget om det økonomiske morads flere uger efter han selv havde fået kendskab til redeligheden.

Da det i foråret 2001 kom frem, at Opfostringshuset ikke havde styr på budgettet, blev økonomistyringen i hast lagt ind under kommunen.

Bænkemad og buksevand

På en skole med 250 år på bagen er der mange myter og traditioner. Visse er af det gode, mens andre burde været afskaffet for mange år siden.

I en indberetning til Københavns Kommune den 16. marts 2000 skrev Per Mikkelsen, at han havde en "begrundet frygt for, at der i dag er mange tidligere elever,

Trappe i elevbygningen med udsmykning af Jeppe Eisner. Foto: Torben Eskerod.

I begyndelsen af det nye årtusinde kom skolen i pressens søgelys. På ægte kioskbasket facon skrev Berlingske Tidende, at der gennem de sidste 50 år havde været udøvet systematisk vold mellem eleverne. Billedet viser en omgang bænke-mad i 30'erne.

både meget gamle og unge, som bærer rundt på traumer om voldelige overgreb” på Opfostringshuset.

Forholdene, som Per Mikkelsen refererede til, gik i korthed ud på, at flere drenge havde været udsat for et såkaldt optagelsesritual, når de ankom til skolen.

Det billede, pressen tegnede af de ulykkelige hændelser på Opfostringshuset, var der mange gamle lærere og pædagoger samt tidligere elever, der stod uforstående overfor.

Under overskriften ”Elefvold på Det kongelige Opfostringshus hemmeligholdt i årtier” skrev *Berlingske*

Tidende 20. december 2002, at den systematiske elevvold havde været skjult for forældre og offentligheden gennem 50 år. Det er ingen hemmelighed, at adskillige kostskoler ikke har været det allerbedste hjem for de mest følsomme drenge. Hierarki, status og stridspunkter mellem drengene har der til alle dage været på Opfostringshuset. I Randersgade var opdragelsesmetoderne endog institutionaliseret ved inskriptionen over porten: ”Det er en Mand godt at have baaret Åg i sin Barndom”.

Alligevel havde journalisterne overdrevet den årrække, hvor den såkaldte elevvold skulle have stået på. Hvis man kan tale om nogen former for krænkelse, har skolens pædagogiske praksis sandsynligvis været den væsentligste årsag til, at nogle af de gamle skorper kan have psykiske skrammer. Det er uomtvisteligt, at der før i tiden har været en form for optagelsesritual eller herskesyge mellem eleverne, men grovheden af disse eskalerede på et tidspunkt midt i 1990'erne.

Da Per Mikkelsen kom til i 1996 blev det forsøgt at sætte en stopper for ritualerne. Voldshandlingerne ophørte imidlertid ikke, og da der i august 2000 blev afsløret tre nye overgreb, skred skolen ind og politianmeldte og hjemsendte synderne. Det var et drastisk skridt, men nødvendigt for at stoppe voldscirklen. I første omgang havde man ud fra relationspædagogikken forsøgt at knække kurven ved at involvere eleverne, så de blev en del af løsningen. Det lykkedes ikke.

Afdelingsleder Dorte Landholt er i *Jyllands-Posten* 19. december 2002 refereret for følgende: ”Der kan stadig forekomme episoder og håndgemæng, og det hænder, at nogle af de større elever forsøger at tyrannisere de mindre. Men der bliver slået hårdt ned på det. Politiet bliver altid tilkaldt, og planlagte overfald er hjemsendelsesgrund”.

Udtrækning af lotterisedler i Det Danske Klasseslotteri 1944. Lykkehjulet var i brug helt frem til den 20. marts 2000, hvor børnene fra Det kgl. Opfostringshus for sidste gang trak lodderne. Som med så meget andet havde teknologien indhentet eleverne. Før i tiden opfattede mange drengene fra Opfostringshuset som små lykkebebudere, når de i udgangsuniform var på vej til Klasseslotteriet for at udtrække lodderne. Så kunne det hælde, at der faldt en skilling af.

Tradition og fornyelse

Allerede før Opfostringshuset i december 2002 kom i pressens søgelys, havde Per Mikkelsen søgt nye græs-gange. Og hans afløser, Erling Bech, selv gammel skorpe, der tiltrådte den 1. august 2002, nåede kun at fungere nogle få måneder i embedet, før at han af personlige årsager valgte at fratræde.

Da Opfostringshuset i begyndelsen af 2003 begyndte at søge efter en ny forstander, blev der i stillingsannoncen ikke lagt skjul på, at der havde været vanskeligheder på skolen, og at det nu var tid til at rette op.

Dette var den 44-årige Bo Møllerup parat til at gå i gang med.

I et interview med *Helsingør Dagblad* 30. august 2003, i anledning af skolens 250 års jubilæum 29. august 2003, fastslog den nye forstander, at han efter 18 år som socialpædagog fortsat havde en del fordom-

me i behold. Hans første tanke havde været, at det er nogle hårde bananer, der går på skolen, og at de nok skulle mødes med hårdt mod hårdt.

Den holdning har Bo Møllerup lagt bag sig, og han arbejder nu ud fra devisen "tradition og fornyelse". Den pædagogiske linje bliver forfægtet, men for at de 30 børn skal trives, er det nødvendigt, at medarbejderne har det godt. Deri ligger den første større udfordring for den nye forstander.

I 2003 blev Bo Møllerup ansat som ny forstander. Han kom fra en ansættelse som leder af en institution for autistiske børn. Sideløbende har han taget en diplomuddannelse fra Danmarks Pædagogiske Universitet.

Opfostringshusforeningen af 1872

– af Finn Johansen, fungerende formand

Opfostringshusforeningen er en forening for gamle Skorper - de tidligere elever fra Det Kgl. Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse.

Foreningen blev stiftet den 18. marts 1872. Ganske vist havde en gruppe gamle Skorper fem år før fundet sammen i den første elevsammenslutning, "Foreningen af 29. juni", men denne havde kun rent selskabelige formål og fik ikke stor tilslutning.

Nogle modne mænd - hovedparten selvstændige håndværksmestre - havde i skolen under forstander Elvius haft en oplevelse af noget, man ønskede at holde fast på og

dyrke sammen. Det var ønsket om "at komme sammen", vedligeholde kammeratskabet fra skolen og hjælpe kammerater i nød, der gav stødet til foreningens stiftelse.

På den stiftende generalforsamling vedtog man en formålsparagraf, som stadigvæk i dag er omdrejningspunktet for foreningens virke, nemlig

- at samle alle fra kostskolen udgåede elever til vedligeholdelse og udvikling af kammeratskabet fra skoleårene.
- at støtte de unge medlemmer økonomisk med legater i deres læretid og uddannelse

Da foreningen i slutningen af 1880'erne fik en større pengegave af kancelliråd Ole Thorup og en grund på hjørnet af Dr. Olgasvej og Ndr. Fasanvej på Frederiksberg stillet til rådighed af justitsråd Niels Josephsen og hustru, kom der fart på byggeplanerne. I 1897 blev hjørneejendomme med 23 tre-værelseslejligheder indviet. Ved hjælp af yderligere legater og indsamlinger lykkedes det i 1909-10 at rejse naboejendommen på Ndr. Fasanvej 126-128. Begge ejendomme er i dag andelsboligforeninger. Foreningen har stadigvæk lokaler i den ene.

- at støtte trængende, pensionerede skorper eller deres enker med friboliger eller huslejhjælp.
- at bidrage med enhver foranstaltning, der er egnet til at gavne såvel foreningen som Opfostringshuset.

Kammeratskabet

De gamle Skorpers interesse for at opretholde og styrke kammeratskabet fra skoleårene på Opfostringshuset var i mange år grobund for et foreningsliv med en mangfoldighed af aktiviteter.

Om sommeren arrangerede man udflugter i Københavns omegn. Om vinteren opslog foreningen vinterkvartér i lejede lokaler i den indre by. I 1896 f.eks. hos restauratør Grossmann, Gyldenløvesgade 4, Café du Parc, 1. sal, hvor to store, elegant møblerede værelser stod til medlemmernes rådighed. I lokalerne var der fremlagt et udvalg af de bedste inden- og udenlandske illustrerede blade, ligesom de almindelige selskabsspil, dam, domino, skak m.m. var til rådighed.

Medlemmer med hang til fysiske udfoldelser mødtes i foreningens idrætsklub, andre med kunstneriske interesser fandt sammen om gennemførelsen af datidens populære teaterstykker og varietéer.

I nyere tid har foreningslivet ændret karakter; men foreningens virksomhed med at samle og styrke kammeratskabet blandt de gamle skorper sker fortsat gennem afholdelse af selskabelige sammenkomster, klassejubilæer m.m. i foreningens egne lokaler på Frederiksberg.

Foreningens medlemsblad "Skorpen" har i over 100 år holdt medlemmerne informeret om, hvad der sker i foreningen, i medlemskredsen og på deres gamle skole. I 2002 fik foreningen sin egen hjemmeside

(www.ohf.dk) som supplement til det trykte medlemsblad, til synliggørelse af foreningen og ikke mindst til styrkelse af kommunikationen imellem medlemmerne.

Den økonomiske støtte

Foreningen fik allerede på et tidligt tidspunkt mulighed for at sætte handling bag vedtægtens målsætning om at yde økonomisk støtte til trængende, pensionerede skorper.

Det kunne foreningen gøre i kraft af, at der altid i medlemskredsen har været en stor beredvillighed til at bidrage med et større eller mindre beløb, når foreningen foranstaltede en indsamling til f.eks. Lærlingefonden, som blev oprettet i 1928 i forbindelse med Opfostringshusets 175-års jubilæum.

De allerstørste bidragydere har dog været personer uden tilknytning til skolen og foreningen. En afgørende betydning for foreningens mulighed for at hjælpe trængende, pensionerede skorper fik kancelliråd Ole Thorup og justitsråd Niels Josephsen. Med deres betydelige økonomiske støtte i ryggen kunne foreningen allerede i 1896-7 opføre sin første ejendom med 24 3-værelseslejligheder på Frederiksberg. Få år senere - i 1902 - skænkede Ole Thorups søn, justitsråd Vilhelm Thorup og hustru et legat, som satte foreningen i stand til at bortgive de 2 første friboliger til ældre trængende medlemmer.

Inspireret af foreningens velgørere og kraftigt støttet af medlemmerne gik man i 1909-10 i gang med at rejse naboejendommen på Ndr. Fasanvej 126-128.

Gennem de mange år har foreningens hjælpevirksomhed skiftet karakter. I mange år var behovet for hjælp til ældre skorper og deres enker afgjort stort - ja, i 1900 havde foreningen også egen begravelseskasse.

Men som de sociale forhold forbedredes, dukkede nye boligansøgere op, nemlig lærlinge, unge skorper under uddannelse, som gerne ville have en mindre, økonomisk overkommelig lejebolig i læretiden - i stedet for at være henvist til datidens lærlingehjem.

Driftsoverskuddet af de to ejendomme - og en tredje som foreningen senere fik testamenteret - muliggjorde, at foreningen kunne supplere den økonomiske hjælp, som Skorperne fik fra skolen, og medvirkende hertil var også, at foreningen igennem en årrække fra Evers Fond fik tildelt et årligt beløb på 10.000 kr.

I 1986 var driften af ejendommene imidlertid blevet en så stor økonomisk belastning for foreningens virke, at man valgte at sælge ejendommene og placere den frigjorte kapital i rentegivende obligationer for at kunne øge den årlige legatuddeling.

Legatuddelingen sker efter ansøgning og en individuel bedømmelse i et særligt Legatudvalg. Legatuddelingen var i mange år begunstiget af den høje obligationsrente, som muliggjorde, at der årligt kunne uddeles ca. 100.000 kr. til skorper og deres enker. De sidste års lave rente har betydet, at den årlige uddeling er blevet væsentlig mindre, og at Legatudvalget som følge heraf har måttet anlægge en mere kritisk behovsvurdering og reducere de i forvejen ikke ret store legatportioner.

Forholdet til skolen

Skolens forhold og navnlig skolens fortsatte beståen har altid ligget foreningens medlemmer meget på sinde.

Mest markant kom det til udtryk ved det store folkemøde i Rådhusalen i november 1948, da skoleborgmester og Opfostringshusets øverste chef Alfred Bindselev i Københavns Kommune forsøgte at nedlægge

Opfostringshuset eller at ændre skolens struktur så væsentligt, at der ikke længere ville være tale om samme institution. Foreningens daværende formand Leo Meyersahm var den, der lagde strategien, han kæmpede og vandt - bakket op af de gamle skorper, organisationer, folketingspolitikere, menigmand og pressen.

Skolen i Randersgade blev som bekendt lukket; men kun for at flytte til de langt bedre forhold i Hellebæk i 1953.

Da rygterne i slutningen af 90'erne igen begyndte at løbe, om at skolen skulle nedlægges, var det en anden gammel skorpe, Hans Edvard Nørregård-Nielsen, som i et debatindlæg i Berlingske Tidende fortalte om sin skoletid i Hellebæk, og om hvordan han skyldte skolen sin støtte i dens kamp for at overleve.

Hans Edvard lod det ikke blive ved de pæne ord. Han involverede sig personligt i den største modernisering og reovering af skolens store hovedbygning siden skolens indflytning i 1953. Fra sin placering som direktør for Ny Carlsbergfondet trak han i trådene og var en drivende kraft bag byggeprojektets gennemførelse.

Foreningen kom hurtigt på banen, da det stod klart, at skolens modernisering blev meget dyrere, end hvad Københavns Kommune selv ville spendere. En indsamling blandt foreningens medlemmer gav 100.000 kr., og med medlemmernes fulde tilslutning bidrog foreningen selv med 500.000 kr. fra den ellers båndlagte formue. Tilsammen et mindre beløb i det store samlede byggebudget, men en klar tilkendegivelse over for Opfostringshusets ledelse om, at skolen fortsat kan regne med støtten fra sine mange tidligere elever.

Skolen har altid været yderst gæstfri. Så længe skolen havde hjemme i Randersgade, var kontakten let at holde vedlige, og mange gamle Skorper mødte op, når

I begyndelsen af 1970'erne modtog skolen et legat fra en god ven af skolen ved navn Biltzing, der var optaget af vandrebevægelsen, og derfor lød fundatsen på, at der skulle holdes bålfest med servering af pølser og æbleskiver i rigelige mængder.

skolen inviterede til den årlige stiftelsesfest eller arrangementer med underholdning af skolens elever.

Det blev vanskeligere, da skolen flyttede til Hellebæk. Men også der har døren altid været åben. Det gælder for en gammel Skorpes uanmeldte besøg. Eller den årlige bålfest, som for mange lidt ældre Skorper er en kærkommen anledning til at besøge deres gamle skole.

De tætte bånd mellem Opfostringshuset og foreningen kom dog stærkest til udtryk, da skolens personale og elever tilbød at arrangere foreningens 125 års jubilæumsfest i skolens lokaler.

Den daglige kontakt mellem skole og forening foregår hovedsagelig på bestyrelsesplan, og medlemmerne

bliver holdt orienteret om de daglige hændelser på skolen gennem foreningens medlemsblad Skorpen.

En tilbagevendende tradition er bestyrelsens deltagelse i den årlige dimissionsfest, hvor de unge Skorper bliver budt velkommen i foreningen, og hvor foreningens "Gamle Skorpers Ur" bliver overrakt til den, der skolemæssigt og socialt har klaret sig bedst.

Foreningen ønsker et fortsat tillidsfuldt samarbejde med skolens ledelse - til gavn for Opfostringshuset/elever - og til glæde for de gamle Skorper.

Udgivelsen af jubilæumsskriftet sker i tråd med dette nære samarbejde.

Kildemateriale

Utrykt kildemateriale

Københavns Stadsarkiv. Det Kgl. Opfostringshus arkiv.
Landsarkivet.

Opfostringshusforeningens arkiv.

Interview

Ankerstrøm, Jørgen: forstander 1963-1987,
lærer 1951-53, 1954-58, 1987-96.

Ankerstrøm, Grete: inspektrice 1963-72.

Christiansen, Arne: lærer 1968-1997.

Günther, Martin: elev 1955-59,
næstformand for skolebestyrelsen 1986-93,
formand for Københavns Borgerrepræsentation 1990-
93

Jelstrup, Christian: lærer 1975-98.

Maigaard, Ernst: elev 1935-39,
formand for Opfostringshusforeningen 1998-

Mikkelsen, Per: forstander 1996-2002.

Litteratur og kilder

Aftenbladet. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek.
København.

Aktuelt. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek.
København.

Andersen, Bent Schiermer: Plov og køl. Danskernes
virkelighed 1720-1814. Vojens 1989.

Ariés, Philippe: Barndommens historie. København
1982.

Bech, Sv. Cedergreen: Politikens Danmarks historie
1721-1784, København 1965.

Berlingske Tidende. Udvalgte datoer. Det Kongelige
Bibliotek. København.

Billeskov Jansen, F.J., red.: Verdens litteraturhistorie,
bd. 6. København 1972

Bonderup, Gerda: En Kovending – koppervaccinatio-
nen og dens udfordring, Aarhus Universitetsforlag.

Bramsen, Bo, red.: København før og nu – og aldrig,
bd. 7. København 1989.

BT. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek.
København.

Børsen. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek.
København.

Christiania Opfostringshus gennem 150 år: Oslo
1928.

Cunningham, Hugh: Børn og barndom i den vestlige
verden. Århus 2000.

Dalby, Louise: Retledte Dreng? Filantropi og opdra-
gelse på opdragelsesanstalten Bøgildgård 1830-1900.
Landsarkivet for Nørrejylland 2002.

Dansk biografisk Leksikon

Duus, Karl: Beretninger om Det Kongelige
Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse 1938-1951.

Ekstra Bladet. Udvalgte datoer. Det Kongelige
Bibliotek. København.

Feldbæk, Ole: Den lange fred. 1700-1800. Gyldendal
og Politikens Danmarkshistorie bd. 9. København 1990.

Fohlmann, A.W.: Arbejdsanstalten Ladegården og de udstødte i det nittende århundredes København. København 2001.

Frederiksborg Amts Avis. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Friis, Aage: Bernstorfferne og Danmark. Bidrag til den danske stats politiske og kulturelle udviklingshistorie 1750-1835. bd. I-II. København 1918.

Fuglede, Jens: Opfostringshusforeningen gennem 50 år. København 1922.

Fyens Stiftstidende. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Graff, Søren: En Musikaften i Guldalderen. København 1999.

Grothe Nielsen, Beth: Anstaltbørn og børneanstalter gennem 400 år. Århus 1986.

Helsingør Dagblad. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Helsingør Socialdemokrat. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Hjem og Skole, Første Aarsberetning fra Dansk Skoleforening, Kolding 1888.

Holck, S.N.: Det kgl. Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse 1903-1928. København 1928.

Holck, S.N.: Een af de grønne drenge. København 1947.

Hvem, Hvad, Hvor. Politikens Årbog. Udvalgte årgange.

Høy, A.T.: Det Kongelige Opfostringshus gennem halvdandet hundrede aar 1753-1903. København 1903.

Information. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Journow, Leon: Den lyse vagabond. Mogens Klitgaards liv og forfatterskab. Skive 2000.

Jensen, Otto: Efterretninger om det kongelige Opfostringshus 1888-1913.

Juul, Jesper og Helle Jensen: Pædagogisk relationskompetence – fra lydighed til ansvarlighed. København 2002.

Jyllands-Posten. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Jørgensen, Harald: Jonas Collin 1776-1861. Indflydelsesrig kongelig embedsmand og interesseret samfundsborger. Herning 2001.

Kløvedal, Troels: Den tynde hud. Erindringer om en barndom og opvækst. København 1994.

Krags Blå Bog

Kristeligt Dagblad. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Kürstein, Poul: Skorper, København 1934.

Land og Folk. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Lund, Niels D. og Mette Winge, red.: Litteraturens børn. Barndomsskildringer i dansk litteratur. København 1994.

Lützen, Karin: Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København. København 1998

Lützhöft, Holten: Efterretninger om Det Kongelige Opfostringshus 1914-1928.

Lønstrup, Mogens: Skolerne i Hellebæk-Aalsgaarde. Helsingør 1976.

Marton, Jens: Personligheder fra svundne Dage ved det kgl. Opfostringshus 1874-1920. København 1920.

Meisler, Fr.: Opfostringshusdrenge nr. 101, København 1887.

Melander, Edmund: Paa den kongelige Kostskole, København 1930.

Meyersahm, Leo: Opfostringshusforeningen. Blade af Skorpernes karakterbog i Det kgl. Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse. Før og nu. 1753-1953. København 1953.

Michelsen, Hans: Rasmus Borch 9/2 1768 – 29/1 1846. Jul i Roskilde, vol. 63. 1989.

Mikkelsen, Morten: Barn af voksne. Herning 1984.

Mørch, Søren: Den sidste Danmarkshistorie. 57 fortællinger af fædrelandets historie. København 1996.

Nationaltidende. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Nelsson, Ove: Kostskole – ikke kostskole i Det kgl. Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse. Før og nu. 1753-1953. København 1953.

Nissen, Henrik S.: Landet blev by. 1950-70. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bd. 14. København 1991.

Nørgaard, Ellen: Pædagogik og kulturradikalisme i Den kulturradikale udfordring. Kulturradikalismen gennem 130 år. Århus 2001.

Olesen, Lene: Schwalbe. Svendborg 1994.

Opfostringshusforeningens Medlemsblad. Udvalgte numre.

Origo, Iris: Köpmannen från Prato. Helsingborg 1987.

Ottesen, Chr.: Det Kgl. Vaisenhus gennem 200 Aar, København 1927.

Pedersen, Carl Vilhelm: Bound for himlen. Udgivet manuskript. Søborg 1970.

Pedersen, Ole Karup: Danmark og verden. 1970-1990. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bd. 15. København 1991

Pedersen, Ole Sværke: Kan du være dannet på den fede måde? Upubliceret opgave. Danmarks Pædagogiske Universitet. Odense 2002.

Petersen, Erni Birch: elev 1928-31.

Piø, Iørn: Visemageren. 1800-tallets skillingsvisekonge Julius Strandberg 1834-1903.

Politiken. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Præst, Carl Aage: En skorpes eventyr. København 1954.

Paaske, Gudrun, red.: Hvem skrev hvad. Danske og udenlandske børnebøger efter 1900. København 1974.

Rigsarkivet: Marineministeriets Skibsjournaler 1755-56.

Roos, Naja: Det er en Mand godt at han har Baaret Aag i sin Ungdom. Det kongelige Opfostringshus 1920-40. Speciale fra Roskilde Universitetscenter. 1998.

Sandvej, Knud, red.: København har moret sig. København 1966.

Skorpen. Opfostringshusforeningens Blad. Udvalgte numre.

Social-Demokraten. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Thalbitzer, Victor: Hellebæk. Før og nu. København 1961.

Thorsen, Sigurd: Det Kgl. Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse. Før og nu i Historiske meddelelser om København. Fjerde række. Bd. 1. København 1947.

Thorsen, Sigurd: Ernst Kaper. Efterladte memoireblade. Liv og virke. København 1944.

Thorsen, Sigurd: 1753-1953 i Det kgl. Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse. Før og nu. 1753-1953. København 1953.

Thuen, Harald: I foreldrenes sted, Barneredningens oppdragelseskurs 1820-1900, eksemplets Toftes Gave, Oslo 2002.

Valby-bladet. Udvalgte datoer. Det Kongelige Bibliotek. København.

Varning, Ole: Børneopdragelse i Danmark. Skal børn opdrages – eller inddrages. Haslev 1992.

Wittendorff, Alex: På Guds og Herskabs nåde. 1500-1600. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bd. 7. København 1988.

ØB Avisen 100 års jubilæumsudgave, København 1994.

Øgendahl, Claus: Socialpædagogernes Historie. Odense 2000.

Internetsider

Det kgl. Opfostringshus: www.dko.kk.dk

Opfostringshusforeningen: www.ohf.dk

Bjarne Larsen: www.bldataservice.dk

Kurt Starlit: www.sitecenter.dk/starlit

Leksikon for det 21. århundrede: www.leksikon.org/